

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Zita NAVICKIENĖ

**NETRADICINĖS IR ALTERNATYVIOS ŽEMĖS ŪKIUI
VEIKLOS PLĖTRA NEURBANIZUOTOSE VIETOVĖSE
ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2008

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

**NETRADICINĖS IR ALTERNATYVIOS ŽEMĖS ŪKIUI
VEIKLOS PLĖTRA NEURBANIZUOTOSE VIETOVĖSE
ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S1)**

Magistro darbo autorius Zita Navickienė
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Vadovas dr.doc. Jonas Jasaitis
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Zita Navickienė. NETRADICINĖS IR ALTERNATYVIOS ŽEMĖS ŪKIUI VEIKLOS PLĖTRA NEURBANIZUOTOSE VIETOVĖSE ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE: vadybos (viešojo administravimo) magistratūros studijų baigiamasis darbas / mokslinis vadovas doc. Jonas Jasaitis; Šiaulių universitetas, Vadybos katedra. – Šiauliai, 2008. –_124 p.

SANTRAUKA

Magistro darbo tikslas – išanalizuoti Šiaulių ir Telšių apskričių žemės ūkio veiklos plėtros sampratas ir kitimo tendencijas, nustatyti veiksnius ir galimybes, kurie skatintų naujų alternatyvių verslų plėtojimą, atskleisti regionų ūkinės veiklos įvairinimo ir gyventojų socialinio ekonominio tobulinimo perspektyvas.

Nepakankama kaimo ekonominės veiklos sferų plėtra ir naujų darbo vietų kūrimas lemia atotrūkį tarp miesto ir kaimo gyventojų gyvenimo lygio.

Ekonominės ir socialinės situacijos analizė rodo, kad nagrinėjant netradicinius verslus mažai urbanizuotuose vietovėse, gyventojai nurodė didelius mokesčius, sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos, verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka. Menka valstybinių institucijų parama, profesinio pasirengimo ir kvalifikuotos darbo jėgos stygius – veiksniai taip pat stabdantys netradicinių verslų plėtojimą ir vystymą.

Nagrinėjant verslo kūrimo galimybes gyvenamojoje aplinkoje, kuriant kaimo vietovėse darbo vietas gyventojų namuose arba arti jų, buvo siekta išsiaiškinti kaimo bendruomenės suinteresuotumą įgyvendinti priemones, skatinančias naujų darbo vietų kūrimą kurti ir plėtoti palankias sąlygas verslui, t.y. gerinti verslo aplinką ir plėtros verslą skatinančias paslaugas seniūnijose, tenkinti visų teisėtų verslo sluoksnių interesus, rengti ir įgyvendinti smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros programas, bendradarbiauti kaimo gyventojų švietimo, visuomenės verslumo ugdymo, tęstinio mokymo ir perkvalifikavimo srityse.

Raktiniai žodžiai: alternatyvus verslas,. netradicinė veiklos plėtra, tradiciniai kaimo amatai, fizinė ir socialinė infrastruktūra

SUMMARY

Zita Navickienė: EXPANSION OF THE UNTRADITIONAL AND ALTERNATIVE TO THE AGRICULTURAL ACTIVITY IN NON-URBANIZED LOCATIONS OF ŠIAULIAI AND TELŠIAI DISTRICTS management (public administration) master thesis / scientific advisor Assoc. Prof. Jonas Jasaitis; University of Siauliai, Department of Management. – Šiauliai, 2008. – 124 p.

The objective of the master thesis is to analyse the concepts of agricultural activities in Šiauliai and Telšiai districts and their change tendencies, to establish factors and opportunities, which would stimulate development of new alternative businesses, to reveal the perspectives of diversification of economy activities of the region and social economic improvement of population.

Insufficient development of the areas of rural economic activities and scarce establishment of new workplaces determine the gap between the standard of life of urban and rural population.

The analysis of economic and social situation shows that considering non-traditional businesses in mainly urbanised territories population indicated high taxes, complicated compulsory accounting procedures and the procedures of issue of business permits and other documents. Mean support from the state institutions, a lack for vocational training and qualified workforce – these are the factors also impeding development of unconventional businesses.

Considering business establishment opportunities in residential environment, creating workplaces at home of the residents of rural areas or near their homes, it was strived to ascertain the concern of rural community to implement the measures stimulating creation of new workplaces, to develop favourable to business conditions, i.e. improve business environment and the services stimulating business development in sub-districts, to satisfy the interests of all legal business layers, to develop and implement small and medium sized business programmes, to cooperate in the areas of education of rural population, education of public entrepreneurship, consecutive education and re-qualification.

Key words: alternative business, development of non-traditional activities, traditional rural crafts, physical and social infrastructure.

TURINYS

PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	7
ĮVADAS	9
1. DABARTINĖS KAIMO SITUACIJOS ĮVERTINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS DIREKTYVINIUOSE DOKUMENTUOSE	12
1.1. Pagrindinės kaimo plėtrą reglamentuojančių institucijų apžvalga	12
1.2. ES regioninės politikos kaimo plėtros administravimui įvertinimas	26
1.3. Kaimo situacijų nagrinėjimas moksliniuose leidiniuose	32
2. ŠIAULIŲ APSKRITIES NEURBANIZUOTŲ VIETŲ SOCIOEKONOMINĖS SITUACIJOS APŽVALGA	39
2.1. Regiono struktūra ir geografinė padėtis	39
2.2. Žemės ūkio ir kaimo situacijos charakteristika	40
2.3. Gyventojų užimtumo situacijos pokyčiai Šiaulių apskrityje	42
2.4. Regiono socialinio ir ekonominio išsivystymo netolygumai.....	44
2.5. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai.....	49
2.6. Žemės fondas Šiaulių apskrityje	51
2.7. Ūkinės veiklos diversifikacija kaime	53
3. TELŠIŲ APSKRITIES NEURBANIZUOTŲ VIETŲ SOCIOEKONOMINĖS SITUACIJOS APŽVALGA	56
3.1. Demografinė ir istorinė raida	56
3.2. Socialinė ir ekonominė apskrities gyventojų būklė.....	56
3.3. Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija	58
3.4. Užsienio investicijos	59
3.5. Kaimo plėtros procesų specifika Telšių apskrityje.....	60
3.6. Žemės fondo charakteristika pagal pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį	61
3.7. Žemės ūkio paskirties žemė	62
4. NAUJAUSI NEURBANIZUOTŲ VIETŲ POKYČIAI, LIETUVAI TAPUS ES NARE ...	64
4.1. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai.....	64
4.2. Europinis kaimo plėtros modelis.....	66
4.3. Netradicinė žemės ūkio veikla	67
4.4. Alternatyvios žemės ūkiui veiklos perspektyvos.....	70
4.5. Kaimo socialinė plėtra.....	72
5. NETRADICINĖS VEIKLOS PLĖTRA ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE (empirinio tyrimo duomenų analizė)	73
5.1. Tyrimo metodika.....	73
5.2. Kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros tobulinimas	74
5.3. Besimokančio jaunimo aplinkos ir gyvenimo sąlygų vertinimas ir perspektyvos	79
5.4. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra kaime.....	86
5.5. Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčių perspektyvos	89
5.6. Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčių vertinimas	92
5.7. Galimybės pagerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse	96
Respondentų aktyvaus poilsio galimybės, proc.	97
IŠVADOS	99
PASIŪLYMAI	100
PRIEDAI.....	101
1 PRIEDAS. 1 Anketa. Kaimo gyventojų apklausa	102
2 PRIEDAS. 2 Anketa. Savo ateitį kuriame patys (klausimai 10-12 klasių mokiniams)	106
3 PRIEDAS. 3 Anketa. Kaimo verslininkų ir planuojančių imtis verslo apklausa.....	109
4 PRIEDAS. 4 Anketa. Anketa seniūnijų darbuotojams	113
5 PRIEDAS. Šiaulių apskrities žemėlapis.....	116
6 PRIEDAS. Telšių apskrities žemėlapis	117
LITERATŪRA.....	118

LENTELĖS	Psl.
1 lentelė. Gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje.	43
2 lentelė. Gyventojų struktūra Šiaulių apskrities rajonuose	44
3 lentelė. Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija Šiaulių apskrityje 2007m.	45
4 lentelė. Nusikalstamumas Šiaulių apskrityje 2008m. vasario mėn.	46
5 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų palyginimas Šiaulių ir Telšių apskrityse.	46
6 lentelė. Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui.	47
7 lentelė. Bendrasis vidaus produktas pagal apskritis.	47
8 lentelė. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2007m. ketvirčiais.	49
9 lentelė. Žemės fondas Šiaulių apskrityje.	53
10 lentelė. Gyventojų skaičius, teritorija, tankumas Telšių apskrityje.	57
11 lentelė. Gyvenamų vietovių skaičius rajonuose 2007 metais.	57
12 lentelė. Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija 2007 m.	58
13 lentelė. Telšių apskrities žemės fondo struktūra 2006 01 01.	62
14 lentelė. Mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms priskirtos seniūnijos.	64
15 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal apskritis.	74
16 lentelė. Respondentų lyties ir amžiaus struktūra.	75
17 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.	75
18 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą ir darbo sritį.	77
19 lentelė. Respondentų pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai.	79
20 lentelė. Besimokančio mokykloje jaunimo gyvenimo ir darbo prognozės kaime.	80
21 lentelė. Galimų apmokamų darbų namuose pasiskirstymas pagal populiarumą moterims.	84
22 lentelė. Galimų apmokamų darbų namuose pasiskirstymas pagal populiarumą vyrams.	86
23 lentelė. Įmonių kūrimas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų.	88
24 lentelė. Verslo steigimo kliūtys (pagal kliūtis "sunkumą").	90
25 lentelė. Palankios aplinkybės verslo plėtrai kaime.	91
26 lentelė. Nenaudojamų pastatai ir jų panaudojimo pasiskirstymas.	95
27 lentelė. Būstui teikiamų paslaugų pasiskirstymas.	95
28 lentelė. Respondentų aktyvaus poilsio galimybės.	97
PAVEIKSLAI	Psl.
1 paveikslas. BPD parama pagal prioritetus.	17
2 paveikslas. Kaimo gyventojų skaičiaus sumažėjimas 2004-2007 m. laikotarpiu.	42
3 paveikslas. Nedarbas Šiaulių apskrityje.	48
4 paveikslas. Bedarbių skaičius 2007 m. sausio 1d.	48
5 paveikslas. Telšių apskrities žemės fondas 2006 01 01 pagal žemės naudotojų grupes.	61
6 paveikslas. Žemės fondo dinamika pagal žemės naudotojų grupes Telšių apskrityje.	63
7 paveikslas. Respondentų amžius gyvenamojoje aplinkoje.	76
8 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.	76
9 paveikslas. Apklaustųjų respondentų pajamos kas mėnesį.	78
10 paveikslas. Moksleivių pokyčių sprendimo būdai.	81
11 paveikslas. Kaimo vietovių ir nedidelių miestelių didžiausios problemos.	82
12 paveikslas. Pragyvenimo lygio vertinimas kaimo vietovėse.	92
13 paveikslas. Gyvenamojo būsto kategorija.	93
14 paveikslas. Prieš kiek metų pastatytas namas?	94
15 paveikslas. Ūkinės veiklos būklės vertinimas.	95

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Alternatyvi žemės ūkiui veikla – bet kuri kaimo vietovėje vykdoma veikla, nepriskirtina žemės ūkio veiklai.

Apskritis - stambus administracinis teritorijos vienetas.

Kaimas - žmonių gyvenvietė, mažesnė už miestą. Dažniausiai kaimu laikoma iki 5 tūkst. gyventojų turinti gyvenvietė, nors kiekvienoje valstybėje šis skaičius yra skirtingai nustatomas. Lietuvoje kaimu laikoma gyvenvietė, neturinti miesto arba miestelio statuso.

Kaimo plėtra – kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką.

Kaimo gyventojai – gyventojai, kurie gyvena kaimo gyvenamosiose vietovėse.

Netradicinė žemės ūkio veikla – kaip neturinti gilių tradicijų, tam tikroje teritorijoje atsiradusi naujovė, tradicinių išteklių neturinti veikla žemės ūkyje, teikianti kaimo gyventojams pagrindines ar papildomas pajamas: žilvičių, vaistažolių, grybų, gėlių, uogų auginimas, taip pat švelniakailių žvėrelių, vynuoginių sraigčių, sliekų, stručių, fazanų ir kt. auginimas.

Mažiau palankios ūkininkauti vietovės – kaimo vietovės, kuriose dėl demografinių, aplinkosaugos, dirvožemio kokybės ir kitų gamtinių kliūčių iš žemės ūkio veiklos gaunamos mažesnės pajamos, tačiau žemės ūkio veikla turi būti tęsiama, kad būtų išsaugota aplinka ir pati kaimo vietovė. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės nustatomos Žemės ūkio ministerijos nustatyta tvarka.

Mažai išplėtos gamybos žemės ūkio veikla – tai mažai paplitusi žemės ūkio veikla, kurios produktai nesukuria ženklios vertės bendrojoje valstybės pirminės žemės ūkio produkcijos vertėje, tačiau teikia ūkininkams pagrindines ar papildomas pajamas.

Netradiciniai verslai - regionui nebūdingų veiklų plėtojimas atsižvelgiant į vietovės sąlygas ir rinkos poreikius

LEADER - viena iš Europos bendrijos programų, kurios tikslas – skatinti kaimo bendruomenių plėtrą, ugdyti jų savarankiškumą ir iniciatyvumą. Iki Lietuvai tampa ES nare, šiai bendrijai priklausančiose valstybėse nuo 1991 metų buvo vykdoma Leader I programa. Ją pakeitė Leader II.

Regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika.

Tradicioniai amatai – specialaus pasirengimo, gebėjimų ir įgūdžių reikalaujančios, iš kartos į kartą perduodamos ūkinės veiklos formos, grindžiamos daugiausia rankų darbu, nesudėtingu įrankių naudojimu, istoriškai susiklosčiusiomis technologijomis (technikomis) bei įprastinėmis vietos žaliavomis ir kuriančios produktus, turinčius autorinio individualumo bruožų.

Regiono plėtros planas – vidutinės trukmės strateginio planavimo dokumentas, kuriame pateikiami regiono socialinės ir ekonominės būklės įvertinimo pagrindiniai duomenys ir jų analizė, nurodomi regiono plėtros strateginiai tikslai ir uždaviniai bei galimos jų įgyvendinimo priemonės.

Teritorinė bendruomenė – tai grupė žmonių, kuri turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas (seniūnija, įstaigos, mokyklos, sveikatos priežiūros grupės) ir gyvena apibrėžtoje teritorijoje (kaimas, gyvenvietė, mikrorajonas).

Tradicioniai amatai – tai tokio pobūdžio dirbinių gamyba, kai amatininkas savo rankų darbu, pasitelkęs iš kartos į kartą perduodamus įgūdžius bei technologijas ir vietos žaliavas, sukuria dirbinius, dažniausiai turinčius individualaus autorinio darbo bruožų. Amatininkai yra smulkaus verslo atstovai, galintys kurti individualias ar nedidelės grupės narių įmones.

Tradicioniai verslai – tai stambesnio pobūdžio verslo įmonės, kultivuojančios istoriškai susiklosčiusią ir iš kartos į kartą perduodamą gamybinę veiklą ar paslaugas. Impulsą tokiai veiklai dažniausiai suteikia amatininkai ir vietos sąlygų, įgūdžių, technologijų žinovai. Šiuo pagrindu sukurti produktai, gaminiai ir dirbiniai sudaro vidutinio ir stambesnio verslo įmonių pagrindą.

Ūkininkas – fizinis asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka įregistravęs valdą.

Vietos veiklos grupė (VVG) - tai teritoriniu pagrindu suburta savarankiška organizacija, kurioje vietinės valdžios atstovų gali būti ne daugiau kaip 25 proc., o kitą dalį turi sudaryti visuomeninių ir verslo organizacijų atstovai.

Žemės ūkis – ūkio šaka, apimanti žemės ūkio veiklą.

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą. Žemės ūkio veikla nelaikoma maisto produktų gamyba iš ne savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų ir šių produktų realizavimas.

IVADAS

Kaimo vietovė – tai teritorija, kurioje dominuoja natūrali gamtinė aplinka, o gyventojams būdinga nedidelė koncentracija. Pagal Lietuvos administracinį-teritorinį suskirstymą kaimo vietovėms priskiriami įvairaus tipo kaimai, gyvenvietės ir miesteliai. Kaimo gyvenamųjų vietovių savita socialinė ir kultūrinė infrastruktūra lemia joms būdingą gyvenimą, santykius, regioninę kultūrą.

Nuo senų laikų Lietuvos kaime buvo plėtojami tokie tradiciniai verslai, kaip gyvulininkystė, žemdirbystė, paukštininkystė, sodininkystė, bitininkystė ir pan. Nemaža dalis žemdirbių net negalvojo, kad galėtų užsiimti kažkokiu kitoku verslu. Tačiau keičiantis visuomenei, formuojantis naujiems gyventojų poreikiams pradėta imtis veiklos, kuri galėjo duoti galimybę papildomai užsidirbti. Pragyventi iš žemės ūkio, ypač iš smulkaus šiais laikais yra labai sunku, teigia dr. Jonas Jasaitis. Pradėjus plėtoti netradicines ir alternatyvias verslo šakas, kurios iš pradžių atrodė tarsi laisvalaikio užsiėmimai (angl. - „hobby“), buvo pastebėta, jog ši veikla gali būti pelninga, ypač jei atsiranda galimybė realizuoti produkciją ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse.

Tradiciniai verslai niekada nebus nustumti į šalį, bet reikia plėtoti ir netradicines ir alternatyvias verslo šakas, siekiant sukurti naujas darbo vietas, paklausią lietuvių produkciją užsienio rinkose, modernizuoti Lietuvos kaimus. Mūsų valstybėje mažėjant užimtų žemės ūkyje gyventojų skaičiui, kol kas dar nėra sukurtos pakankamos galimybės surasti darbą iš žemės ūkio sektoriaus pasitraukiantiems darbuotojams. Nepakankama kaimo ekonominės veiklos sferų plėtra ir naujų darbo vietų kūrimas lemia atotrūkį tarp miesto ir kaimo gyventojų gyvenimo lygio. Ši problema itin opi nenašių žemių regionuose, kur užsiimti tradicine žemės ūkio veikla ekonomiškai nėra tikslinga. Norint padidinti kaimo gyventojų pajamas iš netradicinės žemės ūkio ir alternatyvios žemės ūkiui veiklos, reikalinga speciali paramos sistema. Kuriant tokią sistemą pirmiausia svarbu aiškiai apibrėžti, kas laikytina tradicine, netradicine žemės ūkio ir alternatyvia žemės ūkiui veikla.

Apibendrinant, reikėtų pritarti J.Jasaičio nuomonei, kad Lietuvoje vis labiau populiarėja įvairūs netradiciniai amatai. Lietuvai vis labiau integruojantis į ES ir globalėjant rinkai prognozuojamas dar didesnis netradicinių amatų poreikio augimas. Tad spėjama, kad minėti faktoriai lems šių amatų suklestėjimą, ypač kaimo vietovėse. ES struktūriniai fondai taip pat numato paramą tokiems amatams, tad jų skatinimas tampa vis svarbesniu. Vis svarbiau tampa supažindinti kuo didesnę skaičių žmonių su šių amatų teikiamomis galimybėmis bei perspektyvomis.

Tyrimo problema – Sudėtingas kaimo žmonių prisitaikymas prie kintančios ekonominės ir socialinės aplinkos plėtojant netradicinės ir alternatyvios žemės ūkiui veiklos plėtrą neurbanizuotose vietovėse.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti tradicinių ir alternatyvių žemės ūkiui veiklos plėtros sampratas, kitimo tendencijas, nustatyti veiksnius ir galimybes, kurie skatintų naujų alternatyvių verslų plėtojimą, atskleisti regionų ūkinės veiklos įvairinimo ir gyventojų užimtumo tobulinimo perspektyvas.

Tyrimų uždaviniai:

1. Išanalizuoti dabartinę neurbanizuotų vietovių gyventojų struktūrą pagal jų profesinį pasirengimą ir dabartinės arba planuojamos (besimokantiems) darbinės veiklos pobūdį, pragyvenimo šaltinius ir kitus rodiklius.
2. Iširti galimybes įvairinti neurbanizuotų vietovių ūkinę veiklą, kurti naujas darbo vietas.
3. Išnagrinėti gyventojų požiūrį į galimybę dirbti namuose arba arti jų, jų pasirengimą imtis verslo, mokytis naujos profesijos ir kt.
4. Išanalizuoti kaimo jaunimo poreikius ir pateikti pasiūlymus dėl priemonių, didinančių kaimo jaunimo gerovę.
5. Nustatyti veiksnius, didinančius arba mažinančius kaimiškujų vietovių patrauklumą gyventojams, o ypač besimokančiam jaunimui.
6. Analizuoti regionų plėtros procesus, juos lemiančius veiksnius ir pasekmes.
7. Pateikti pasiūlymus dėl geresnio kaimo prisitaikymo prie kintančios ekonominės ir socialinės aplinkos.

Tyrimo objektas – neurbanizuotų ir alternatyvių žemės ūkiui plėtros procesų, juos sąlygojančių priežasčių bei pasekmių visuma Šiaulių ir Telšių apskrityse.

Tyrimo metodai ir organizavimas – mokslinės ir informacinės literatūros ir norminių dokumentų analizė ir statistinių kaimo raidos rodiklių bei naujausių empirinių duomenų analizė, leidžianti identifikuoti esmines problemas ir prognozuoti galimybes jas spręsti analogijos, palyginimo, indukcijos ir dedukcijos metodais.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros, konferencijų, skirtų kaimo gyventojų neformaliojo ugdymo tobulinimui, medžiagos studijavimas, dokumentų ir antrinių statistinių duomenų nagrinėjimas, periodinės spaudos apžvalga, Lietuvos valstybės dokumentų, reglamentuojančių neurbanizuotų ir alternatyvių žemės ūkiui plėtros procesų pasiūlos analizė.

2. Kaimo gyventojų, verslininkų ir planuojančių imtis verslo, seniūnijos darbuotojų, 10-12 klasių mokinių apklausa (anketavimas), kuria siekėme išsiaiškinti neurbanizuotų ir

alternatyvių žemės ūkiui plėtros procesų, juos sąlygojančių priežasčių bei pasekmių išskylančias problemas Šiaulių ir Telšių apskrityse.

Tyrimo laikotarpis – tyrimas atliktas už 2007 m. – 2008 m.

1. DABARTINĖS KAIMO SITUACIJOS ĮVERTINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS DIREKTYVINIUOSE DOKUMENTUOSE

1.1. Pagrindinės kaimo plėtrą reglamentuojančių institucijų apžvalga

Valstybės valdžios funkcijų suskirstymas turi užtikrinti, kad valstybės institucijos tinkamai spręstų visuomenės problemas, laikantis tam tikros valdžios galių subordinacijos ir vienoms kontroliuojant kitas. [1, 436 p.].

Apžvelgiant valstybines institucijas, kurios vykdo kaimo plėtrą Lietuvoje, pradedant nuo aukščiausio lygio institucijų, tokių kaip *Seimas* ar *prezidentas*. Šios institucijos tiesiogiai nesusijusios su kaimo vystymu, tačiau jos reguliuoja žemesnių lygių institucijų veiklą.

Seimas svarsto, priima, leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą bei prižiūri, kaip jis vykdomas, nustato valstybinius mokesčius, skelbia savivaldybių rinkimus, ratifikuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis. Įstatymų projektams nagrinėti Seimas sudaro komitetus, o siauresnės paskirties reikalams nagrinėti paskiriamos komisijos. [2].

Siekiant strateginių Lietuvos ekonomikos plėtros tikslų ir įgyvendinant *Ūkio ministerijos* misiją – kurti palankią teisinę ir ekonominę aplinką ūkio plėtrai ir taip užtikrinti visuomenės gerovę bei užimtumą – daugiausia dėmesio skiriama inovacijoms skatinti, ES struktūrinių fondų administravimui tobulinti, smulkiojo ir vidutinio verslo plėtrai, energetiniam saugumui užtikrinti. Atnaujinama ir modernizuojama įmonių teisė, Ūkio ministerija dalyvauja formuojant bendrąją turto privatizavimo politiką, tobulina vidaus ir užsienio prekybos sektorių teisinę bazę. Lietuvos įmonėms užsienio rinkose talkina komercijos atašė. Gerėja ES reikalų koordinavimo sistema, šalies interesai atstovaujami įvairiose Europos institucijose ir tarptautinėse organizacijose. Ūkio ministerija atsakinga ir už Valstybės ilgalaikės raidos strategijos rengimą, Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programą, nustatančią priemones ekonomikos augimui spartinti, ūkio konkurencingumui didinti bei užimtumui ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą skatinti. Ši ministerija aktyviai bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis, socialiniais partneriais, mokslo įstaigomis ir verslo asociacijomis – visais, kurių konsultacijų, pastabų ir pasiūlymų dėka galime įgyvendinti ministerijos uždavinius ir prisidėti prie spartesnės Lietuvos ūkio plėtros.

Aplinkos apsaugos agentūra. Agentūros misija - padėti išsaugoti švarią aplinką Lietuvoje teikiant savalaikę, patikimą ir tikslią informaciją apie aplinkos būklę bei rengiant aplinkos kokybės valdymo planus. Agentūra informuoja gamintojus apie Aplinkos

ministerijos nustatytus reikalavimus, aiškina bei kontroliuoja gamintojus dėl reikalavimų įgyvendinimo. Informuoja ministeriją bei kitas kontroliuojančias institucijas apie proceso eigą ir rezultatus.

Kita vykdomosios valdžios institucija yra *Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija*. Žemės ūkio ministerija vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų jai pavestas žemės, maisto, žuvininkystės ūkio, kaimo plėtros valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendina šiose srityse valstybės politiką. Vienas svarbesnių žemės ūkio ministerijos uždavinių - teikiant valstybės paramą palaikyti žemės ūkio produkcijos gamintojų pajamas.

Svarbų vaidmenį Lietuvos regionų plėtroje užima *Nacionalinė mokėjimo agentūra* prie Žemės ūkio ministerijos Agentūros veiklos tikslas – Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įgyvendinti Bendrosios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos priemonės Lietuvoje. Pagrindiniai agentūros uždaviniai yra skatinti šalies žemės ūkio ir kaimo plėtrą vykdant valstybinės paramos lėšų administravimą, užtikrinant jų naudojimo kokybę. [3].

Nuo įsteigimo pradžios pagrindinis Agentūros tikslas buvo ES ir Lietuvos paramos, teikiamos žemės ūkio ir kaimo plėtrai administravimas. Lietuvai tapus ES nare, Agentūra yra atsakinga už bendrosios žemės ūkio politikos paramos priemonių, kuriomis siekiama kelti ES žemės ūkio produktų konkurencingumą vidaus ir užsienio rinkose, užtikrinti pakankamą žemės ūkio darbuotojų pragyvenimo lygį, stengtis išlaikyti stabilias ūkių pajamas, integruoti į aplinkosaugos tikslus, padėti kurti papildomas ar alternatyvias pajamas ir įsidarbinimo galimybes kaimo vietovėse, vykdymą. Agentūra teikia potencialiems paramos gavėjams detalią informaciją apie procesą, dalinai informuoja/konsultuoja bei kontroliuoja procesą. Pateikia pareiškėjams tikslinančius klausimus, teikia informaciją apie suteiktą paramą. Ministerijai pateikia informacija apie proceso eigą. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos, kaip vienintelė Lietuvoje institucija, atsakinga už BŽŪP priemonių įgyvendinimą, administruoja šias Kaimo plėtros plano priemones („Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“, „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“, „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“, „Standartų laikymasis“, „Agrarinė aplinkosauga“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Techninė parama“) bei Bendrojo programavimo dokumento priemones („Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Žemės ūkio produktų perdirbimo bei rinkodaros gerinimas“, „Kaimo vietovių pritaikymas ir plėtra“, „Miškų ūkio plėtra“, „Leader +“ „Mokymas“.

Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos patikėta formuoti ir įgyvendinti valstybinę politiką žemės tvarkymo ir administravimo (įskaitant nuosavybės teisių

į žemę atkūrimą ir kitus žemės reformos darbus), racionalaus žemės fondo naudojimo bei geodezijos ir kartografijos srityse. Valstybės georeferencinėms duomenų bazėms keliami nauji reikalavimai ne tik informacijos turiniui, bet ir jos būsenai, duomenų tarpusavio suderinamumui bei integralumui. Todėl Tarnyba, rengdamasi įgyvendinti Europos Sąjungos direktyvą dėl Europos erdvinių duomenų infrastruktūros (INSPIRE) sukūrimo, aktyviai prisidėjo inicijuojant ir koordinuojant Lietuvos geografinės informacijos infrastruktūros vystymo projektą, kuriuo siekiama sudaryti vartotojams universalią prieigą naudotis įvairių kadastrų, registrų ir kitų valstybinių duomenų bazių tarpusavyje suderinta informacija. Kaip teigia Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos generalinis direktorius Kazys Maksvytis Tarnybos pastarųjų metų darbai turi vieną bendrą bruožą: jų rezultatai vis dažniau aktualūs ne vien šių sričių profesionalams bei valstybinėms institucijoms, bet ir plačiajai visuomenei. [4].

Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos nuo 2006 metų tapo Europos Kaimo plėtros institucijų asociacijos (prancūziškai - Association Europeenne des Institutions d'Aménagement Rural, sutrumpintai - AEIAR) nare. Ši asociacija susikūrė 1966 metais, kai Europos Ekonominės Bendrijos valstybių narių (tuo metu - Prancūzijos, Italijos Belgijos, Danijos ir Vokietijos) valstybinės institucijos ir organizacijos siekiančios tų pačių tikslų - imtis priemonių žemės ūkio struktūrų ir kaimo plėtros gerinimui - nusprendė susivienyti, siekiant stipriau atstovauti savo profesinius interesus (įskaitant Europos Komisijoje). Bendras šios asociacijos narių tikslas - žemės ūkio struktūrų gerinimas, ekonominio pajėgumo didinimas bei gyvenimo, darbo ir aplinkos sąlygų kaimo vietovėse gerinimas. Asociacijai priklausančios organizacijos keičiasi patirtimi ir bendradarbiauja, tokiu būdu gerindamos savo veiklos efektyvumą ir padėdamos kaimo žmonėms. [5].

Žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką įgyvendina Vyriausybė, Žemės ūkio ministerija, Vyriausybės įgaliotos kitos institucijos. Valstybės ir savivaldybių institucijos, įgyvendindamos žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, bendradarbiauja su žemės ūkio ir maisto produktų gamintojų, supirkėjų, perdirbėjų, žemdirbių savivaldos ir kitų visuomeninių organizacijų, mokslo, mokymo ir konsultavimo institucijų atstovais. Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų pagrindinės funkcijos plėtojant žemdirbių ir kaimo bendruomenių savivaldą siekti Lietuvos kaimo ekonominės, socialinės ir kultūrinės pažangos. Žemės ūkio rūmai atstovauja kaimo krašto žmonių interesams, palaikant santykius su Vyriausybe, Seimu, administracinėmis struktūromis, kitomis oficialiomis institucijomis, verslo įmonėmis tiek Lietuvoje tiek užsienyje. Taip pat žemės ūkio rūmų nariai skatina kaimo žmonių savimonę, ryžtą patiems imtis spręsti ekonominius, socialinius, kultūrinius klausimus, konsultuoja ir padeda organizuoti ūkininkams.

Politikos įgyvendinimas yra planuojamas pasitelkiant socialinius bei ekonominius partnerius: Lietuvos ūkininkų sąjungą, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociaciją, Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybą ir kt., kurie taip pat turi savo atstovus rajonuose ir prisideda prie žemės ūkio politikos įgyvendinimo. Iš viso žemės ūkio srityje veikia per 80 asociacijų, draugijų, sąjungų. [25].

Bendruosius žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos kūrimo ir įgyvendinimo principus nustato *Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas* [6]. Šiame įstatyme apibrėžti esminiai žemės ūkio politikos principai bei valdymas. Konsultavimo veiklos plėtrai aktualios dvi nuostatos dėl paramos kaimo plėtrai, t.y. parama mokslui, konsultavimui bei mokymui ir ūkių apskaitos duomenų tinklo kūrimui. Šis įstatymas nustato bendruosius žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus, nurodomos teikiamos paramos kaimo plėtrai vystant alternatyvų verslą:

- parama asmenims, ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse;
- parama kaimo vietovių keliams ir elektros linijoms tiesti bei naudoti, vandentvarkai, socialinei infrastruktūrai gerinti, paveldui išsaugoti ir kitoms kaimo vietovių pertvarkymo priemonėms įgyvendinti;
- parama alternatyviai žemės ūkiui veiklai plėtoti
- parama žemdirbių savivaldos plėtrai, kaimo bendruomenių ir kitai vietinei iniciatyvai skatinti;
- taikomos kitos kaimo plėtrai svarbios priemonės Vyriausybės ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka.

Parama apželdinimui mišku ir kaimo vietovių pertvarkymui teikiama atsižvelgiant į kaimo vietovių žemėtvarkos projektus.

- Konkrečias kaimo plėtros priemones ir jų finansavimo tvarką nustato Vyriausybė ar jos įgaliotos institucijos.
- Kaimo plėtros priemonės įtraukiamos į regiono plėtros planus. [8].

Valstybė kartu su Europos sąjungos pagalba rengia įvairius projektus kaimo būklei gerinti. Tam parengtas Lietuvos *2004-2006 metu bendrasis programavimo dokumentas* (toliau – BPD), kuriame numatytos paramos kryptys, priemonės ir reikalavimai norint pasinaudoti parama. ES struktūrinių fondų parama Lietuvai 2004-2006 m. teikiama pagal šį dokumentą, patvirtintą LR Vyriausybės ir Europos Komisijos. Jame išdėstyti ES struktūrinių fondų ir Lietuvos veiksmų tikslai, plėtros strategija, nurodyti ES struktūrinių fondų ir kitų finansavimo šaltinių šaltiniai. [9].

2004–2006 metų laikotarpio šalies strateginio planavimo dokumentuose – *Bendrajame programavimo dokumente* [10] ir Kaimo plėtros plane – nustatytos ES paramos žemės ūkiui priemonės, jų įgyvendinimui skirti finansiniai ištekliai, taip pat įtvirtinta nuostata dėl žemės

ūkio konsultavimo. Vadovaujantis šiais dokumentais, konsultavimo veiklai skiriama nacionalinė ir ES fondų parama iš dalies kompensuoja žemdirbio lėšas, kurias jis turėtų panaudoti reikalingai konsultacijai gauti. Konsultavimo tarnyba parengė du projektus, kurių tikslas teikti žemdirbiams konsultavimo paslaugas. Tačiau įgyvendino tikrai vieną, nes antro projekto atsisakė dėl trumpo įgyvendinimo laikotarpio ir sudėtingo administravimo. Nuo 2007 metų tokia parama yra numatyta Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių projekte Siekiant didinti žemės ūkio konkurencingumą, numatyta sukurti šalies žemės ūkio konsultavimo sistemą ir skirti paramą tiems žemės ūkio veiklos subjektams, kurie naudosis konsultavimo paslaugomis. Šio dokumento projekte taip pat įtvirtinta nuostata dėl paramos mokymo, mokslo žinių ir inovacijų sklaidai. [11].

Šiame projekte yra numatyti bendrieji reikalavimai paramai gauti pagal nurodytas kryptis:

I KRYPTIS „Žemės ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“.

II KRYPTIS „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“.

III KRYPTIS „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“.

IV KRYPTIS. „Leader“.

Šio dokumento projekte taip pat įtvirtinta nuostata dėl paramos mokymo, mokslo žinių ir inovacijų sklaidai:

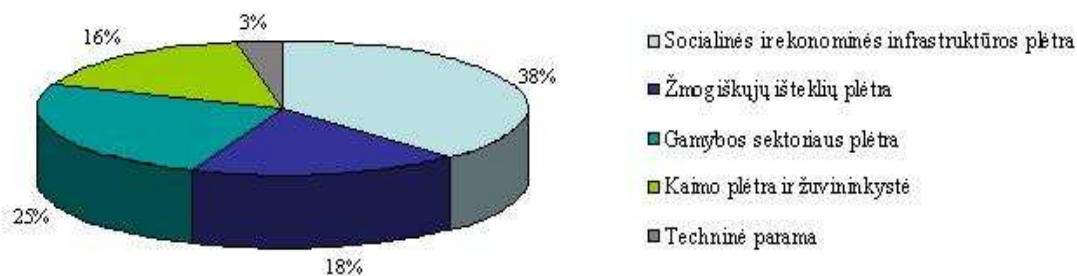
Paramą kaimo plėtrai sudaro:

- *Struktūrinė* – investicinė parama kaimo plėtrai ir žuvininkystei, administruojama pagal Bendrojo programavimo dokumentą (BPD);
- *Kompensacinė*, pajamų palaikymo parama, įgyvendinama pagal Kaimo plėtros planą 2004–2006 m. (KPP);
- *Kaimo rėmimo* programa (KRP).

ES struktūrinių fondų parama Lietuvai 2004-2006 m. teikiama pagal Lietuvos 2004-2006 m. Bendrąjį programavimo dokumentą, patvirtintą LR Vyriausybės ir Europos Komisijos. Jame išdėstyti ES struktūrinių fondų ir Lietuvos veiksmų tikslai, plėtros strategija, nurodyti ES struktūrinių fondų ir kitų finansavimo šaltinių šaltiniai.

BPD nustatyti penki investicijų prioritetai: Socialinės ekonominės infrastruktūros plėtros, žmogiškųjų išteklių plėtros, gamybos plėtros, kaimo plėtros ir žuvininkystės, techninės paramos. Šiems prioritetams įgyvendinti skiriama apie 3,09 mld. litų ES ir 1,07 mld. litų Lietuvos Respublikos lėšų.[12]. Pagal BPD prioritetus parama pasiskirsto taip: (žiūr.1 pav.):

1 pav. BPD parama pagal prioritetus



Šaltinis: Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas.

LR Vyriausybės 2006-06-19 nutarimu Nr.590 patvirtinta **Valstybinė kaimo plėtros 2006–2008 m. programa**. Ši programa parengta vykdam LR Vyriausybės 2004–2008 m. programos nuostatą – parengti valstybinę kaimo plėtros programą, numatyti joje teisingas, ūkines, socialines ir kultūrinės žemės ūkio ir kaimo plėtros priemones, jų aprūpinimą reikiama ištekliais. Tarp kitų programos priemonių numatyta finansuoti konsultavimo, švietimo, informavimo paslaugas žemdirbiams ir kaimo gyventojams.

Europos Sąjunga disponuoja finansiniais instrumentais, kurie vadinami **Struktūriniais fondais** – jie padeda spręsti ilgalaikes socialines ir ekonomines problemas. ES, glaudžiai dirbdama su šalimis – narėmis bei regioninėmis valdžios institucijomis, norėdama paskatinti plėtrą ir sumažinti skirtumus tarp regionų bei socialinių grupių. Struktūrinių fondų lėšos visų pirma skiriamos regioninės plėtros programoms, kurių kiekviena turi savo biudžetą. Struktūriniai fondai nėra kaip nors tiesiogiai paskirstomi neturtingiems regionams, jų ūkiniams subjektams. Struktūriniai fondai negarantuoja, bet tik sukuria galimybę, kad įvykdžius nustatytas sąlygas bus skirtas dalinis finansavimas kai kurių ekonomikos ir socialinių problemų sprendimui. [13].

Žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką įgyvendina:

- Vyriausybė.
- Žemės ūkio ministerija.
- Vyriausybės įgaliotos kitos institucijos.

Valstybės ir savivaldybių institucijos, įgyvendindamos žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, bendradarbiauja su žemės ūkio ir maisto produktų gamintojų, supirkėjų, perdirbėjų, žemdirbių savivaldos ir kitų visuomeninių organizacijų, mokslo, mokymo ir konsultavimo institucijų atstovais.

Lietuva, tapusi ES nare, turėjo prisitaikyti prie jau ne kartą reformuotos **Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP)**, kuri Europos Bendrijoje pradėta įgyvendinti 1962 m., nors atskirų bendrų susitarimų dėl žemės ūkio politikos buvo nuo pat pirmosios Europos Bendrijos įkūrimo 1951 m. Tuo metu žemės ūkis buvo orientuojamas į maisto gamybą, nes pokario

metais jo labai stigo. Nuo to laiko BŽŪP, trumpiau dar vadinama „rinkos“ politika, nuolat plėtojosi ir lanksčiai prisitaikė prie kintančių ekonomikos sąlygų.

BŽŪP (Bendroji žemės ūkio politika) pirmą kartą pradėta taikyti 1962 m. Buvo siekiama, kad Europa galėtų užsiauginti pakankamai maisto produktų, kad galėtų patenkinti savo poreikius. Sparčiai atsigauvant ir augant pramonės sektoriui reikėjo imtis priemonių, kad kaimo vietovių žmonės (daugiausiai ūkininkai) neatsiliktų pajamomis ir pragyvenimo lygiu. BŽŪP – ES priimtų teisės aktų ir priemonių rinkinys, kuriuo užtikrinama bendra žemės ūkio politika. BŽŪP suvienodino šešių pirmųjų ES valstybių narių ūkininkavimo politiką. Jos bendrieji tikslai buvo išvardyti Romos sutartyje (1957 m.) Tai: ūkių produktyvumo gerinimas, pakankamos ūkininkų pajamos, žemės ūkio rinkų stabilizavimas (t. y. pasiūlos ir paklausos stabilizavimas, kad per ūkininkavimo metus nebūtų pernelyg didelių kainų pokyčių), stabilus maisto produktų tiekimas gyventojams, pagrįstų vartotojų kainų užtikrinimas.[14].

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, realią paramą jaučia ir mūsų šalies kaimas, kuriame atsiveria vis didesnės galimybės sukurti modernią infrastruktūrą, patenkinti kaimo žmonių socialinius poreikius, pagerinti jų padėtį. Lietuvos narystė Europos sąjungoje sudarė esminių pokyčių galimybę žemės ūkyje. Tie pokyčiai siejasi tiek su platesnėmis galimybėmis įeiti į Europos Sąjungos žemės ūkio produktų vidaus rinką, tiek su galimybėmis taikyti žemės ūkio produktų gamybos ir perdirbimo tobulesnes technologijas, naudojantis ne tik respublikos, bet ir Europos Sąjungos rėmimo priemonėmis. Todėl jau šiandien svarbu numatyti, mokliškai pagrįsti galimus ir tikslingus pokyčius, galimas jų pasekmes.

Sprendžiant naujai iškilusias problemas, siekiant išlaikyti kaimą gyvą ir gyvybingą, pirmiausia pradėta žemdirbius skatinti ūkininkauti mažiau palankiose teritorijose, paramą siejant ne tik su natūraliai mažesniu derliumi dėl prastesnio dirvožemio (vertinant jį balais ir atitinkamai pagal tai mokant išmokas), gamtos keliamos rizikos, bet ir su socialinėmis problemomis, t.y. su gyventojų tankumu ir jų demografinė padėtimi kaime. Kuo nepalankesnė vietovės socialinė ekonominė padėtis, nesutvarkyta infrastruktūra, tuo buvo nustatytos didesnės kompensacinės išmokos tam regionui. Svarbus impulsas kaimo plėtros politikai įtvirtinti buvo 1996 m. Airijoje, Korke, vykusi Europos kaimo plėtros konferencija, įvertinusi kaimo vietovių padėtį ir numačiusi veiksmų planą, kurį Europos Komisija išplėtojo antrojoje kaimo plėtros konferencijoje Zalcburge (Austrija) 2003 m. Zalcburge buvo padėti politiniai pamatai dabartiniam vieningam Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai, iš kurio finansuojamos visos Kaimo plėtros programos 2007–2013 m. priemonės, tiek tiesiogiai susijusios su žemės ūkio gamyba, tiek ir nesusijusios (aplinkosauga, gyvenimo kokybės gerinimas, „Leader“ iniciatyva.

Svarbiausios 2007–2013 m. kaimo plėtros politiką reglamentuojančios taisyklės ir valstybėms narėms bei regionams numatytos politinės priemonės išdėstytos **Tarybos Reglamente**. 2006 m. vasario 20 d. buvo patvirtintos *Kaimo plėtros Bendrijos strateginės gairės (2007–2013 m. programavimo laikotarpis)*, jos skirtos trimis pagrindinėms sritims:

- žemės ūkio produktų gamybos ekonomikai;
- aplinkai, ekonomikai;
- kaimo gyventojams.

Pagal šį Reglamentą Naujosios kaimo plėtros strategijos ir programos sutelktos į keturias sritis ir kad būtų užtikrinta pusiausvyra, valstybės narės ir regionai įpareigoti savo lėšas, skirtas kaimo plėtrai, paskirstyti visoms trimis kryptims

- žemės ūkio, žemės ūkio produktų ir miškininkystės konkurencingumo sritis;
- teritorijų ir aplinkos valdymo sritis;
- gyvenimo kokybės ir kaimo vietovių diversifikavimo sritis;
- „Leader“ programos patirtimi paremta sritis.[15].

Siekiant tinkamai parengti verslo planus finansinei paramai gauti pagal Kaimo plėtros programos 2007–2013 metų I kryptį „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ ir III kryptį „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ buvo pakoreguoti verslo planai. [16]. Siekiant tinkamai administruoti projektus Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų priemonėms: „Žemės ūkio valdų modernizavimas“, „Miškų ekonominės vertės didinimas“, „Žemės produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas“ ir „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ parengta „Inovacijų plėtros studija“, parengta „Projektų inovatyvumo vertinimo metodika“. [17].

Žemės ūkio ministerijos sekretore Dalia Miniataitė teigia, kad Kaimo plėtros politika įtvirtina Europos žemės ūkio modelį, kuris skiriasi nuo, tarkim, Argentinos, Australijos, Brazilijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Naujosios Zelandijos ir kt. žemės ūkio politikos nuostatų. Šios šalys palaiko visišką prekybos žemės ūkio ir maisto produktais liberalizavimą, kur kas liberalesnis ir jų požiūris į maisto gamybos etiką bei aplinkos apsaugą ir gyvūnų gerovę. Ten plačiai paplitusios genetiškai modifikuotų produktų gamybos technologijos, vyrauja stambus latifundinis žemės ūkis, neturintis ilgamečių raidos ir paveldo tradicijų, todėl ir kaimo tradicijos šių šalių identitetui didesnės įtakos neturi.[18].

Ūkininkavimas, gamta, socialinė-demografinė aplinka yra susiję nenutrūkstamais saitais, daro vieni kitiems didžiulę įtaką. kaimo vietovėse ištiesais kilometrais nelieka gyventojų, nyksta kraštovaizdis, skursta augmenija ir gyvūnija. Kartu su pokyčiais kaime nyksta etnokultūros paveldas – senosios sodybos, amatai, papročiai, mitybos įpročiai.

Šiuolaikinio kaimo ekonominė raida priklauso ne tik nuo žemės ūkio ir pramonės, bet didžiausia dalimi – nuo paslaugų sektoriaus plėtros.

Nors Lietuvoje migracija iš kaimų į miestus ar kitas šalis vyko ir vyksta, ji niekada nebuvo pasiekusi tokio masto, kaip kai kuriose Europos šalyse, todėl mūsų gamta, bioįvairovė, kraštovaizdis nėra taip smarkiai nukentėję. Juo labiau, kad 2007–2013 m. KPP antrajai „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimo“ kryptčiai skirtos lėšos skatina žmones tausoti gamtą, augmeniją, gyvūniją, išlaikyti nykstančius Lietuvos senųjų veislių gyvulius ir naminius paukščius, apsaugoti nuo taršos vandens telkinius, dirvą – nuo erozijos, plėsti rekreacines miškų zonas, tinkamai prižiūrėti saugotinas teritorijas, plėtoti kaimo turizmą. Visa tai neabejotinai yra visos valstybės turtas, už kurio priežiūrą turi būti deramai atlyginta. [18].

Nustatytos kompensacinės išmokos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, tiesioginės išmokos už grūdinių augalų, linų, rapsų, bei grikių pasėlius nenašiose žemėse, intensyviai prižiūrimus verslinius vaismedžių sodus ir uogynus ir už ekologinio žemės ūkio plėtotę; [13].

Lietuvos Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros 2007-2013 m. perspektyvose yra numatomi kaimo pagrindiniai kaimo plėtros tikslai, finansuojami ES struktūrinių fondų:

- Darbo vietų kūrimas, pereinantiems iš užimtumo pirminėje žemės ūkio gamyboje;
- Verslumo kaimo teritorijose didinimas;
- Gyvenimo kokybės gerinimas;
- Infrastruktūros kaime plėtra. [19].

Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje [20] iškirti svarbiausi Lietuvos kaimo privalumai:

- Pakankami gamtiniai išteklių (žemės ūkio naudmenos, kurių didžioji dalis melioruotos, miškai, vandenys ir kt.), leidžiantys žemės ūkio produktų gamintojams prisitaikyti prie besikeičiančių rinkos sąlygų;
- Palankios gamtinės sąlygos plėtoti veislinę gyvulininkystę, pieninę ir mėsinę galvijininkystę, kiaulininkystę, sodininkystę, daržininkystę, bulvininkystę, auginti linus, rapsus, cukrinius runkelius, taip pat kitus šioms platumoms būdingus augalus ir gyvulius, plėtoti ekologinį žemės ūkį;
- Gilios kaimo gyventojų tradicijos žemės ūkio srityje.
- Išplėtotas ir tolygus mokslo, mokymo ir konsultavimo institucijų tinklas.
- Vaizdingas kraštovaizdis kaimo vietovių rekreacinėms galimybėms plėtoti.
- Sukurtos finansinės sistemos ir institucijos paramai teikti (kaimo rėmimo sistema, Žemės ūkio paskolų garantijų fondas, VĮ Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra);

- Aktyviai plėtojama kaimo žmonių savivalda.

Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje išvardintos ir svarbiausios Lietuvos kaimo problemos:

- Nepakankamas žemės ūkio ir maisto pramonės produktų konkurencingumas vidaus ir užsienio rinkose.
- Nebaigta žemės reforma, silpnai funkcionuojanti žemės rinka.
- Dominuoja ūkiai, kurių mažas investicinis pajėgumas, menka technologinė pažanga, silpna ūkių gamybinių struktūrų kaita, didelės išlaidos ir mažas produkcijos konkurencingumas;
- Nepakankamai apsaugota šalies vidaus žemės ūkio ir maisto produktų rinka nuo blogos kokybės, kontrabandinių ir dempingo kainomis parduodamų prekių.
- Nesusiformavę žemės ūkio produkcijos gamintojų, perdirbėjų ir prekybininkų santykiai, per ilga atsiskaitymų ciklo trukmė, mažai žemdirbių apdrausti nuo jų produkciją superkančių subjektų bankroto.
- Neišplėtotą kooperaciją, materialinio aprūpinimo, techninių ir kitų paslaugų infrastruktūrą.
- Žemas pragyvenimo lygis.
- Mažai galimybių plėtoti alternatyvius verslus kaime.
- Mažai jaunų ir aukštąjį žemės ūkio išsilavinimą turinčių ūkininkų.
- Nepakankamai efektyvi regioninė politika ir nemažėjantys ekonominiai bei socialiniai regionų skirtumai. [20].

Kaimo vietovės sudaro apie 80 procentų ES teritorijos, jose gyvena didelė ES gyventojų dalis, todėl natūralu, jog pastaruoju metu jų vystymasis ir tvari plėtra yra viena prioritetinių daugelio valstybių politikos sričių ir tuo pačiu daugiausiai investicijų reikalaujanti sfera. Plečiantis Europos Sąjungai, gyvenamosios kaimo vietovės tampa dar svarbesnės dėl savo naudingumo visai visuomenei, todėl kiekvienai valstybei itin svarbu remti kaimo ekonomiką ir bendruomenes, kad kaimo vietovės taptų patrauklesnės ir darniai vystytųsi. Šiuo metu kaimo politika Europoje sparčiai keičiasi, pamažu kuriama kaimo plėtros politika, kuri nėra vien tik paprastas žemės ūkio politikos išplėtimas. Šiandieninė kaimo politika tapatinama su nauju požiūriu, kuriam būdingas kaimo ekonomikos kaip turinčios išplėsti savo veiklą, neapsiribojant vien maisto gamyba, akcentavimas, kas siejama su tuo, jog daugelyje kaimo vietovių nyksta ekonominė ūkininkavimo reikšmė. Šis veiklos išplėtimas dažnai matomas ir išskiriamas kaip vienintelė alternatyva, galinti paskatinti Europos kaimo vietoves išlikti gyvybingomis tiek ekonominiu, tiek socialiniu požiūriu.

LEADER+ programa Lietuvoje pradėta įgyvendinti 2004 m. Ji paskatino aktyviausius kaimo žmones ir institucijas burtis į vietos veiklos grupes (VVG), sudarytas partnerystės, bendradarbiavimo ir kitais LEADER metodo principais. Šios programos dėka VVG įgijo strategijų ir projektų rengimo bei administravimo įgūdžių, o geriausiai parengtos strategijos gavo finansinę paramą. LEADER metodo pagalba kaimo gyventojai įvertino partnerystės, bendradarbiavimo, asocijuotų interesų atstovavimo svarbą – iki šiol yra įsikūrusios 46 vietos veiklos grupės, o 2007 m. spalio 27 d. įsteigtas ir Vietos veiklos grupių tinklas, kuris iš pradžių jungė 23 vietos veiklos grupes, o šiuo metu jau 34. Šio tinklo pirmininkė Rasa Birutytė teigia, kad ne visos VVG rodo iniciatyvą įsijungti į tinklo veiklą, o įsijungusios aktyviai dalyvauja. Tačiau, pasak tinklo pirmininkės, priklausant šiai vietos veiklos grupės jungiančiai organizacijai, daug lengviau tarpusavyje bendrauti bei spręsti išskylančias panašias problemas. VVG veiklos pradžioje, įgyvendinant Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento LEADER+ pobūdžio priemonę, buvo atrinkta 10 strategijų, vienai jų įgyvendinti skirta iki 508 tūkst. Lt. [21].

Informavimo ir komunikacijos strategijos bendrasis tikslas - Lietuvos kaimo plėtros skatinimas, naudojantis tobulesne informacijos ir žinių apsikeitimo tarp visų dalyvių grupių sistema, sukurti bendrą veiksmų planą, o taip pat konkrečias aiškias gaires tokios informacinės aplinkos plėtrai, kuri tenkintų kaimo plėtros, o taip pat tiesiogiai susijusias struktūras, remiančias kaimo plėtrą, vyriausybinės ir nevyriausybinės organizacijas, švietimo ir mokslo institucijas ir visus kitus dalyvius (įskaitant skirtingas vartotojų grupes), dalyvaujančius kaimo plėtroje ar susijusius su kaimo plėtra Lietuvoje. Pagrindas šiam tikslui pasiekti yra žemės ūkio žinių ir informacijos sistemos atitinkamų sudedamųjų dalių plėtojimas ir tobulinimas atitinkamomis sąlygomis, naudojant tinkamus išteklius ir technologijas, stiprinančias Lietuvos darnią kaimo plėtrą.

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Instituto steigėja – Lietuvos žemės ūkio ministerija. Mokslinį darbą dirba 30 darbuotojų, iš jų - 10 daktarų. Mokslinių tyrimų ir informacijos valdymo srityje didelė reikšmė skiriama mikro ir makroekonominių procesų analizei bei prognozavimui. Institutas taip pat nagrinėja ir svarbias žemės ūkio, kaimo ekonomines bei socialines problemas. Pastaraisiais metais institutas ypatingą dėmesį skiria žemės ūkio politikos tyrimams, atsižvelgdamas į Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą. Svarbiausias instituto mokslinės veiklos kryptys yra žemės ir maisto ūkio politika, kaimo plėtra, ūkių ir įmonių ekonomika, žuvininkystės ekonomika. Institutas taip pat nagrinėja ir svarbias žemės ūkio, kaimo ekonomines bei socialines problemas.[22].

2007 m. kovo 27 – 28 dienomis Vilniuje vykusioje Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto organizuota tarptautinė mokslinė konferencija „ES paramos įtaka žemės ir maisto

ūkio struktūriniais pokyčiams“. pristatydamą Lietuvos kaimo ateities viziją, Žemės ūkio ministrė prof. Kazimiera Prunskienė apibūdino ir dabartinę kaimo situaciją bei pagrindines problemas, išskylančias kaimo vietovėse. Pasak ministrės, kaimo plėtrą stabdo nepakankamos investicijos į žemės ūkio mokslą, socialinių bei kultūrinių paslaugų, infrastruktūros trūkumas, didelė emigracija, kaimo gyventojų senėjimas, ir kt. Pasaulinė globalizacija, klimato atšilimas, daugelio Europos bei pasaulio valstybių ekonominė stagnacija, narystė ES taip pat įtakoja Lietuvos kaimo plėtrą bei kelia naujus iššūkius šioje srityje. Racionalus nacionalinių bei ES lėšų panaudojimas tampa ištis svarbiu faktoriumi siekiant įgyvendinti Kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos tikslus.[13].

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, įkurtas 1990 metais, pertvarkant 1959 metais įsteigtą Lietuvos žemės ūkio ekonomikos mokslinio tyrimo institutą.

Prie pagrindinių mokslo ir mokymo institucijų priskiriami:

Lietuvos žemdirbystės institutas - valstybinis mokslo institutas, kurio centras yra Dotnuvoje ir 9 padaliniai įvairiuose Lietuvos regionuose. Įkurtas 1956 m. Lietuvos valstybinės selekcijos stoties ir Dotnuvos bandymų stoties bazėje. Pagrindinė mokslinė veikla apima biomedicinos mokslų srities agronomijos kryptį.

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Instituto steigėja - Lietuvos žemės ūkio ministerija. Mokslinių tyrimų ir informacijos valdymo srityje didelė reikšmė skiriama mikro ir makroekonominių procesų analizei bei prognozavimui. Institutas taip pat nagrinėja ir svarbias žemės ūkio, kaimo ekonomines bei socialines problemas. Pastaraisiais metais institutas ypatingą dėmesį skiria žemės ūkio politikos tyrimams, atsižvelgdamas į Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą.

Lietuvos žemės ūkio universitetas - vienintelė šalyje valstybinė aukštoji studijų ir mokslo įstaiga, rengianti aukštos kvalifikacijos žemės, miškų ir vandens ūkio specialistus. Lietuvos žemės ūkio universitete yra 5 fakultetai - Agronomijos, Ekonomikos ir vadybos, Miškų, Vandens ūkio ir žemėtvarkos, Žemės ūkio inžinerijos ir trys mokslo ir studijų institutai - Informacijos technologijų, Kaimo kultūros ir Aplinkos, 32 katedros, Mokomasis ūkis ir Bandymų stotis. Šie institutai vykdo ŽŪM ir kitų šios srities institucijų nurodymus/užsakymus žemdirbystės mokslinių tyrimų srityje, apie tyrimų rezultatus informuoja ŽŪM ir kitas kontroliuojančias institucijas, mokslo ir mokymo įstaigas bei produkcijos gamintojus ir perdirbėjus. Daugiausiai tai pateikiama spausdinamuose leidiniuose bei publikacijose, skaitant pranešimus konferencijose bei seminaruose.

Prie pagrindinių informacijos centrų priskiriami *Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras*. Siekiant geriau organizuoti ir koordinuoti žemės ūkio informacinės ir žemės ūkio paramos administravimo sistemų, atitinkančių Europos Sąjungos reikalavimus, kūrimo ir

įgyvendinimo darbus, kaimo verslo plėtojimą kaime, vadovaujantis 2002 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 178 „Dėl Valstybės įmonės žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro steigimo“ buvo įsteigta valstybės įmonė Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. Centras taip pat tvarko administravimo sistemos duomenų bazės sukūrimą, priežiūrą, duomenų atnaujinimą ir teikimą Nacionalinei mokėjimo agentūrai renka, kaupia, saugo, apdoroja bei analizuoja Europos Komisijos nustatytus ir įmonių bei kitų duomenų teikėjų tiekiamus duomenis, kurių pagrindu rengia Žemės ūkio ministerijos patvirtintas ataskaitas Europos Komisijai ir kitoms institucijoms (Rinkos informacinė sistema). Vykdydamas savo funkcijas ir siekdamas pagrindinio tikslo - pagal savo kompetenciją įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka įgyvendinti valstybės politiką žemės ūkio informacinės sistemos srityje ir siekti, kad būtų įgyvendintos Europos Sąjungos žemės ūkio orientavimo ir garantijų skyriaus priemonės

Prie visuomeninių organizacijų priskiriami **Žemės ūkio rūmai** - nepolitinė žemdirbių savivaldos organizacija, siekianti atstovauti bendriems visų kaimo gyventojų interesams nacionaliniu ir Europos Sąjungos lygmeniu. Misija - dialoge su valdžios institucijomis skatinti ir stiprinti pilietinę Lietuvos kaimo visuomenę, kuriančią ir išlaikančią ekonominę gerovę, saugią ir patrauklią socialinę aplinką bei puoselėjančią gamtinį ir etnokultūrinį paveldą kaimo vietovėse.

Lietuvoje veikia ir **Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba**. Konsultavimo tarnyba yra dviejų lygių: tarnybos centras Akademijoje, Kėdainių raj. ir 48 biurai, esantys visoje Lietuvoje. [26]. Konsultavimo tarnybos centro skyrių specialistai rūpinasi konsultantų kvalifikacija, aprūpina juos mokymo, metodine-informacine bei reprezentacine medžiaga, koordinuoja rajonų biurų konsultantų darbą, paslaugų kokybę. Be to, konsultantai organizuoja kursus, seminarus ir padeda žemdirbiams susigaudyti nuolat besikeičiančioje žemės ūkio politikoje, konsultuoja, kaip naudotis Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Tai skatina žemdirbius priimti optimalius sprendimus, didinti ūkio konkurencingumą. Vienas iš Konsultavimo tarnybos veiklos prioritetų – žemdirbių tęstinis mokymas. Žemės ūkio ministerija yra akreditavusi beveik 40 konsultavimo įstaigų, kurios konsultuoja žemdirbius, rengiančius paraiškas ir verslo paramai pagal Lietuvos 2004-2006 metų Bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemones. Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyboje yra įsteigtas II–III lygių regioninis žemdirbių tęstinio profesinio mokymo centras. Nors Konsultavimo tarnyba aktyviai tobulina žemdirbių kvalifikaciją, tačiau dėl savo statuso (nėra mokslo ir studijų institucija) negali pasinaudoti ES lėšomis, skirtomis plėtoti mokymo infrastruktūrą.

Kaimo plėtra palyginti nauja Lietuvos socialinio, politinio ir ekonominio gyvenimo sritis. Vienas aiškiausių kaimo plėtros rodiklių gali būti kaimo bendruomenių organizacijų steigimasis ir aktyvus veikimas. Per keletą pastarųjų metų kaimiškujų bendruomenių šalyje sparčiai daugėjo. Šiuo metu Lietuvoje jų veikia daugiau kaip 1 200 (Registru centro duomenimis, 2004 m. Lietuvoje buvo įregistruota per 1 000 kaimo bendruomenių organizacijų, dauguma jų įsikūrė 2003 m.). [23].

Tradiciskai kaimo bendruomenė yra suvokiama kaip gana homogeniška, darni socialinė grupė, išlaikanti tradicijas, nusistovėjusias normas ir vertybes. Tačiau bendruomenių organizacijų keliama tikslai rodo, kad kaimo žmonės praranda bendrumo jausmą, o kasdienio gyvenimo rutina kuria uždaro gyvenimo būdą. Kaimiškosios bendruomenių organizacijos pirmiausia siekia išjudinti vietos gyventojus iš kasdienės rutinos, telkti juos bendrai veiklai, skatinti patiems ieškoti kelių ir būdų spręsti savo ekonomines, socialines, aplinkosaugos, kultūrinio gyvenimo, švietimo problemas. Vyriausybė savo dokumentuose pripažįsta kaimo plėtros specialistų poreikį (Kaimo plėtros 2006–2008 metų programoje pabrėžiamas kaimo plėtros specialistų poreikis ir numatomos konkrečios priemonės kaimo plėtrai skatinti, jos siejamos su tokių specialistų – kaimo bendruomenių konsultantų – veikla, kuriems numatytas ir finansavimas). Šalia trumpalaikių seminarų pradedamos organizuoti ir platesnę programą apimančios studijos.

Daugelio valstybių patirtis parodė, kad vien pasyvaus valstybės vaidmens ūkio gyvenime neužtenka. Vyriausybės vaidmuo ūkyje turi būti aktyvus. Būtinai reikia aiškiau apibrėžti valstybės vaidmenį – jos funkcijas, svarbiausius ilgalaikius tikslus bei pagrindines jų įgyvendinimo priemones.

Kaimo ir žemės ūkio plėtotės srityje valstybės politika turi užtikrinti ekonomikos, ekologijos ir socialiniu požiūriu tolygią (subalansuotą) plėtotę, kurti palankią teisinę, ekonominę, institucinę aplinką našiems ūkininkų ūkiams, žemės ūkio, kitoms kaimo verslo įmonėms savarankiškai veikti konkurencinėje rinkoje ir užsidirbti pajamas pragyvenimui bei verslui plėtoti. Skatinti inovacijas didesnės pridėtinės vertės, konkurencingų produktų bei paslaugų gamybą plėtojant intelektinio, technologinio, techninio, finansinio ir informacinio aprūpinimo infrastruktūrą. Sukurti teises ir ekonomines prielaidas efektyviau naudoti ūkių subjektų finansinį ir daiktinį kapitalą investicijoms modernizuojant žemės ūkio gamybą ir plėtojant netradicinius bei alternatyvius verslus. Užbaigti piliečių nuosavybės į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimą, sukurti teises ir ekonomines žemėnaudų konsolidavimo, racionalaus gamtos išteklių prielaidas. Garantuoti žemės ūkio ir kaimo plėtotės politikos stabilumą.

Pažymėtina, kad žemės ūkio veiklos sritis yra daugiafunkcinė, todėl ją reglamentuoja daugybė teisinių normų. Žemės ūkio teisė apima normas, reguliuojančias šios veiklos srities valstybės valdymo ir administravimo funkcinių pasidalinimą, apibrėžia žemės ūkio veiklos subjektų statusą, maisto, augalinės ir gyvulinės kilmės produktų, žemėnaudos ir žemėtvarkos, aplinkosaugos ir kitus klausimus. [24].

1.2. ES regioninės politikos kaimo plėtros administravimui įvertinimas

Lietuvai tapus ES nare, kaimo plėtros politiką galima apibrėžti trimis pagrindinėmis nuostatomis: parama ir dėmesys žemės ir miško ūkio bei žuvininkystės konkurencingumo didinimui, aplinkos apsaugai ir gyvenimo kokybės gerinimui kaime. Šios politikos kryptys yra ryškios jau dabar ir mažai tikėtina, kad artimiausioje ateityje keisis.

Stodama į ES Lietuva parengė Nacionalinį plėtrą planą, kuris buvo pagrindas siekiant gauti ES stojimo paramos programų paramą. Sudėtinė šio plano dalis yra nacionalinis kaimo plėtrą planas. ES struktūrinių fondų programavimo principas reiškia, kad ES parama per šiuos fondus skiriama atskiriems projektams, o integruotoms, daugiametėms ir ES gaires atitinkančioms plėtrą programoms. Programavimo dokumentus sudaro plėtrą planai, Bendrijos paramos dokumentai, veiksmų programos, bendrieji programavimo dokumentai ir programų priedai.

Dabar įvertinsime Lietuvos administravimą įgyvendinant ES struktūrinių fondų paramą kaimo plėtrai.

Kaimo plėtrą administravimo struktūros. LR žemės ūkio ir kaimo plėtrą įstatymo projekte kaip pagrindinė struktūrinių fondų paramą administruojanti institucija įvardinta nacionalinė mokėjimų institucija, turinti LRV įgaliojimą bei Europos Komisijos akreditaciją. Tačiau kitų institucijų vaidmuo administruojant ES paramą nėra aiškus ir iki galo apibrėžtas; nenumatytos koordinavimą kaimo plėtrą plano rengimo ir įgyvendinimo metu užtikrinančios institucijos. Ypač, daugelio autorių nuomone, nepakankamai aiškus Kaimo plėtrą tarybos vaidmuo. Kaimo plėtrą problematikos sudėtingumo ir kompleksiško požiūriu siūlymas sudaryti Kaimo plėtrą tarybą atrodo patraukliai ir nesunkiai įgyvendinamas. Tačiau norint sukurti daugelio ministerijų, savivaldybių institucijų, visuomeninių organizacijų atstovų visuomeniniais pagrindais veikiančią 16 narių instituciją efektyviam kaimo plėtrą koordinavimui, mūsų supratimu, neužtenka vien gerų norų ir tikėjimo sėkme.

Neabejotina, kad siekiant kuo racionaliau ir efektyviau įgyvendinti kaimo plėtrą tikslinga valstybės ar tik vien visuomeninių institucijų vardu steigti kaimo plėtrą problemas

sprendžiančias ar koordinuojančios institucijas. Juo labiau, kad analogiška institucija yra ir kitose ES šalyse (Airija, D.Britanija).

Kaimo plėtros taryba - Lietuvos Respublikos Vyriausybės patariamasis organas, prižiūrintis ir vertinantis Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos įgyvendinimo eigą bei rezultatus ir sudarytas iš Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategiją įgyvendinančių institucijų. Iš strategiją įgyvendinančių institucijų sudaroma Kaimo plėtros taryba, susidedanti iš pirmininko - žemės ūkio ministro ir iki 15 narių - ministrų, kitų valstybės valdymo institucijų ir nevyriausybinų organizacijų atstovų. Kaimo plėtros tarybos sudėtį tvirtina Vyriausybė. Kaimo plėtros taryba dirba pagal Vyriausybės patvirtintus nuostatus. Kaimo plėtros taryba įvertina strategijos įgyvendinimo eigą bei rezultatus ir teikia Vyriausybei siūlymus dėl konkrečių projektų įgyvendinimo gerinimo.

Palyginus Kaimo plėtros tarybos ir Nacionalinės regionų plėtros tarybos funkcijas matosi, kad ir vienoje, ir kitoje taryboje dalyvaus tų pačių ministerijų atstovai ir iš esmės sprendžiamos tos pačios problemos. Todėl pavedus spręsti problemas visuomeniniais pagrindais veikiančioms taryboms, gali būti sumenkintas ministerijų ir pačios Vyriausybės vaidmuo. Kadangi žemės ūkio ministras yra Vyriausybės narys, tai jis per savo ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamentą ne tik gali, bet ir privalėtų vykdyti Vyriausybės pavedimus ir Vyriausybės vardu koordinuoti jam pavestos ūkio šakos ir kaimo plėtros valstybinio valdymo funkcijų vykdymą. Pagal dabartinį modelį žemės ūkio ministras vadovauja ir Kaimo plėtros, ir informacijos departamentui, ir Kaimo plėtros tarybai. Atsižvelgiant į aukščiau minėtas pastabas, dabartinė Kaimo plėtros taryba negali būti įvardijama nei kaip valstybinė, nei kaip visuomeninė institucija, nei kaip veiklą koordinuojanti, nei kaip ekspertinė.

Kaip informuoja Lietuvos žemės ūkio ministerijos sekretorė Dalia Miniataitė, vadovaujantis 2005 m. rugsėjo 20 d. Europos Tarybos reglamento (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramos kaimo plėtrai 68 straipsniu, kiekviena valstybė narė įpareigota sukurti nacionalinį kaimo tinklą, jungiantį prie kaimo plėtros prisidedančias organizacijas ir institucijas, socialinius partnerius, atstovaujančius dalyvaujantiems Kaimo plėtros 2007–2013 metų programoje pareiškėjams. Nacionaliniai kaimo tinklai, kurie yra glaudžiai susiję su šalių kaimo plėtros 2007- 2013 m. programų įgyvendinimu, turi būti sukurti ne vėliau kaip iki 2008 m. gruodžio 31 d. Kol kas Europos Sąjungoje tik Švedija ir Airija jau yra sukūrusios tokius tinklus, kitose šalyse narėse – šių tinklų užuomazgos Pasibaigus reglamentuotai Kaimo plėtros tarybos veiklai, iki 2008 m. gruodžio 31 d. bus sukurtas **Lietuvos kaimo tinklas (LKT)**. Už jo veiklos koordinavimą, priežiūrą ir administravimą atsakinga Žemės ūkio ministerija (ŽŪM). Naujoji Lietuvos kaimo

tinklo taryba, sudaryta iš LKT narių, pratęs Kaimo plėtros tarybos veiklą ir svarstys aktualiausias kaimo plėtros politikos įgyvendinimo klausimus. ŽŪM tikisi panaudoti turimą patirtį sujungiant visų socialinių partnerių tikslus ir interesus bendrai veiklai. [24].

Ilgalaikės Lietuvos ekonomikos plėtros strategijos rengimo darbo grupės ekspertai parengtoje 2001 m. gruodžio mėn. ilgalaikėje Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros strategijoje (iki 2015 m.) nurodė, kad tikslinga įkurti instituciją, kuri rengtų etnokultūrinių regionų kaimo atnaujinimo, edukacines programas, vykdytų kaimo plėtros monitoringą, teiktų pasiūlymus valdymo institucijoms. Jų nuomone, nei dabartinė Kaimo plėtros taryba, nei Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamentas nėra pajėgūs atlikti aukščiau minėtų uždavinių. Šių uždavinių įgyvendinimui labiausiai tinkama Kaimo plėtros ekspertų taryba.

Siekiant detaliau ir objektyviau įvertinti kaimo plėtros administravimo principus ir institucinę sandarą būtina apžvelgti regionų plėtros administravimo struktūrą, nes kaimo plėtros ir regionų plėtros problemų sprendimas yra tarpusavyje tampriai susiję.

Pagal Regioninės plėtros įstatymą yra įsteigtos regionų plėtros tarybos ir regionų plėtros agentūros. Visų apskričių viršininku administracijose yra įsteigti Kaimo plėtros programų skyriai ir daugumoje apskričių Regioninės plėtros departamentai.

Apskritis valdymo įstatyme yra įrašyta, kad apskrities viršininko uždaviniai yra koordinuoti apskrityje esančių ministerijų ir kitų Vyriausybės institucijų struktūrinių padalinių veiklą, taip pat derinti savivaldos vykdomųjų institucijų veiklą įgyvendinant regionines programas. Apskritis viršininko sudaroma Regioninės plėtros taryba svarsto apskrities raidos kryptis, socialinės - ekonominės raidos planus ir kita.

Jeigu apskričių viršininkų administracijos pajėgtų gerai vykdyti joms įstatymu pavestas funkcijas jokių papildomų institucijų nei kaimo plėtros, nei regionų plėtros klausimais apskrityse nereikėtų steigti. Juo labiau, kad nuo 2002 balandžio mėn. papildžius LR vietos savivaldas įstatymą, rajonų savivaldybėms perduota kaimo plėtros programų įgyvendinimo funkcija. Tai buvo numatyta dar 2000 m. birželio mėn. LR seimo priimtoje žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje.

LR seimo priimtoje Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje kaimo bendruomenių ugdymas ir kaimo žmonių savivaldos veiklos aktyvinimas įvardijimas kaip viena iš kaimo plėtros priemonių. Valstybė įsipareigoja remti Žemės ūkio rūmų ir kitų institucijų, padedančių įgyvendinti kaimo žmonių savivaldą, įvairiapusę veiklą, stiprinti kaimo žmonių savivaldos institucijų vaidmenį bei atsakomybę už kaimo ekonominę, socialinę, gamtosaugos ir etnokultūros plėtrą. Tačiau LR žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymo projekte apie kaimo bendruomenes ir jų veiklos skatinimą kaip vieną iš kaimo plėtros priemonių net

neužsimenama. Ilgalaikėje Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros strategijoje (iki 2015 m.) kaimo bendruomenėms taip pat numatytas svarbus vaidmuo. Strategijoje rašoma, kad kaimo teritorinė savivalda turi būti nuolat stiprinama telkiant ir aktyvinant kaimo gyventojus bendrų problemų sprendimui. Ekspertų grupė teigia, kad vis didesnė kaimo reikalų dalis turi būti sprendžiama kaimo bendruomenėse. Tam tikslui formuojami kaimo bendruomenių komitetai arba seniūnijų tarybos. Bendruomenių formavimąsi įtakos gamintojų grupių, kooperatyvų plėtra, kaimo lyderių ugdymas. Ekspertai mano, kad reikia įgyvendinti programas, skatinančias vietos gyventojų aktyvumą, verslumą, naujų galimybių paieškos institucijų kūrimą. Šios programos gali būti įgyvendinamos pasitelkiant įvairių fondų, bendruomenių, verslininkų, žemės ūkio įmonių, valstybės ir ES lėšas [11].

Apibendrinat kaimo plėtros administravimo struktūros analizę galima teigti, kad Lietuvos narystė ES turi būti tobulinama Lietuvos valstybinės valdžios, savivaldybių bei nevyriausybinų kaimo savivaldos institucijų sandara, patikslintos jų funkcijos ir atsakomybė, kas leistų operatyviau ir veiksmingiau spręsti kaimo plėtros problemas, o svarbiausia padidinti ES struktūrinių fondų paramos efektyvumą kaimo plėtrai.

Kaimo žmogiškieji ištekliai. 2007 m. buvo patvirtintos ES struktūrinės paramos Lietuvai 2007-2013 m projektų administravimo ir finansavimo taisyklės.[18]. Jomis nustatomi projektų, finansuojamų pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros, Ekonomikos augimo ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programas vertinimo ir atrankos būdai, kvietimų teikti paraiškas, išlaidų apmokėjimo, administravimo procedūros bei ES struktūrinę paramą administruojančių institucijų atsakomybė. Šiomis taisyklėmis siekiama sukurti efektyvesnę ir lankstesnę ES struktūrinės paramos Lietuvai administravimo sistemą.

Europos sąjungos šalių patirtis rodo, kad įgyvendinant kaimo plėtros projektus nuspręsti, ką ir kaip reikia keisti pasiskirstyti atsakomybe ir funkcijomis nepakanka. Projektų įgyvendinimo rezultatyvumą ir efektyvumą užtikrina žmonės, kurie kritiškai ir kūrybiškai mąstyti bei veikti, suvokia savo kaimo bendruomenės misiją turi jos ateities viziją, supranta permąstymų savo šeimos, vietos bendruomenėje būtini išvelgia potencialias naujos veiklos galimybes.

Šių žmonių autoritetas ir įtaka kitiems kaimo bendruomenės nariams yra svarbus permąstymų šaltinis. Tokius žmones galima vadinti *kaimo lyderiais*. Jais nebūtinai gali būti kaimo seniūnas ar mokyklos direktorius. Kaimo lyderio statusą užtikrina socialinės, psichologinės bei dvasinės žmogaus savybės.

Kaimo lyderiai yra būtini siekiant parengti ir įgyvendinti kaimo plėtros projektus. Galima išskirti du kaimo lyderių tipus:

1. Žmonės, kuriuos daugiau domina techniniai dalykai ir yra šios srities specialistai. Jų

dėmesys dažniausiai sutelktas į konkrečią veiklos sritį (konkretaus produkto gamyba ar paslaugos teikimas, jų technologija ir pan.).

2. Žmonės, kurie yra labai verslūs. Jie yra orientuoti į veiklos (konkretaus produkto ar paslaugos) komercionalizavimą. Tokio tipo žmonių sugebėjimai maksimaliai gali atsiskleisti organizuojant kaimo bendruomenės sumanymus bei juos komerciškai realizuojant.

Antrojo tipo kaimo lyderių itin reikia kaimo bendruomenei, nes jų minėtos savybės kompensuotų marketingo, vadybos bei verslo organizavimo žinių trūkumą ir leistų suaktyvinti bent dalį kaimo bendruomenės narių. Jei tokio lyderio kaimo bendruomenė neturi, jo funkcijas gali atlikti kraštiečių bendruomenės atstovai, t.y. išėiviai iš gimtinės, gyvenantys, dirbantys ar studijuojantys miestuose ar net užsienio kraštuose.

Kita problema - pasirengimo ES struktūriniams fondams administruoti personalo trūkumas Žemės ūkio ministerijoje; daugumos apskričių bei savi valdybių darbuotojams kol kas trūksta informacijos apie ES struktūrinių fondų paramos administravimą ir kompetencijos šiais klausimais, kas neleidžia priimti sprendimų dėl reikalingų struktūrų, sistemą ir priemonių.

Kita vertus, situacijos apibrėžtumo trūkumas lemia, jog nepaisant minėtos kompetencijos trūkumo, sudėtinga nustatyti ir mokyti tuos tarnautojus, kurie vykdys su ES lėšų, skirtų kaimo plėtrai, administravimu susijusias funkcijas ateityje. Neįvertintos galimybės kaip pritraukti kaimo plėtros programų rengimą ir vykdymą kuo daugiau mokslo ir mokymo institucijų bei visuomeninių organizacijų atstovų. Būtina žymiai didesnę dėmesį skirti kaimo plėtros specialistų rengimo kokybei Žemės ūkio universitete bei kolegijose, šių įstaigų dėstytojų kvalifikacijos kėlimui. [20].

Kaimo bendruomenė, kooperacija, aplinkos apsauga. Nuo jų daugiausiai priklauso kaip bus plėtojamas žemės ūkis, kokios perspektyvos laukia jo ir kaimo žmonių. Kurti gražesnę, sveikesnę rytojų sau, vaikams ir anūkams sodiečius skatina, lėšų finansinei paramai negaili Europos Žemės ūkio fondas kaimo plėtrai, šalies Žemės ūkio ministerija. Naujos, dar didesnės galimybės Lietuvos Kaimo plėtros programoje (KPP) numatytos ir 2007-2013 metų laikotarpiui. Gerinant šalies kaimo bendruomenių ekonominį gerbūvį, vystant mažąją kooperaciją, aktyvinant aplinkosaugą, svari indėliu gali pasigirti ir nuo 2001 m. Jungtinių Tautų vystymo programą (JTVP) Lietuvoje įgyvendinanti Pasaulio aplinkos fondo (PAF) Mažųjų projektų programa (MPP).

Kaip teigia Žemės ūkio ministrės pavaduotoja Virginija Žoštautienė. – "Manau, kad dalyvavimas PAF MPP projektuose yra gera paraiška dalyvauti ir Europos KPF remiamuose projektuose". Pabrėžusi, kad kaimo bendruomenės ir kooperatyvai ekonominio bendradarbiavimo srityje turi gerą perspektyvą, viceministrė glaustai supažindino su 2007-

2013 metų ES Kaimo plėtros plane numatytomis programomis, atkreipė dėmesį ir akcentavo naujausius pakeitimus" [25].

Siekiant didinti kaimo plėtrą Lietuvos kaimo vietovėse būtina valstybės ir darbuotojų organizacijų sąveiką bei bendradarbiavimą, pasireiškianti įvairiuose lygmenyse – ekonomikoje, politikoje, švietime ir t.t. Reikia tobulinti žemdirbių ir kaimo žmonių švietimo sistemą, remti naujų darbo vietų kūrimą ir esamų išlaikymą, Būtina stiprinti vietines bendruomenes. Vietinės užimtumo iniciatyvos konsoliduoja bendruomenę, stiprina jos gebėjimus rengti projektus, atitinkančius ES struktūrinių fondų reikalavimus [27].

Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento Alternatyviosios veiklos priemonių koordinavimo skyriaus vedėja Kristina Skebaitė pagal Lietuvos kaimo plėtros – 2007-2013 m. programą (KPP) administravimo taisyklių projekte dėl Vietos plėtros strategijų, kurios bus įgyvendinamos LEADER metodu, nurodo siūlomus sprendimus, kurie galėtų prisidėti prie problemų, susijusių vietos projektų administravimu ir iškilusių dar 2004–2006 m. programavimo laikotarpiu, išsprendimo: vietos projektų vykdytojų, ypač kaimo bendruomenių, partnerystę su kitais viešaisiais juridiniais asmenimis (pvz. savivaldybėmis), galimybes prisidėti prie projekto įgyvendinimo ne tik piniginiu įnašu, bet ir įnašu natūra – nekilnojamu turtu, diskutuota kitais aktualiais projektų vertinimo ir įgyvendinimo klausimais. 2007-2013 m. VVG parengtų vietos plėtros strategijų įgyvendinimui planuojama skirti 438 mln. litų (93 proc. KPP 4 krypties „LEADER metodo įgyvendinimas“ lėšų). Parama strategijoms bus skiriama atsižvelgiant į strategijos kokybę, gyventojų skaičių VVG teritorijoje, kitus priemonės įgyvendinimo taisyklėse patvirtintus aspektus. Siekiant paramos 2007–2013 m. laikotarpiu VVG strategijoje turi pateikti teritorijos socialinės-ekonominės būklės ir poreikių analizę, kaimo vietovių plėtros viziją, prioritetus, tikslus, jų įgyvendinimo priemones ir rekomenduojamus veiksmus, naudojant vietovės išteklius bei telkiant kaimo bendruomenių ir kitų kaimo gyventojų pastangas. Vietos plėtros strategija turi neprieštarauti ir papildyti esančias nacionalines ir regionines strategijas, numatyti VVG teritorijoje esančių socialinių, ekonominių ir aplinkos problemų sprendimo būdus, o jos rengime turi dalyvauti VVG teritorijos gyventojai, kaimo bendruomenės, kiti kaimo plėtros dalyviai [26].

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto Kaimo plėtros skyriaus vadovė m.b. Erika Ribašauskienė teigia, kad gyvybingas kaimas, kaip pažymėta antrosios Europos kaimo plėtros konferencijos baigiamojoje deklaracijoje (2003 m. Salzburg, Austrija), nėra tik kaimiškosios visuomenės rūpestis, tai – visuomenės interesas. Kaimo plėtros politika turi būti pagrįsta vieninga programavimo, finansavimo ir kontrolės sistema, atitinkančia kaimo plėtros poreikius. Kadangi Žemės ūkio ministerijos administruojamos lėšos, skirtos kaimo plėtrai, neapėmia visų bendrųjų kaimo problemų, į kaimą turėtų ateiti parama iš Ūkio (smulkaus verslo plėtra, infrastruktūros

tobulinimas), Švietimo ir mokslo (žmogiškųjų išteklių ugdymas, Susisiekimo (vietinės reikšmės kelių tvarkymas ir modernizavimas) bei kitų ministerijų administruojamų fondų. [27].

Šiuolaikinis kaimas – tai naujai besiformuojanti kaimo subjektų veikos paradigma, pagrįsta kaimo, kaip šalies infrastruktūros, žemės, kaip teritorijos – vartojimo erdvės formavimusi, kada mažėjančią tradicinių maisto produktų ir žaliavos gamybą keičia komercializuotos ir nekomercializuotos viešosios gėrybės (ypač kraštovaizdžio, ūkinio ir kultūrinio paveldo objektų paslaugos) [28].

1.3. Kaimo situacijų nagrinėjimas moksliniuose leidiniuose

Konkurencinga ekonomika ir žinių visuomenė – svarbiausi Lietuvos ilgalaikės plėtros prioritetai. Su jais susijusios žemės ir maisto ūkio bei kaimo plėtros strateginės kryptys: konkurencingumo didinimas remiant restruktūrizaciją, modernizaciją ir kokybiškos produkcijos gamybą; aplinkosaugos ir kraštovaizdžio puoselėjimas remiant žemės išteklių valdymą; gyvenimo kokybės gerinimas kaimo vietovėse ir ekonominės veiklos įvairovės skatinimas. [29].

Europos Sąjungoje, daugumoje kaip ir Lietuvoje kaimo vietovių, susiduriama su įvairiomis kaimo plėtros problemomis pasižyminčiomis žemomis vidutinėmis pajamomis, didele bedarbyste ar nepakankamu užimtumu, ribotomis darbo galimybėmis, nepakankamai išplėtotą socialinę infrastruktūrą ar pažeista aplinka. Tačiau Europos Sąjungoje jau beveik dešimtmetis įgyvendinamos integruotos tausojančios kaimo plėtros programos, daugiafunkcinio žemės ūkio modelis. Daugiafunkcinio žemės ūkio modelio taikymas Europos Sąjungoje lemia: kaimo vietovių gyvybingumą, aukštą gyventojų užimtumo lygį, didesnes pajamas; kultūrinio paveldo išlaikymą; gamtos išteklių kokybės palaikymą ir gerinimą, biologinės įvairovės išsaugojimą; maisto saugumą ir aukštą kokybę; unikalaus kraštovaizdžio vertybių išsaugojimą; gyvulių gerovės palaikymą ir kt. [5].

2006 m. Žemės ūkio ministerijoje vykusioje mokslų akademijos sesijoje kalbėjo apie mokslo indėlį į šalies žemės ūkį ir kaimo plėtrą, apie mokslo tyrimų perspektyvas. Ryškiausia šių laikų mokslo tendencija ta, kad kooperuojasi įvairių šakų, kryptių ir sričių mokslas. Žemės ūkio mokslininkai vykdo bendrus projektus su biologais, chemikais, medikais, maisto technologais, inžinieriais, informatikais. „Tik tokiu keliu eidami įvairių sričių mokslininkai gali tarnauti sparčiai kintantiems visuomenės poreikiams“. Direktorius pabrėžė, kad žemės ūkio mokslo tyrimai turėtų plėtotis tokiomis kryptimis, kaip genomika ir moderni molekulinė biologija, tarnaujančios augalų ir gyvūnų selekcijai ir naujoms technologijoms. Turi būti įvertinti genetiškai modifikuotų organizmų panaudojimo privalumai ir trūkumai. Pasak

Z. Dabkevičiaus, būtina racionaliai naudoti ir saugoti bioįvairovę, augalų, gyvūnų bei mikroorganizmų genofondą, natūralius resursus. Mokslininkas pastebėjo, kad pasaulyje labai aktyviai vyksta natūralių pluoštų paieška, tokiam pluoštui auginami ir plačiai naudojami netradiciniai augalai (dilgėlės, kanapės). Pasak jo, apie tai verta galvoti ir Lietuvai. „Mokslo akiratyje – atsinaujinantys energijos šaltiniai, tausojanti ir organinė žemdirbystė, bioterorizmo prevencija ir biosauga, infekcinių augalų ir gyvūnų ligų prevencija, globalinių klimato pokyčių įtaka žemės ūkiui ir aplinkai, globalizacijos ir rinkos pokyčių tyrimas, bendrosios ES žemės ūkio politikos įtakos kaimo plėtrai įvertinimas ir daugelis kitų kryptių“, – ateities tyrimus charakterizavo Mokslų akademijos narys ekspertas Zenonas Dabkevičius. [30].

Žemės ūkio ministerijos sekretorės Dalios Miniataitės teigimu šiandien vis labiau suvokiama, kad daugelis kaimo vietovėse sukurtų neprekinųjų vertybių lemia visos visuomenės gyvenimo kokybę. Žemės ūkio ministerija kartu su kitomis valstybės institucijomis ir socialiniais partneriais, rengdama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą (KPP), laikėsi Lietuvai priimtinos Europos žemės ūkio modelio (EŽŪM) sampratos. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa yra Europos žemės ūkio modelio atitikmuo. Europietiškas žemės ūkis, kaip ekonomikos sektorius, yra daugiafunkcinis, jam būdinga daugiasektorinė kaimo plėtra, palaikanti kaimą gyvą ir gyvybingą. EŽŪM yra tvarus, konkurencingas, apimantis visą ES teritoriją, įskaitant ir specifinių problemų turinčius regionus.

Lietuvos Žemės ūkio universiteto profesorius M.Treinys teigia, kad Europinis žemės ūkio modelis (EŽŪM), kuris diegiamas Lietuvoje, paremtas prielaida, kad žemės ūkis gamina ne tik prekes rinkai, bet kuria daug viešųjų (neprekinųjų) gėrybių, todėl jis daugiafunkciškas. Daugiagunkciškumas būdingas kitoms kaimo veikloms: miškininkystei, žuvininkystei, kaimo amatams kt. dėl to gamtos veiksnius panaudojančios kaimo veiklos apsprendžia visuotinę kaimo funkciją – būti visos šalies infrastruktūra. Prof. M.Treinys nagrinėja ir įvertina daugiafunkcinio žemės ūkio koncepcijos formavimosi objektyvias prielaidas, esmę ir turinį, jos įtaką Bendrosios žemės ūkio politikos reformai, įvertina jos taikymo galimą poveikį – žemdirbių pajamoms, užimtumui žemės ūkyje, šeimos ūkių išlikimui, kaimo gyvybingumui ir konkurencingumui. [31].

Ūkinės veiklos diversifikacijos galimybes nagrinėja ir mūsų šalies mokslininkai. Ypač daug dėmesio tam skiriama tarptautinėse kaimo plėtros konferencijose, kurias organizuoja Lietuvos žemės ūkio universitetas, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, Vilniaus ir Klaipėdos universitetai. Naujas kaimo vietovių ekonominės veiklos įvairinimo perspektyvas analizuoja 2005 m. Šiaulių universitete įkurtas Kaimo plėtros tyrimų centras. Šiame centre sukurta neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema jau buvo pristatyta tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse. Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema atveria

galimybę kompleksiskai išnaudoti visas dabar atsiveriančias palankias aplinkybes, kurias sąlygoja stiprėjanti tarptautinė ekonominė integracija. Šią sistemą [32, p. 88], kaip nurodo Šiaulių universiteto kaimo plėtros centro direktorius dr. doc. J. Jasaitis, sudaro šešios funkcijos, realizuojančios vieningos gyvybinės erdvės koncepciją, atmetančią primityvų valstybės teritorijos skirstymą į kaimiškąją ir miestiškąją jos dalį ir siaurą kaimo galimybių suvokimą. Tai:

- 1) rezidencinė;
- 2) diversifikuotos daugiastruktūrinės ūkinės veiklos;
- 3) relaksacijos ir reabilitacijos;
- 4) pažinimo ir lavinimo;
- 5) etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo;
- 6) kraštovaizdžio puoselėjimo.

Rezidencinė funkcija nurodo, kad Lietuvos gyventojų, ypač verslo atstovų, jaunų šeimų, išsilavinusių visuomenės sluoksnių tarpe stiprėjanti nauja būsto samprata, reiškianti atsisakymą nuo ankšto ir visais kitais požiūriais nepatogaus būsto daugiaaukščiaame miesto name prie individualios, šeimai skirtos sodybos užmiestyje, atveria naujas statybų verslo perspektyvas. Tai tikslingas, gerai suplanuotas, Lietuvos visuomenės poreikius atitinkantis naujų namų statymas neurbanizuotose vietovėse, leidžiantis išvengti dabar išplitusio chaoso statybų priemiesčiuose ir vaizdingose vietovėse. Pagaliau tai reiškia naujų gyventojų grupių atsiradimą kaime, t.y. esminius neurbanizuotų vietovių gyventojų struktūros ir gyvenamosios pokyčius.

Laikui bėgant, agrarinė visuomenė tobulėjo, didėjo žemdirbių darbo našumas. Kiekvienas maisto gamintojas gebėjo jo pagaminti vis didesniai žmonių skaičiui, todėl žemdirbių, žvejų, medžiotojų dalis visuomenėje santykinai mažėjo, nes daugelis jų tapo amatininkais, pirkliais, kariais, valdininkais ir t. t. Vis daugiau žmonių iš kaimų kėlėsi gyventi į miestus ir pradėjo dirbti pramonės, prekybos, aptarnavimo srityje. Dėl to vyko miestų ir jiems būdingų verslų (pramonės, prekybos, transporto, miestietiškosios infrastruktūros ir kt.) plėtra. (Treinys, 2006).

Lietuvos Žemės ūkio universiteto prof. Mečislovas Treinys [33] teigia, kad poindustrinės visuomenės formavimasis skatina naujų plėtros koncepcijų atsiradimą. Darnios plėtros koncepciją, anot prof. M. Treinio, sąlygojo būtinybė ekonomiškiau naudoti gamtos resursus ir ieškoti atsinaujinančių energijos šaltinių. Didėja visuomenės dalis, kuri laikosi sveiko gyvenimo būdo, turiningiau išnaudoja laisvalaikį, daugiau dėmesio skiria šeimai, vaikų ugdymui. M. Treinys pažymi, kad „į kaimo vietovę imta žvelgti ne vien kaip į maistą ir jo žaliavą gaminantį gigantišką fabriką, bet kaip į visos šalies infrastruktūrą, sukuriančią ir

savyje talpinančią daugybę neprekinį gėrybių: kraštovaizdžio grožį, miestiečių pasiilgtas erdves poilsiui prie upių ir ežerų, gamtos bei žmogaus sukurtus paveldo objektus, išlikusią gyvąją kaimo žmonių bendravimo ir meninės raiškos tradiciją.“ Tačiau dabartinis pereinamasis laikotarpis Lietuvoje išryškino ir naujas problemas: užsitęsusi žemės reforma, neefektyvi savivaldos sistema, nesugebėjimas disponuoti private nuosavybe, iškreipta kooperacijos raida. Tai sąlygoja ryškų kaimo gyvenviečių ištuštėjimą.[34].

Kaip teigia Lietuvos Žemės ūkio universiteto dr. doc. Vilma Atkočiūnienė, kaimo socialinės infrastruktūros modelis yra sudarytas erdvinės ekonomikos analizės metodu, pagrįstas pakopiškumo, hierarchiškumo ir kompleksiško principais, rodo integruotą kaimo ir miesto socialinės infrastruktūros plėtojimą. Tikslinga kaimo socialinės infrastruktūros plėtrą atitinkamai tvarkyti ir reguliuoti, prireikus, išlyginti atsiradusius atskirų teritorijų skirtumus. Bendras šalies būklės vertinimas, atsižvelgiant į rajonus, rodo didelius skirtumus tiek pagal sektorius, tiek pagal rajonus efektyvumą.[5].

Anot dr. doc. J. Jasaičio, *ūkinės veiklos diversifikaciją* neurbanizuotose vietovėse sąlygoja šie veiksniai:

1. Poindustrinėje visuomenėje miestai praranda ekonomikos plėtros monopolį. Pereinama nuo stambiųjų įmonių prie specializuotų filialų sistemos.
2. Pažangiausias technologijas naudojančios įmonės kuriamos užmiesčiuose, kuriuose patogus susisiekimas, nėra pašalinės vibracijos ir mažesnis oro užterštumas;
3. Įmonių pastatai surenkami iš lengvų konstrukcijų. Esant reikalui, tokius pastatus galima greitai perkelti į kitą vietą.
4. Naujųjų informacinių technologijų dėka daugėja profesinės veiklos sričių, kuriomis galima užsiimti savo namuose. Tai įvairios paslaugos, ekonomikos ir verslo konsultacijos, vertimai, internetinė prekyba ir kt..
5. Griežtėja gamtos saugos reikalavimai.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro, vadovaujamo direktoriaus dr. doc. J. Jasaičio vykdo tyrimus, kurie rodo kad ekonominės veiklos diversifikacija skatina būtinybę atkurti kaimo buitinio aptarnavimo sistemą, ypač stiprėja poreikis miesteliuose ir didesnėse gyvenvietėse vėl steigti siuivyklas, kirpyklas, buitinių prietaisų taisyklas, transporto priemonių ir žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves. Atsižvelgdamos į kintančią paklausą, kai kurios šias paslaugas teikiančios įmonės planuoja dirbti nepilną darbo dieną arba savaitgaliais.

Dr. Kęstutis Jaskėlevičius teigia, kad kooperacija aktualiausia yra žemės ūkio sektoriuje. Akivaizdu, kad smulkūs pavieniai ūkiai, kurių šalyje priskaičiuojama iki kelių šimtų tūkstančių, nesugebės atsilaikyti prieš susitelkusias perdirbimo įmones ar prekybos centrus, neišsiderės didesnių produkcijos supirkimo kainų ar palankesnių sutarčių sąlygų, Spėsdami kaimo

darbo jėgos problemas. Ne kiekvienas darbo netekęs kaimo gyventojas, kad ir koks sumanus žemdirbys jis būtų galėtų sudaryti kaimo verslo potencialą. Tačiau tarp jų atsiranda nemažai turinčių verslumo gyslelę, energingų mechanizatorių, agronomų, buhalterių, buvusių ūkių ir jų padalinių vadovų. Tereikia palankios verslui aplinkos ir minimalios valstybės paramos. Tada neabejotinai labiau į kaimą atsigręžtų ir rajonuose veikiančios informacijos centrai ir verslo inkubatoriai. Antrieji kaimo verslininkų korpusą sudarytų besiverčiantys miestuose, tačiau dėl įvairių aplinkybių į kaimą pasirengę sugrįžti verslininkai. [35].

Profesorius Julius Ramanauskas teigia, kad vis daugiau dėmesio reikia skirti alternatyviosioms energijos rūšims. Žinoma, visi urmu neatsisakys tradicinio ūkininkavimo, tačiau kai kuriuose rajonuose gal labiau apsimokėtų, pavyzdžiui, auginti žilvičius kurui. [36]. Akylesni žemdirbiai jau per pirmuosius įsijungimo į ES bendrąją rinką mėnesius pastebėjo, kad pinigingi Vakarų šalių užsakovai laukia ne tik kokybiškos produkcijos, bet ir tik stambių pasiūlymų. Todėl smulkusis ūkininkas net gamindamas geriausią produkciją į Vakarų rinką neprisibels. Nepasigailės jo ir produkciją superkančios stambiosios lietuviško kapitalo įmonės. Tokie rinkos dėsniai. Todėl vienintelė išeitis, teigia J.Ramanauskas steigti perdirbimo, realizavimo ir įvairių paslaugų teikimo žemės ūkio kooperatyvus.

Relaksacijos ir rehabilitacijos funkcija primena akivaizdų, deja, ekonominiu požiūriu kažkodėl ignoruojamą faktą, kad į kaimą važiuojame norėdami pailsėti, o kaimo aplinka yra itin stiprus gydantysis veiksnys. Lietuvoje iki šiol išsaugotos vietovės, kuriose dar galima pamatyti civilizacijos pragaištingo poveikio dar nesudarkytą gamtą. Jokiu būdu neteigiame, kad būtina ten masiškai brautis, pavyzdžiui, savaitgaliais. Tačiau iki šiol išnaudojama tik labai nedidelė neurbanizuotų vietovių relaksacinių ir rehabilitacinių galimybių dalis. Poilsio, gydymo, sporto ir kiti panašios paskirties centrai – naujų, įvairios kvalifikacijos darbo vietų šaltiniai, kurie atgaivintų ir pačias kaimo gyvenvietes. Dr. doc. J.Jasaitis pažymi, kad kaimo relaksacinės funkcijos plėtra yra neatsiejama nuo įstatyminės bazės ir paslaugų rinkodaros tobulinimo. Prof. M. Treinys šią veiklą sieja su viešųjų gėrybių kūrimu ir apsauga, už kurią kaimo gyventojams turėtų būti atlyginama. Nemažų sąnaudų reikalauja draustinių, parkų, paplūdimių ir pan. priežiūra. Daugelyje poilsiaviečių būtina įrengti automobilių aikšteles, įsteigti viešojo maitinimo ir medicininio aptarnavimo punktus, pasirūpinti ne tik šių vietų valymu, bet ir aplinkos puoselėjimu, informacijos atnaujinimu. Išvengti relaksacinių zonų niokojimo padėtų ne tik didesnis visuomenės dėmesys, bet ir sustiprinta administracinė bei baudžiamoji atsakomybė.

Anot dr. doc. J. Jasaičio, Vakarų valstybėse niekieno nestebina mokestis už naudojimąsi paplūdimiais ir maudymosi bei plaukiojimo vietomis ar transporto priemonių apsaugą. Poilsiautojai naudojami patogiomis persirengimo patalpomis ir dušais, žaidimų

aikštelėmis, kavinėmis. Pažeidusiems nustatytą tvarką gresia efektyvios sankcijos. Panašios paslaugos galėtų būti teikiamos ne tik vasaros sezono metu, bet ir kitais metų laikais: poledinės žūklės mėgėjams, išsiruošusiems slidinėti, uogauti, grybauti ir t. t. Relaksacinės funkcijos plėtra ne tik suteiktų kaimo vietovių gyventojams ženkliai papildomas pajamas, bet ir pasitarnautų bendrajai visuomenės elgesio kultūrai. Kaimo vietovės gyvybingumo vertinimas – prevencinė priemonė demografiniams pokyčiams valdyti (koordinuoti), galinti signalizuoti apie gresiančius pavojus ir atsiveriančias galimybes, kurios svarbios konkrečiai vietai. Sukurtas internetinis kaimo vietovių gyvybingumo vertinimo modelis (<http://hinterland.krc.karelia.ru/index.php?plang=l>), gali būti palyginamas su profilaktiniu žmogaus sveikatos patikrinimu (pvz., kūno temperatūros matavimas).

Naujas perspektyvas atveria ir kitos šiuolaikinės neurbanizuotų vietovių funkcijos. **Pažinimo ir lavinimo funkcija** skatina tobulinti visuomenės neformalaus visapusiško ugdymo turinį, nes kuo toliau, tuo labiau vadinamasis „modernusis“ žmogus nebepažįsta gamtos ir nesuvokia pragaištingų pasekmių, kurias sąlygoja nenormaliai išsiplėtęs vartotojiškumas, gamtos išteklių niokojimas. Apie tai, pavyzdžiui, liudija ir didėjantis visuomenės nevalyvumas.

Etninės kultūros savitumą lemia gamtinės, istorinės, socialinės tautos susidarymo ir gyvavimo sąlygos, tautos charakterio ir antropologiniai ypatumai. Savo ruožtu etninė kultūra daro įtaką tautos gyvenimo būdai, etninės žmonių bendrijos tarpusavio santykiams, ryšiams su kitomis bendrijomis, gamta, žemiškuoju ir dangiškuoju pasauliu. Kiekvienos tautos dvasinės ir materialinės kultūros patirtis yra ir kiekvieno tautos nario asmenybės dalis. Nepaisyti savo etninės kultūros - vadinasi, prarasti tautinį tapatumą. **Etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo funkcija** neatsiejama nuo šiuolaikinės turizmo industrijos plėtros, meninės kūrybos ir kt. Etninę kultūrą (tradicinę tautos kultūrą) sudaro dvasinės ir materialinės kultūros vertybės, ją išreiškia kalba (tarmės), religija ir mitologija, tautosaka, liaudies šokiai, žaidimai, muzika, tautodailė, tradiciniai šeimos ir visuomenės bendrijos tarpusavio santykiai, tradicijos, papročiai, etika, estetika. Jai priklauso darbo ir kitokios veiklos įgūdžiai, sukauptos agrotechnikos, medicinos, pedagogikos, teisės, gyvulininkystės, astronomijos, meteorologijos ir kt. žinios, darbo įrankiai, drabužiai, maistas, architektūra, žmogaus rankomis suformuotas kraštovaizdis. Į etninės kultūros sąvoką įeina ir nauji reiškiniai, atitinkantys tradicinės kultūros dvasią ir neslopinantys tautinės savimonės.

Kraštovaizdžio formavimas pagal darnaus vystymosi principus numatomas išsaugant arba atkuriant ekologinę pusiausvyrą, atsižvelgiant į ekonominius, socialinius, kultūrinius ir estetinius visuomenės poreikius, užtikrinant kraštovaizdžio vertybių apsaugą. Taip pat svarbu, kad tas kraštovaizdžio kompleksas būtų prieinamas kaimo visuomenei, o pastaroji jį

formuojant aktyviai dalyvautų – viešo svarstymo procedūrose, talkose, seminaruose ir pan. ***Kraštovaizdžio puoselėjimo funkcija*** neišsivaizduojama be griežto aplinkosaugos reikalavimų laikymosi. O visa tai vėlgi reiškia naujas verslo sritis, gyventojų užimtumo didinimą, jų bendrosios ir profesinės kvalifikacijos tobulinimą. Akivaizdu, kad Europai ir pasauliui labiau būsime įdomus ne fizikos ir chemijos atradimais, o unikalia savo kultūra ir kalba. Pastaruoju metu rūpestį dėl Lietuvos piliečių vertybinių nuostatų dažnai išsako Lietuvos Respublikos Prezidentas V. Adamkus, teigiantis, kad šalies žmonės stokoja moralinių, patriotinių, pilietinių nuostatų, o tai tampa grėsme mūsų sąmoningam valstybingumui, kad einama prie pavojingos ribos, kad jaunimas bijo kalbėti apie meilę savo šaliai. Prezidentas ne sykį kvietė šalies visuomenę svarstyti pilietinio, tautinio, patriotinio ugdymo problemas, nes minėtų nuostatų stoka perauga į susinaikinimą, o tai yra akivaizdi kliūtis Lietuvai stiprėti.

Kaimo plėtros sektoriaus tikslas yra saugoti ir tausojamai eksploatuoti žemės išteklius. Sektoriaus specialistams svarbu numatyti ir pastoviai kontroliuoti žemės, kaimo įmonių plėtros tendencijas ir interesus pertvarkant šias įmones darbui rinkos sąlygomis. Kaimo plėtra priklauso nuo gamtinių išteklių, todėl labai svarbų vaidmenį atlieka nuoseklūs moksliniai tyrimai: be mokslinio pagrindimo sunku numatyti strategiją ir sudaryti kaimo plėtojimo programas. Mokslinis tiriamasis darbas Lietuvoje, aprėpdamas platų spektrą žemės ūkio temų ir su juo susijusių mokslinių programų, turi senas tradicijas. Tai ir skatina šalies agrarinio mokslo atstovus kompleksiškai spręsti sektoriaus technologijų pažangos ir plėtros klausimus.

2. ŠIAULIŲ APSKRITIES NEURBANIZUOTŲ VIETŲ SOCIOEKONOMINĖS SITUACIJOS APŽVALGA

2.1. Regiono struktūra ir geografinė padėtis

Šiaulių apskrities teritoriją šiaurėje ribojasi su Latvijos respublikos Žiemgalos regionu, vakaruose su Telšių apskritimi, pietuose su Tauragės ir Kauno apskritimis, rytuose su Panevėžio apskritimi. Per apskritį eina sąlyginė etnografinė žemaičių ir aukštaičių tarmių riba. Apskritį sudaro Šiaulių miesto, Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajonų savivaldybių teritorijos (5 priedas).

Šiaulių apskritis užima 854 tūkst. ha plotą. Apskritis yra antra pagal savo dydį Lietuvoje. Tai lygumų kraštas. Apskrities kaimo teritorija (Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajonų savivaldybės) suskirstyta į 194 kadastro vietoves. Apskirtyje yra 14 miestų (Akmenės, Naujosios Akmenės, Ventos, Joniškio, Žagarės, Kelmės, Tytuvėnų, Užvenčio, Pakruojo, Linkuvos, Radviliškio, Šeduvos, Kuršėnų ir Šiaulių miestų kadastro vietovės). Kaimo vietovėse žemės reformą iš esmės vykdo Valstybinio žemėtvarkos instituto Šiaulių filialas (Joniškio, Radviliškio ir Šiaulių r.) ir AB „Šiaulių hidroprojektas“ (Akmenės, Kelmės ir Pakruojo r.). [37] .

Šiaulių apskritis – viena iš dešimties Lietuvos apskričių. Jos šaknys siekia 1236 – uosius metus, kai Šiaulių apskirtyje įvyko garsusis Saulės mūšis, o XVIII amžiuje Šiauliams buvo suteiktas Žemaitijos kunigaikštystės administracinio centro statusas. Apskritis užima 8540 kvadratinį kilometrą ir pagal teritoriją yra antra valstybėje, o pagal gyventojų skaičių – ketvirta.

Šiaulių apskritis išsidėsčiusi Lietuvos šiaurėje ir apima Vakarų Aukštaitijos bei Žemaitijos etnografinių regionų dalis, taip pat ribojasi su Latvijos Respublika. Regionas pelnytai gali didžiuotis patogia geografine bei geopolitine padėtimi, išplėtotu transporto tinklu, sparčiai kylančia ekonomika, žemės ūkiu, aukštu švietimo, medicinos ir kultūros lygiu.

Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai Šiaulių apskirtyje lėmė tai, kad iš probleminio regiono Šiaulių apskritis tampa sparčiai besivystančiu regionu. 2007-2013 m. regiono plėtros plane numatyti šie prioritetai: žinių visuomenė, konkurencinga ekonomika ir gyvenimo kokybė bei socialinė sanglauda atvers naujas apskrities plėtros galimybes, o teritorijos bendrasis planas užtikrins optimalią apskrities teritorijos naudojimo ir apsaugos strategiją, gamybos, rekreacijos, socialinės-kultūrinės bei techninės infrastruktūros plėtros perspektyvą. Regiono konkurencingumo didinimo bus siekiama skatinant apskrities aukštojo mokslo ir

profesinio mokymo įstaigų bendradarbiavimą su verslu, sudarant sąlygas inovatyvioms technologijoms įgyvendinti. [38].

2.2. Žemės ūkio ir kaimo situacijos charakteristika

Šiaulių apskrities, kaip ir visos Lietuvos žemės sektoriuje vyksta dideli pokyčiai. Pagal pateiktus duomenis iš Šiaulių miesto žemėtvarkos skyriaus Šiaulių apskrityje iki 2008 m. sausio 1 d. dar liko neatkurta nuosavybės teisės į 8 tūkst. ha žemės. Apskrityje 2008 m. sausio 1 d. būklei yra 41789 asmeninio ūkio žemės naudotojai, kurie naudojami 95738 ha žemės plotu. Iš šio ploto atkurta nuosavybės teisės ir privatizuota (sudarytos pirkimo-pardavimo sutartys) 70179 ha žemės, išnuomota 4183 ha žemės, dar 5355 ha asmeninio ūkio žemės yra ruošiami privatizavimui ar nuomai ir jau yra įregistruoti Nekilnojamojo turto registre valstybės vardu, todėl iš viso sutvarkyti ir baigiami tvarkyti žemės nuosavybės ar nuomos dokumentai yra 79717 ha žemės plotui, arba 83,27 %. (Akmenės r.-82,97; Joniškio r.-89,37; Kelmės r.-93,38; Pakruojos r.-91,33; Radviliškio r.-79,98; Šiaulių r.-66,71 %). Palyginimui 2006 m. gruodžio 31 d. minėtas apskrities rodiklis buvo 70,58 %. Neįteisinta, tačiau piliečiai pageidauja privatizuoti 9216 ha, arba apie 10 % ploto. Nuomoti iš valstybės piliečiai pageidauja 6731 ha, arba apie 7 % žemės ploto [39].

Šiaulių apskrities viršininkas Alvydas Šedžius 2007 - 2009 metų strateginiame veiklos plane pažymi, kad dauguma regiono žemių yra geros kokybės, todėl Šiaulių apskritis dažnai vadinama Lietuvos aruodu. [39]. Palankios klimato sąlygos linams, javams, rapsams, cukriniams runkeliams, daržovėms, vaisiams ir kitiems augalams auginti. Suformuoti stambūs žemės masyvai sudaro sąlygas efektyviai žemdirbystės plėtrai, dauguma dirbamų žemių yra melioruotos. Palankios sąlygos plėtoti gyvulininkystės produktų gamybą ir perdirbimą, ypač pieno ir mėsos. Patogu prekiauti žemės ūkio produktais su Latvija ir Kaliningrado sritimi. Atkurtos nuosavybės teisės į žemę, mišką, vandens telkinius sudaro sąlygas formuoti žemės rinkai, ūkių restruktūrizacijai, o vaizdingas apskrities gamtovaizdis leidžia plėtoti kaimo vietovių rekreacines galimybes ir turizmą. Gana sklandžiai Šiaulių apskrityje vykdoma žemės reforma. Iki 2007 m. sausio 1 d. piliečių nuosavybės teisės kaimo vietovėse atkurtos į beveik 98 proc. viso piliečių pageidauto žemės, miško ir vandens telkinių ploto. Iki 2007 m. pabaigos baigsime piliečių nuosavybės teisių į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimą pagal parengtus žemės reformos žemėtvarkos projektus. Rengiami žemės konsolidacijos projektai. Jų tikslas – suformuoti racionalias sustambintas žemėnaudas, apjungiant skirtingose vietose išsidėsčiusius to paties savininko žemės sklypus, optimizuoti vietinės reikšmės vidaus kelius ir planuojamų žemės ūkio ir alternatyviai žemės ūkio veiklai reikalingų statinių bei

melioracijos statinių išdėstymą atsižvelgiant į žemės savininkų ir naudotojų poreikius, pagerinti planuojamos teritorijos rekreacinius, kaimo turizmo, aplinkosauginius išteklius. [37].

Šiaulių apskrities virštininko administracija probleminėse seniūnijose vykdo tarptautinį projektą „Erdvinio planavimo galimybių ir vietinio potencialo panaudojimas, siekiant atokių vietovių nuosmukio mažinimo, HINTERLAND“, kuris padeda panaudoti kaimo galimybes ir įveikti atokių teritorijų nuosmukį. Šiaulių regione nustatytos nuosmukio grėsmės: didėjanti jaunų žmonių emigracija iš kaimo vietovių, blogėjanti demografinė situacija, didėjantis skaičius žmonių, priskiriamų socialinės atskirties grupėms, blogesni kaimo gyventojų, palyginti su miesto gyventojais, sveikatos rodikliai. Tikimasi, kad įgyvendinus projektą kaimo bendruomenių ir seniūnijų veikla suaktyvės, o požiūris į gyvenimą kaime taps pozityvesnis, konstruktyvia linkme pasikeis ir pačių kaimo gyventojų mąstymas bei elgesys. Regiono potencialui sustiprinti tikimasi gauti lėšų iš ES struktūrinių fondų 2007-2013 metais. Vienas iš pagrindinių darbų, įgyvendinant šį projektą, yra atnaujinti regiono plėtros planą bei parengti kaimiškujų vietovių plėtros strategiją. Ne mažiau svarbu padėti kaimo gyventojams parengti projektus, organizuoti ekspertų ir konsultantų kaimo vietovėse darbą, įgyvendinti pilotinius projektus, susijusius su kaimo plėtra. [38].

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare buvo pradėta įgyvendinti LEADER+ pobūdžio priemonė, kuri aktyvina kaimo žmonių veiklą ir skatina kaimo plėtrą ugdant ir stiprinant vietos gyventojų gebėjimą dirbti kartu.

Šiaulių apskrityje yra įregistruotos šešios vietos veiklos grupės (VVG). Kaimo bendruomenės turi įvairių sumanymų ir tai skatina kurtis kaimo bendruomenes. Kiekvienoje bendruomenėje rasime gyventojų, kurie siekia imtis veiksmų vystant kaimo plėtrą. Viena bendruomenė galvoja apie amatų centro steigimą, kita bendruomenė ketina imtis lino kelio projekto, tačiau dauguma galvoja apie galimybes atnaujinti savo kaimą.

Programos „Leader“ ir žemdirbių metodikos centras organizuoja ir vykdo VVG grupių mokymą įvairiais klausimais pvz. kaimo vietovių plėtros strategijos rengimas, VVG darbo organizavimas, partnerystės kūrimo, administravimo ir kt. klausimais, tiria VVG narių mokymo, specialistų kvalifikacijos kėlimo poreikį, organizuoja seminarus, konferencijas, ruošia žemdirbių ir kitų kaimo gyventojų tęstinio profesinio mokymo programas, nuotolinio mokymo ir mokymosi dalykinę metodinę medžiagą, konsultuoja Žemės ūkio ministerijos reguliavimo srities institucijų, žemdirbių tęstinio profesinio mokymo centrų, Žemės ūkio rūmų, savivaldybių ir kitų organizacijų specialistus [41].

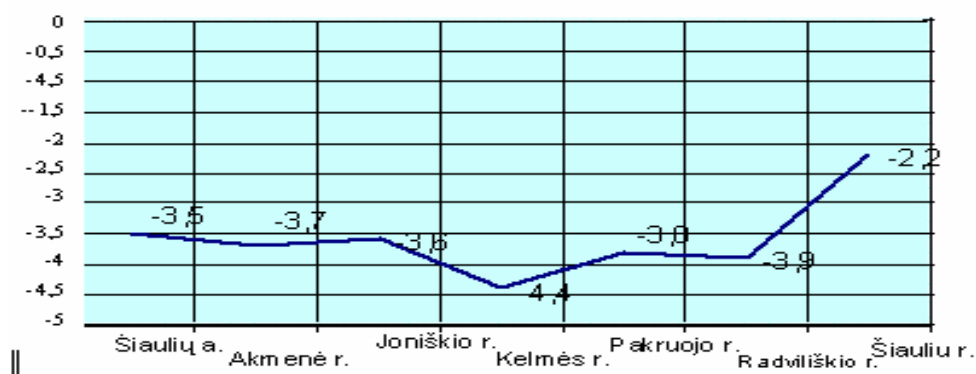
2.3. Gyventojų užimtumo situacijos pokyčiai Šiaulių apskrityje

Sociologiniai demografiniai tyrimai rodo, kad vienas esminių XX amžiaus pabaigos – XXI amžiaus pradžios Lietuvos demografinės raidos bruožų yra gyventojų senėjimas. Nuo 1923 metų 60 –mečių ir vyresnių dalis Lietuvoje padvigubėjo (nuo 10% iki 20%) Gyventojų senėjimą labiausiai įtakoja gimstamumo mažėjimas ir vidutinės gyvenimo trukmės didėjimas. 2005 metų pabaigoje Lietuvoje gyveno 691,5 tūkst. vyresnių nei 60 metų asmenų (Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenys).[42].

2007m. Statistikos departamento duomenimis Šiaulių apskrityje gyveno 10,5 proc. valstybės gyventojų (353,7 tūkst.), per ketverius metus jų skaičius sumažėjo 2,8 proc. (nuo 364,0 tūkst. iki 353,7 tūkst.), t.y. apskritis per tą laikotarpį neteko apie 10 tūkst. gyventojų. Apskritis gyventojų mažėjimo tempai 60 proc. spartesni nei vidutiniškai valstybėje. Vyrai apskrityje sudarė 46,7 proc. Tokia disproporcija kelia socialines ir demografines problemas. Apskrityje mažėja natūralus gyventojų prieaugis, didėja emigracija, nyksta kaimai, atokiose vietovėse didėja socialinė atskirtis ir stebimas kai kurių visuomenės grupių degradavimas. [43].

Anot prof. Aldonos Gaigalaitės mažėjo ne tik gyventojų, nyko senosios pavardės, sodybos, ištisi kaimai. Linkuvos valsčiuje per sovietmetį neliko trečdalis senųjų gyvenviečių, o kitos atsidūrė prie išnykimo ribos. Marksistų ekonomistų teoretikų ir praktikų pastangos padaryti Lietuvą industrine valstybe, sukurti savo valdžiai atramą - darbininkų klasę buvo įgyvendinamos keičiant tradicinę krašto gamybą, susiklosčiusius santykius, gyvenimo būdą ir tradicijas, silpninant gyventojų tautinę sudėtį, jų atsparumą nutautinimui.[44].

Šias tendencijas patvirtina ir gyventojų struktūros rodikliai, kurie, palyginti su vidutiniais valstybės rodikliais, yra, mažesni. Šiaulių apskrityje kaip žemės ūkio krašte kaime gyvenančiųjų dalis yra didesnė už valstybės vidurkį ir šis vidurkis išlieka stabilus. 2 pav. matyti Šiaulių apskrities kaimo gyventojų sumažėjimą 2004-2007 metais.



2 pav. Kaimo gyventojų skaičiaus sumažėjimas 2004-2007 m. laikotarpiu, proc.

Šaltinis: Šiaulių apskrities teritorijos (Bendrasis (Generalinis) planas

Tačiau kaimo žmonių pagrindinė veikla vis dar yra žemės ūkis, nors šia veikla užsiimančiųjų kaimo gyventojų skaičius mažėja. Nemaža dalis kaime gyvenančių asmenų be žemės ūkio veiklos dirba dar ir paslaugų sferoje.

Statistikos departamento prie Lietuvos Vyriausybės 2007 m. duomenimis Šiaulių apskrityje gyveno dešimtadalis valstybės gyventojų. Pagal žmonių skaičius apskritis yra ketvirta Lietuvoje

2008-01-01 m. Statistikos departamento duomenimis [43], Šiaulių apskrityje gyventojų skaičius mažėja. Dabar apskrityje gyvena beveik 350 tūkstančių žmonių ir tai beveik 4 tūkstančiais mažiau nei 2007 m.. (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje

	2005 01 01	2006 01 01	2007 01 01	2008 01 01
Šiaulių apskritis	360755	357015	353713	349856
Miesto gyventojai	220290	218479	217037	215058
Kaimo gyventojai	140465	138536	136676	134798
Akmenės r. sav.	29070	28594	28204	27745
Miesto gyventojai	17942	17653	17459	17238
Akmenė	2973	2919	2813	2757
Naujoji Akmenė	11748	11567	11563	11474
Venta	3221	3167	3083	3007
Kaimo gyventojai	11128	10941	10745	10507
Joniškio r. sav.	31210	30822	30429	30127
Miesto gyventojai	13337	13168	13057	12998
Joniškis	11129	10999	10899	10880
Žagarė	2208	2169	2158	2118
Kaimo gyventojai	17873	17654	17372	17129
Kelmės r. sav.	39707	39150	38615	38063
Miesto gyventojai	14216	14090	13960	13807
Kelmė	10597	10509	10434	10306
Tytuvėnai	2775	2755	2713	2689
Užventis	844	826	813	812
Kaimo gyventojai	25491	25060	24655	24256
Pakruojo r. sav.	28677	28314	27883	27427
Miesto gyventojai	7768	7673	7562	7483
Linkuva	1770	1752	1739	1733
Pakruojis	5998	5921	5823	5750
Kaimo gyventojai	20909	20641	20321	19944
Šiaulių m. sav.	130020	129037	128397	127043
Šiaulių r. sav.	51316	50880	50480	50210
Kuršėnai	13854	13837	13735	13670
Kaimo gyventojai	37462	37043	36745	36540

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2007

Pagrindinė kaimo gyventojų veikla yra darbas žemės ūkyje, alternatyvių veiklų apimtys yra nežymios. Pagal užimtumo rodiklius, Šiaulių apskrities kaimai yra "vyriškesni", nes lyginant su valstybės vidutiniais dydžiais, užimtųjų didesniąją dalį sudaro vyrai. (žr. 2 lentelė)

2 lentelė

Gyventojų struktūra Šiaulių apskrities rajonuose

Rajonai	Vyrai		Moterys		Darbingo amžiaus žmonių	
	skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.
Akmenės r.	13 324	46,5	15 270	53,4	15 793	58,7
Joniškio r.	14 428	46,8	16 394	53,2	18 236	59,2
Kelmės r.	18 736	47,7	20 424	52,2	22 669	57,9
Pakruojo r.	13 512	47,4	14 802	52,6	16 656	58,8
Radviliškio r.	23 860	47,5	26 358	52,5	29 823	59,4
Šiaulių r.	24267	47,6	25 643	52,4	30 294	59,5

Šaltinis: Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.

2.4. Regiono socialinio ir ekonominio išsivystymo netolygumai

Ūkio plėtra reikalinga Lietuvai siekiant įveikti valstybės atsilikimą nuo ES vidurkio bei sumažinti išsivystymo netolygumus tarp atskirų Lietuvos regionų.

Socialinius ir ekonominius skirtumus pakankamai gerai apibūdina tokie rodikliai – bendrasis vidaus produktas, nedarbo lygis, investicijos ir vidutinis darbo užmokestis.

Šiaulių apskritis – visiems atviras regionas, siekiantis ekonominės plėtros, žmogiškųjų resursų tobulinimo, socialinės bei kultūrinės aplinkos plėtojimo, todėl ypač daug dėmesio skiriama tarptautinėms ryšiams plėsti.

2.4.1. Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija

Pagrindinis migracijos duomenų šaltinis yra Gyventojų registro tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos Gyventojų registro duomenų centrinė bazė. Išvykusių gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje 2007 m. lyginant su 2006 m. padidėjo daugiau negu 6000. (žr. 3 Lentelė). Dėl migracijos, gyventojų amžiaus didėjimo, o gimstamumo mažėjimo, ateityje kaimuose kils vis daugiau socialinių problemų.

Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija Šiaulių apskrityje 2007m.

	2006 m.			2007 m.		
	Atvykusių skaičius	Išvykusių skaičius	Migracijos saldo	Atvykusių skaičius	Išvykusių skaičius	Migracijos saldo
Lietuvoje	59333	64190	-4857	65044	70288	-5244
Miesto gyventojai	38685	42226	-3541	41752	46012	-4260
Kaimo gyventojai	20648	21964	-1316	23292	24276	-984
Šiaulių apskritis	6499	7938	-1439	7352	9519	-2167
Miesto gyventojai	4425	4841	-416	4736	5853	-1117
Kaimo gyventojai	2074	3097	-1023	2616	3666	-1050
Akmenės r. sav.	992	1187	-195	941	1166	-225
Miesto gyventojai	741	809	-68	679	765	-86
Akmenė	94	174	-80	119	138	-19
Naujoji Akmenė	538	445	93	437	443	-6
Venta	109	190	-81	123	184	-61
Kaimo gyventojai	251	378	-127	262	401	-139
Joniškio r. sav.	569	760	-191	672	776	-104
Miesto gyventojai	349	339	10	393	340	53
Joniškis	283	296	-13	329	276	53
Žagarė	66	43	23	64	64	-
Kaimo gyventojai	220	421	-201	279	436	-157
Kelmės r. sav.	671	927	-256	792	1099	-307
Miesto gyventojai	305	342	-37	363	453	-90
Kelmė	225	255	-30	277	377	-100
Tytuvėnai	56	61	-5	57	55	2
Užventis	24	26	-2	29	21	8
Kaimo gyventojai	366	585	-219	429	646	-217
Pakruojo r. sav.	373	599	-226	410	647	-237
Miesto gyventojai	156	218	-62	189	207	-18
Linkuva	50	36	14	65	31	34
Pakruojis	106	182	-76	124	176	-52
Kaimo gyventojai	217	381	-164	221	440	-219
Radviliškio r. sav.	868	1096	-228	956	1161	-205
Miesto gyventojai	501	508	-7	565	480	85
Radviliškis	404	411	-7	461	407	54
Šeduva	97	97	-	104	73	31
Kaimo gyventojai	367	588	-221	391	681	-290
Šiaulių m. sav.	2109	2349	-240	2207	3274	-1067
Šiaulių r. sav.	917	1020	-103	1374	1396	-22
Kuršėnai	264	276	-12	340	334	6
Kaimo gyventojai	653	744	-91	1034	1062	-28

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2007

2.4.2. Nusikalstamumo tendencija

Pagal Statistikos departamento nurodytus duomenis, 2008 m. vasario mėn. Šiaulių apskrityje užregistruota 497 nusikalstamos veikos, t.y. 18,1 proc. (110 nusikaltimai) mažiau

nei sausio mėn. ir 20,6 procento (85 nusikaltimais) daugiau nei 2007 m. vasario mėn. Šių metų vasario mėnesį nusikaltimų padaugėjo Šiaulių rajone. Kaip matyti 4 lentelėje palyginti su sausio mėnesiu nusikaltimų skaičius padidėjo 34,7 proc. arba 17 nusikaltimų, tuo tarpu palyginti su 2007 metų vasario mėnesiu, nusikaltimų skaičius padidėjo net dvigubai - 31 nusikaltimais.

4 Lentelė

Nusikalstamumas Šiaulių apskrityje 2008m. vasario mėn.

	Užregistruotos nusikalstamos veikos		2008 m. vasario mėn. palyginti su, padidėjimas, sumažėjimas(-)	
Šiaulių apskritis	412	497	-85	-110
Akmenės r. sav.	26	26	0	1
Joniškio r. sav.	34	40	6	4
Kelmės r. sav.	21	32	11	-6
Pakruojo r.sav.	32	34	2	-13
Radviliškio r. sav.	48	62	14	-4
Šiaulių m.sav	220	237	17	-109
Šiaulių r.sav.	31	66	35	17

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2007 m.

2.4.3. Tiesioginės užsienio investicijos

Lietuvos statistikos departamento 2007 m. duomenimis tiesioginių užsienio investicijų – 5,88 mlrd. litų (17,0 proc.) tenka Telšių apskričiai, kai Šiaulių apskričiai 0,42 mlrd.litų. Vidutiniškai tiesioginių užsienio investicijų vienam Šiaulių apskrities gyventojui tenka 1,2 tūkst.Lt, o Telšių apskrities gyventojui – 33,9 tūkst. litų. (žr. 5 lentelė).

5 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų palyginimas Šiaulių ir Telšių apskrityse

	2007 01 01		2008 01 01	
	mlrd. Lt	vienam gyventojui, tūkst. Lt	mlrd. Lt	vienam gyventojui, tūkst. Lt
<i>Šiaulių apskritis</i>	0,39	1,1	0,42	1,2
<i>Telšių apskritis</i>	6,32	36,2	5,88	33,9

Šaltinis:Lietuvos statistikos departamentas, 2007.

2.4.4. Bendrojo vidaus produkto skirtumai

Vienam gyventojui tenkantis bendrojo vidaus produkto (BVP) dydis – pagrindinis apibendrinantis indikatorius, apibūdinantis regiono ekonomikos lygį.

Kaip nurodo Statistikos departamentas, bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam apskrities gyventojui 2006 m. Šiaulių apskrityje sudarė 17,9 tūkst. Lt, o tuo tarpu Telšių apskričiai 20,3 tūkst.Lt t.y. 2,1 tūkst.Lt daugiau negu 2005 m. (žr. 6 lentelė).

Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui, tūkst. Lt

	Tūkst. Lt						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005**	2006*
Šalies – Total	13,1	14,0	15,0	16,4	18,2	20,9	24,1
Šiaulių apskritis	10,1	10,3	11,1	12,4	14,1	15,6	17,9
Telšių apskritis	11,2	12,1	12,5	13,9	16,2	18,2	20,3

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2007

Lietuvos regionuose vyraujanti ekonominės veiklos sritis yra žemės ūkis, iš kurio gaunama ekonominė nauda neužtikrina gyventojų užimtumo, pakankamo pragyvenimui pajamų lygio bei vietovės ekonominio augimo.

Bendrasis vidaus produktas pagal apskritis, mln. Lt

	Mln. Lt						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005**	2006*
Šalies –	45673,8	48584,6	51971,2	56804,0	62586,7	71380,4	81905,2
Šiaulių apskritis	3759,1	3823,6	4087,7	4520,0	5122,4	5613,8	6368,6
Telšių apskritis	2011,2	2174,4	2243,6	2483,3	2869,5	3206,8	3554,2

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2007

Pateikti palyginimui BVP atspindi regionų socialinę ekonominę padėtį bei išsivystymo lygio skirtumus. Lietuvos statistikos departamentas praneša, kad, išankstiniais duomenimis, 2006 m. Lietuvoje visų apskričių bendrojo vidaus produkto (BVP) apimtis, skaičiuojant vienam gyventojui, išaugo. 7 lentelėje matome BVP pagal Šiaulių ir Telšių apskritis. (žr. 7 lentelė).

2.4.5. Nedarbo lygis apskrityje

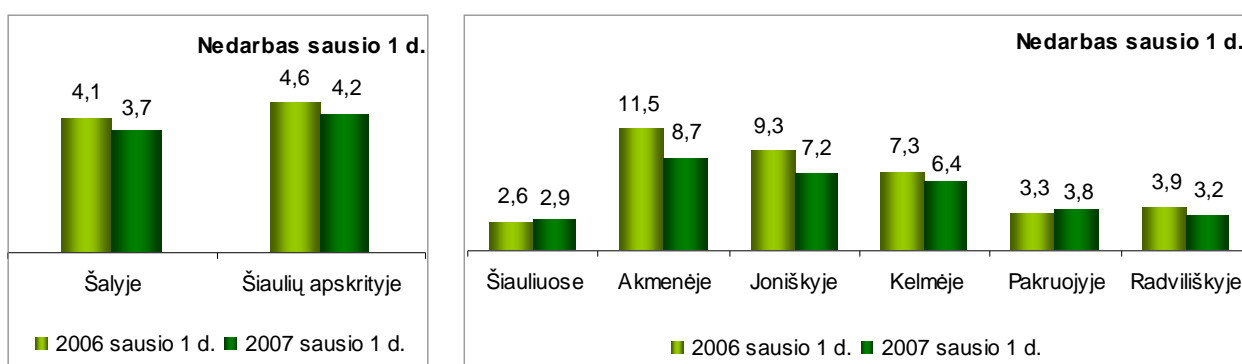
Kaip informuoja Šiaulių darbo birža didžiausias nedarbas Šiaulių apskrityje 2007 metų pradžioje buvo Akmenės – 8,7 proc., Joniškio – 7,2 proc., Kelmės – 6,4 proc. rajonuose, mažiausias Šiauliuose (mieste ir rajone) – 2,9 proc., Radviliškio rajone – 3,2 proc., Pakruojo rajone – 3,8 proc.

Lyginant su 2006 metų sausio 1 d. Akmenės rajone nedarbas sumažėjo 2,8 proc. punktais, Joniškio rajone – 2,1 proc. punkto, Kelmės rajone – 0,9 proc. punktais, Radviliškio

rajone – 0,7 proc. punktais. Nedarbas išaugo Šiauliuose (mieste ir rajone) - 0,3 proc. punktais, Pakruojo rajone – 0,5 proc. punktais.

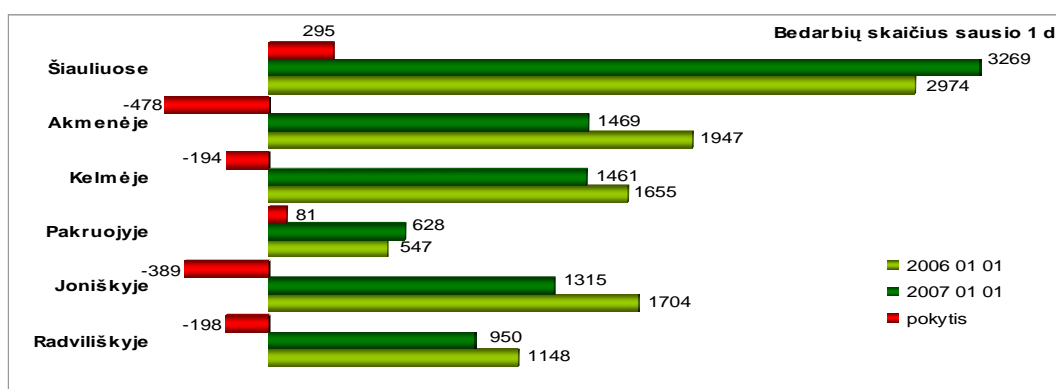
2007 m. sausio 1 d. Šiaulių apskrityje jaunimo nedarbas buvo mažiausias – 1,5 proc., moterų didžiausias – 5,3 proc. Vyrų nedarbas sudarė 3 proc.

2006 metais apskrityje vyrų nedarbas sumažėjo 0,7 proc. punktais, moterų – 0,2 proc. punktais, jaunimo nedarbas išaugo 0,1 proc. punktu. Daugiausiai vyrų nedarbas sumažėjo Akmenės (3,1 proc. punktais) bei Joniškio (2,6 proc. punktais) rajonuose, moterų nedarbas – Akmenės (2,6 proc. punktais) bei Joniškio (3,2 proc. punktais) rajonuose. Jaunimo nedarbas sumažėjo Akmenės, Joniškio, Radviliškio ir Pakruojo rajonuose, išaugo Šiauliuose (mieste ir rajone) bei Kelmės rajone. (žr. 3 pav.). [43].



3 pav. Nedarbas Šiaulių apskrityje, proc.

2007 metų sausio 1 d. Šiaulių apskrities teritorinėse darbo biržose buvo įregistruoti 9092 bedarbiai – 883 arba 8,9 proc. mažiau nei 2006 metų sausio 1 d. [43].



4 pav. Bedarbių skaičius 2007 m. sausio 1d. proc.

Kaip matyti 4 pav. 2007 m. sausio 1 d. bedarbių skaičius Šiaulių apskrityje sumažėjo:

- Akmenės rajone – 24,6 proc.,
- Joniškio rajone – 22,8 proc.,
- Radviliškio rajone – 17,2 proc.,

- Kelmės rajone – 11,7 proc.

o, jau Šiaulių apskrities teritorinėse darbo biržose 2007 m. sausio 1 d. bedarbių skaičius išaugo:

- Šiauliuose (mieste ir rajone.) – 9,9 proc.,
- Pakruojo rajone – 14,8 proc. (5 pav.).

2.4.6. Kaimo gyventojų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis

Pagrindinis disponuojamų pajamų šaltinis - darbo pajamos, t. y. darbo užmokestis ir nesamdomojo darbo pajamos.

Daugiau nei pusė Šiaulių apskrities kaimo gyventojų dirba privačiuose žemės sklypuose. Jų ūkiai dažniausiai yra smulkūs ir nepelningi. Tebėra didelis atotrūkis tarp miestiečio, kaimiečio ir žemdirbio pajamų. Mažas gyventojų pajamas lemia apskrities ekonominės ir socialinės sąlygos (mažas darbo produktyvumas, žemas gyventojų išsilavinimas. 8 lentelėje matome žemės ūkio sektoriuje dirbančiųjų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Šiaulių apskrityje vidutiniškai 10-15 proc. mažesnis lyginant su valstybės vidurkiu. [45].

8 lentelė

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2007 m. ketvirčiais, Lt

	2007 K1	2007K2	2007K3	2007K3
Viso Lietuvoje				
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	1737,8	1826,3	1949,8	2052,0
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis	1306,7	1368,6	1455,1	1526,6
Šiaulių apskritis				
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	1480,9	1558,9	1674,9	1750,2
Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis	1126,9	1181,4	1262,7	1315,3

Atsižvelgusi į darbo rinkos inertiškumą ir tendencijas, Finansų ministerija didina vidutinio darbo užmokesčio valstybėje projekcijas. Numatoma, jog, palyginus su 2007-aisiais, darbo užmokestis Lietuvoje šiemet augs 18,9 proc. (18,7 proc. – pagal 2007 m. projekcijas). [46].

Siekiant padidinti kaimo gyventojų pajamas, sumažinti gyvenimo lygio atotrūkį tarp miesto ir kaimo, būtina spartinti alternatyvių žemės ūkiui veiklų plėtrą kaime.

2.5. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai

Kaip teigia Aušra Ramoškaitė informacijoje "Nustatyti mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai" - mažiau palankios ūkininkauti vietovės - tai retai apgyvendintos,

mažo žemės ūkio naudmenų našumo, taip pat potvynių užliejamos bei intensyvaus karsto vietovės. Bendras mažiau palankių ūkininkauti vietovių plotas Lietuvoje yra 1 356 838 ha arba tai sudaro 41,6 proc. žemės ūkio naudmenų ploto.

Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento direktorės Virginijos Žostautienės nuomone, Lietuva derybose su Europos Komisija daro viską, kad būtų išsiderėtas kuo aukštesnis procentas žemės ūkio naudmenų ploto, priskirtino mažiau palankių ūkininkauti vietovių kategorijai. Vidutiniškai Europos šalyse mažiau palankios ūkininkauti vietovės siekia 30 proc. bendro žemės ūkio naudmenų ploto.

Remiantis Europos Sąjungos Tarybos reglamento nuostatomis, nustatyta, kad mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms yra būdingos specifinės gamtinės savybės, pavyzdžiui mažas žemės derlingumas, sunkiai įdirbama žemė, todėl gamyba tokioje žemėje negali būti sėkmingai plėtojama dėl netinkamų gamtinių sąlygų, mažas arba mažėjantis tokiose teritorijose gyventojų, kurių pragyvenimas priklauso nuo žemės ūkio veiklos, skaičius.

Remiantis Europos Komisijos rekomendacijomis ir reikalavimais, mažą žemės derlingumą ir produktyvumą apibūdinantys rodikliai - žemės našumas, grūdinių augalų derlingumas - negali būti didesni nei 80 proc. valstybės vidurkio.

Lietuvoje atrenkant mažiau palankias ūkininkauti vietoves buvo atsižvelgta į šiuos kriterijus:

- žemės našumas. Vidutinis žemės našumo balas Lietuvoje - 39,1 proc. Nustatyta, kad mažiau palankioms ūkininkauti teritorijoms gali būti priskirtos savivaldybės arba seniūnijos, kuriose žemės našumas siekia ne daugiau kaip 32 balus ir mažiau, o tokio našumo žemė užima 23 proc. savivaldybės arba seniūnijos žemės ūkio naudmenų ploto;
- grūdinių augalų derlingumas vietovėse, kurios priskirtos prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, negali viršyti 80 proc. valstybės vidurkio. Kadangi Lietuvoje vidutinis grūdinių augalų derlingumas yra 2,7 t/ha, o mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse jis negali viršyti 80 proc. valstybės vidurkio, todėl nustatyta, kad prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių gali būti priskirtos tik tos žemės, kuriose grūdinių augalų derlingumas yra 2,18 t/ha ir mažesnis;

Kad teritorija būtų priskirta prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, ji turi atitikti ir demografinius rodiklius:

- gyventojų tankumą, kuris turi būti mažesnis negu 50 proc. valstybės vidurkio ir gali būti 15,4 gyv./km² ar mažesnis;
- gyventojų skaičius savivaldybėje arba seniūnijoje gali sumažėti 0,5 proc. ar daugiau;

- darbingo amžiaus gyventojų, užimtų žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje, dalis savivaldybėje arba seniūnijoje turi viršyti 15 proc.

Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai paskaičiuoti Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto specialistų, remiantis naujausiais statistiniais duomenimis. Pagal šią atrankos tvarką, prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirta 17 savivaldybių bei 36 seniūnijos, priklausančios kitoms savivaldybėms.

Prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos savivaldybės, kurios atitiko visus keliamus kriterijus. Savivaldybės, kurios nėra priskirtos prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, nes neatitiko reikalavimų, buvo nagrinėjamos seniūnijų lygmeniu. Prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos tos seniūnijos, kurios atitiko visus minėtus kriterijus, išskyrus grūdinių augalų derlingumo kriterijų. Į minėtą kriterijų nebuvo atsižvelgta, nes seniūnijų lygmeniu tokie duomenys nėra kaupiami.

Pažymėtina, kad remiantis Europos Bendrijos reglamentu prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos ir vietovės su specifinėmis gamtinėmis kliūtimis, tai yra potvynių užliejamos ir intensyvaus karsto vietovės.

Potvynių užliejamos vietovės – tai mažiau palankios ūkininkauti vietovės, kuriose kliūtis ūkininkavimui sukelia periodiškai pasikartojantys potvyniai arba kuriose yra reali šių potvynių grėsmė. Potvynių užliejamoms vietovėms priskiriamos savivaldybės ir seniūnijos, kuriose potvynių užliejami žemės ūkio naudmenų plotai užima 20 proc. ir daugiau bendro žemės ūkio naudmenų ploto.

Intensyvaus karsto vietovės – tai mažiau palankios ūkininkauti vietovės, kuriose kliūtis ūkininkavimui sukelia intensyvaus karsto reiškiniai. Intensyvaus karsto vietovėms priskiriamos seniūnijos, kuriose karsto reiškiniai užima 20 proc. ir daugiau bendro žemės ūkio naudmenų ploto.

Išimties tvarka prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtas ir Plungės rajonas, nors jis neatitiko vieno iš demografinių rodiklių, tačiau yra svarbus kraštovaizdžio, bioįvairovės, gyvūnijų apsaugos požiūriu. [40].

2.6. Žemės fondas Šiaulių apskrityje

Mokslinėje literatūroje sutinkame gana skirtingus vietovių urbanizavimo lygio vertinimo rodiklius. Pavyzdžiui, Europos Komisijos užsakymu Milano (Italija) mokslininkų atliktoje studijoje „Europos kaimiškųjų vietovių tipologija“ [47, p. 8] pateikiamos dvi plačiausiai naudojamos vietovių grupavimo sistemos. Pagal Statistikos departamento taikomą Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) metodiką, atsižvelgiama į tai,

kuri to regiono gyventojų dalis priklauso kaimo bendruomenei. Pagal šį kriterijų regionai skirstomi į tris tipus:

1. Vyraujantis kaimiškas profilis, kai daugiau kaip 50 proc. gyventojų priklauso kaimo bendruomenėms.
2. Ženklus kaimiškas profilis, kai nuo 15 iki 50 proc. gyventojų priklauso kaimo bendruomenėms.
3. Vyraujantis miestiškasis profilis, kai mažiau kaip 15 proc. gyventojų yra kaimo bendruomenių nariai.

Pagal J.Jasaitį Eurostat'o metodika [32] remiasi vietovės bendrojo urbanizavimo laipsnio įvertinimu:

1. Tankiai apgyvendintos sritys, kuriose yra daugiau kaip 500 gyventojų viename kvadratiname kilometre, o bendras gyventojų skaičius toje vietovėje yra daugiau kaip 50 tūkst.
2. Vidutiniško tankumo sritys, kuriose yra nuo 100 iki 500 gyventojų viename kvadratiname kilometre, o bendras gyventojų skaičius vietovėje – ne mažesnis kaip 50 tūkst.
3. Retai apgyvendintos sritys, kuriose yra mažiau kaip 100 gyventojų viename kvadratiname kilometre.

Kaip teigia J.Jasaitis kasdieninėje praktikoje praverčia žymiai paprastesni vietovių identifikavimo būdai, kuriuos sąlygoja kiekvienos valstybės administracinį teritorinį suskirstymą sąlygojantys norminiai aktai. Lietuvoje kaimiškosiomis laikomos gyvenvietės, turinčios iki 3 tūkst. gyventojų. Vakarų Europos valstybėse šis skaičius yra dvigubai didesnis, t.y. ten „kaimui“ priskiriamos gyvenvietės, kuriose gyventojų skaičius siekia iki 6000 tūkst. Sparti gyventojų migracija, kurią dažniausia sąlygoja tokie veiksniai, kaip naujų teritorijų skyrimas individualių gyvenamųjų namų statybai arba naujų įmonių steigimas, gali labai greitai pakeisti vietovės pobūdį. Pavyzdžiui, per keletą metų buvęs „kaimas“ įgyja pagrindinius miesto bruožus: nutiesiamos naujos gatvės, įrengiamos aikštės, prie jų įsikuria prekybos ir buitinio aptarnavimo centrai, atidaromos naujos mokyklos, sveikatos apsaugos ir kultūros įstaigos. Gal būt toje vietovėse kol kas dar nėra 3 tūkst. gyventojų, tačiau kaimu (pagal anksčiau aprašytą buitinę jo sampratą) naujosios gyvenvietės jau nebepavadinsi. Svarbiausias vietovės urbanizacijos požymis: sparčiai mažėja gyventojų, priklausančių kaimo bendruomenėms, daugėja dirbančių kitose šakose, t.y. ne pirminėje žemės ūkio gamyboje. [49]

Daugiau nei pusė Šiaulių apskrities kaimo gyventojų dirba privačiuose žemės sklypuose. Jų ūkiai dažniausiai yra smulkūs ir nepelningi. Ne žemės ūkio naudmenos Šiaulių

apskirtyje sudaro 37,44 proc. bendro žemės ploto. Visa Šiaulių apskrities žemės fondo struktūra pateikta 9 lentelėje.[39]

9 lentelė

Žemės fondas Šiaulių apskrityje

Administracinė teritorija	Bendras žemės plotas	Žemės ūkio naudmenos		Iš jų						Ne žemės ūkio naudmenos	
				Ariama žemė		Pievos ir natūralios ganyklos		Sodai ir uogynai			
				Ha	Ha	%	ha	%	ha	%	ha
Lietuvoje	6530023	3482946	53,34	2926542	44,82	496826	7,61		0,91	3047077	46,66
Šiaulių aps.	854010	534228	62,56	469401	54,96	59133	6,92	5694	0,67	319782	37,44
Šiaulių m.	8113	800	9,86	271	3,34	208	2,56	321	3,96	7313	90,14
Akmenės r.	84373	48299	57,24	44863	53,17	2987	3,54	449	0,53	36074	42,76
Joniškio r.	115225	83907	72,82	80162	69,57	2581	2,24	1164	1,01	31318	27,18
Kelmės r.	170530	99313	58,24	74618	43,76	23680	13,89	1015	0,60	71217	41,76
Pakruojo r.	131557	94289	71,67	87856	66,78	5925	4,50	508	0,39	37268	28,33
Radviliškio r.	163480	103588	63,36	93077	56,93	9450	5,78	1061	0,65	59892	36,64
Šiaulių r.	180732	104032	57,56	88554	49	14302	7,91	1176	0,65	76700	42,44

Šaltinis Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.

Žemės ūkio produkcijos gamybos ateitis sietina su naujomis technologijomis ir našesniais įrengimais. Dalis žemės ūkio produkcijos gamintojų turės pasitraukti iš įprastos jiems veiklos. Dalis jų turės ieškoti alternatyvių pragyvenimo šaltinių.

2.7. Ūkinės veiklos diversifikacija kaime

Ūkio alternatyvios veiklos sampratą galima apibūdinti per diversifikacijos sąvoką. Diversifikaciją dažniausiai siejama su ūkinių subjektų veiklos įvairinimu, įvairia plėtra, įvairiapusiškumu. Diversifikacija iš esmės yra priešingybė specializacijai, tačiau ūkio alternatyvios veiklos plėtroje ji taip pat gali pasireikšti kai kaimo gyventojas, plėtojantis ūkio daugiašakę veiklą, savo sprendimu, dažniausiai perspektyviniu aspektu, ją restruktūrizuoja, pasirinkdamas vieną palankią ekonominę veiklą. Diversifikacijos esmė glūdi tokioje priklausomybėje: kuo didesnis pajamų/pelno šaltinių skaičius tuo nepalankūs pokyčiai kiekviename iš jų įtakoja pajamų/pelno visumą. [54, P. 27-31].

Lietuvoje mažėjant užimtų žemės ūkyje gyventojų skaičiui, kol kas nėra pakankamai galimybių surasti darbą iš žemės ūkio sektoriaus pasitraukiantiems darbuotojams. Nepakankama kaimo ekonominės sferos plėtra ir naujų darbo vietų kūrimas lemia mažėjanti atotrūkį tarp gyvenimo lygio mieste ir kaime, Ši problema itin opi nenašių žemių regionuose, kur užsiimti tradicine žemės ūkio veikla ekonomiškai nenaudinga. Siekiant padidinti kaimo

gyventojų pajamas iš netradicinės žemės ūkio ar alternatyvios žemės ūkio veiklos, reikalinga ne tik finansinė parama, bet ir pačių kaimo gyventojų motyvacija. [40].

Šiaulių apskrities viršrinko administracija dalyvauja projekte „Erdvinio planavimo galimybių ir vietinio potencialo panaudojimas, siekiant atokių vietovių nuosmukio mažinimo – HINTERLAND“, kuris ne tik atskleidžia kaimo plėtros problemas, bet ir suteikia galimybę jas išspręsti.

Projekto HINTERLAND tikslas - atrasti būdų valdyti nuosmukio procesą atokiose teritorijose panaudojant modernius, inovatyvius erdvinio vystymo metodus. Taip pat turi būti atrastas, išryškintas ir efektyviai panaudojamas stipresnis potencialas, galintis sustabdyti nuosmukį ir sudaryti sąlygas augimui. Projekto įgyvendinimo erdvė dvejopa: Šiaulių apskritis, kaip vietovė, kurioje slypi plėtros galimybės ir kurią reikėtų stiprinti, ir kita - devynios seniūnijos, kaip atskiros teritorijos: Joniškio rajono Gaižaičių seniūnija, Šiaulių rajono Šakynos seniūnija, Kelmės rajono Kražių ir Šaukėnų seniūnijos, Akmenės rajono Kivylių ir Kruopių seniūnijos, Radviliškio rajono Tyrulių seniūnija ir Pakruojo rajono Žeimelio seniūnija.[38].

LEADER: metoduose nurodyta, kad programa skirta kaimo vietovių suinteresuotiems grupėms, kurios ketina imtis vietinių kaimiškųjų vietovių vystymo iniciatyva. Tai ir nacionalinio, ir regioninio arba vietos lygmens administravimo įstaigos, ūkininkai arba aktyvūs kaimo bendruomenės nariai. [51]. Šiaulių apskrityje įgyvendinant LEADER+ programą reikia stiprinti regiono vietovių konkurencingumą ir sutelktomis kaimo bendruomenių pastangomis siekti kaimo plėtros priemonių. Siekiant įgyvendinti šią programą, būtina plėtoti vietos veiklos grupių narių, taip pat bendruomenių ir kitų suinteresuotų gyventojų kompetenciją organizuoti įvairius mokymus. [52].

Anot J.Jasaitis "vienu svarbiausių kaimo plėtros veiksnių yra partnerystė tarp bendruomenių, valdžios institucijų ir verslo struktūrų, o pagrindinė veiklos kryptis – iniciatyvos „iš apačios“ skatinimas" [48]. Principo "iš apačios į viršų" įgyvendinimui labai svarbu bendrauti pasitelkiant įvairaus aktyvumo ir įvairaus amžiaus gyventojų grupės. Reikėtų vengti bendravimo tik su lyderiais ir siekti kuo daugiau kaimo gyventojų įtraukti į vietos plėtros įgyvendinimo procesą.

Kaip teigia D.Kšivickienė yra ir neigiamų diversifikavimo ypatumų: iš atskirų ūkinių veiklų gaunamas pelnas labai nevienodas, sukuriama daug laikinų darbo vietų (sezoninis darbas, nepilna darbo diena), tam tikrose ūkinėse veiklose egzistuoja lyčių nelygybė. Įsitraukimas į alternatyvią žemės ūkiui veiklą yra rizikingas, todėl gali sukelti nesaugumo, neužtikrintumo jausmą. Vystant papildomą veiklą gali būti sunku paskirstyti darbą, finansus, laiką ir kitus išteklius. [53].

Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijos pagrindinėse nuostatose nurodoma, kad Lietuvai įstojimas į ES sudarė palankias sąlygas stabiliai Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtra plėtoti. Laisvas prekių, darbo ir kapitalo judėjimas atvėrė galimybes dalyvauti didesnėje, labiau atviroje rinkoje, pasinaudoti eksporto subsidijomis ir struktūrinių fondų parama. Kartu teko sutikti ir iššūkius – didesnę žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų konkurenciją. [55].

Kaip teigia J.Jasaitis "ūkinės veiklos diversifikacija neurbanizuotose vietovėse leidžia tobulinti šeimos gyvenimo sąlygas, sudaryti galimybę tėvams dirbti namuose arba netoli jų, derinant profesinę karjerą su vaikų ugdymu, perduodant vyresniųjų dvasinę patirtį naujajai kartai. Gilesnis gimtinės sampratos susiformavimas ir privatinės nuosavybės vaidmens suvokimas leis sustiprinti patriotinį ir pilietinį visuomenės ugdymą". [55, P.41-47].

3. TELŠIŲ APSKRITIES NEURBANIZUOTŲ VIETŲ SOCIOEKONOMINĖS SITUACIJOS APŽVALGA

3.1. Demografinė ir istorinė raida

Telšių apskritis jungia tris Žemaitijos rajonus: Telšių, Plungės ir Mažeikių. Telšių apskritis užima 4139 km² plotą arba 6,3 proc. visos Lietuvos teritorijos ir yra mažiausia iš dešimties Lietuvos apskričių. Apskirtyje gyvena 182578 gyventojai arba 5 proc. valstybės gyventojų. Apskrities miestų gyventojai sudaro 62 proc. visų gyventojų (6 priedas).

Per pastaruosius metus gyventojų skaičius apskirtyje beveik nesikeitė. Darbingo amžiaus gyventojai sudaro 54,8 proc., pensinio amžiaus asmenys - 19,2 proc. visų apskrities gyventojų. Apskirtyje veikia 29 stambios pramonės įmonės. Akcinės bendrovės "Mažeikių nafta" ir "Žemaitijos pienas" yra didžiausios ne tik Lietuvoje, bet ir tarp kaimyninių Baltijos šalių Latvijos ir Estijos. Čia dominuoja maisto, naftos perdirbimo, statybinių medžiagų pramonė. Be to, išplėtotą tekstilės, trikotažo, odos, meno dirbinių, baldų gamybą, veikia daug statybinių organizacijų. Daug įmonių eksportuoja savo produkciją į užsienio šalis, todėl yra žinomos ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.[56].

Telšių apskritis - tai žemdirbystės ir gyvulininkystės kraštas. Čia yra 217,3 tūkst. ha žemdirbystei tinkamos žemės, iš jos 172,9 tūkst. ha. yra ariama. Asmeninio ūkio žemė užima 109 tūkst. ha. Apskirtyje, kaip ir visoje Lietuvoje vyrauja privatus ūkis ir žemės ūkio bendrovės. Žemdirbiai augina gyvulius ir tradicines kultūras: rugius, kviečius, miežius, bulves. Kaime žmonės pradeda auginti ir netradicines žemės ūkio kultūras bei gyvulius. Apskrities kraštovaizdis, pasipuošęs nedidelėmis kalvelėmis, daugybe ežerų ir vingiuotomis upėmis, žaliais miškų plotais, didesniais ir mažesniais miesteliais, palankus plėtoti ir vystyti turizmą. Drąsesni pradeda plėtoti ir kaimo verslus, kaip vaistažolių, uogų, grybų auginimas, žuvų ir kitų vandens gyvūnų veisimas ir auginimas, pynimas iš vytelių, audimas, rankdarbių gaminimas, žemės ūkio produkcijos perdirbimas bei kaimo turizmas. [57].

3.2. Socialinė ir ekonominė apskrities gyventojų būklė

Telšių apskrities plotas 4350 kv.km, arba 6,7 % visos Lietuvos teritorijos. Žemės ūkio naudmenos užima 52,7 %, miškai – 33 %, vandenys – 3 %, užstatyta teritorija – 2,4 %, kita žemė – 6 % viso apskrities žemės ploto.[57].

Statistikos departamentas informuoja (žiūr. 10 lentelė), kad 2007 metų liepos 1 dienos duomenimis Telšių apskrityje buvo 173 922 gyventojai. Miestų gyventojai Telšių apskrityje sudaro 59 proc., Mažeikių r. – 68 proc., Plungės r. – 53 proc., Rietavo sav. – 38 proc., Telšių r. – 57 proc. Gyventojų skaičius nuolat mažėja, lemiamą reikšmę šiam procesui Telšių apskrityje, kaip ir visoje respublikoje, turi neigiamas migracijos saldo (išvyksta šeštadaliu žmonių daugiau nei atvyksta) ir neigiama natūrali kaita (mirtingumas trečdaliu didesnis nei gimstamumas).

10 lentelė

Gyventojų skaičius, teritorija, tankumas Telšių apskrityje

	Gyventojų skaičius			Teritorija, km ²	Gyventojų skaičius 1 km ² 2007 m. pradžioje
	2006 01 01	2007 01 01	2007 07 01		
Telšių apskritis	175488	174573	173922	4350	40,1
Mažeikių r. sav.	65828	65554	65341	1220	53,7
Plungės r. sav.	43682	43580	43496	1105	39,4
Rietavo sav.	10290	10208	10150	586	17,4
Telšių r. sav.	55688	55231	54935	1439	38,4

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2007

Telšių apskrities teritorijoje yra keturios savivaldybės:

- Mažeikių rajonas
- Plungės rajonas
- Telšių rajonas
- Rietavo savivaldybė

Telšių apskrityje yra 944 gyvenamosios vietovės, kuriose gyveno 175,5 tūkst. žmonių. Pagal gyventojų skaičių Telšių apskritis yra viena mažiausių Lietuvoje. (žr. 11 lentelė).

11 lentelė

Gyvenamų vietovių skaičius rajonuose 2007 metais

Eil. Nr.	Rajono pavadinimas	Miestų skaičius	Kaimo gyvenamųjų vietovių skaičius	1 miestui tenka kaimo gyvenamųjų vietovių
1.	Mažeikių	3	196	65
2.	Plungės	1	210	210
3.	Rietavo sav.	1	105	105
4.	Telšių	2	426	213
Iš viso:		7	937	134
Lietuvoje iš viso:		103	21 792	212

Šaltinis: Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt>

Remiantis Statistikos departamento duomenimis galima teigti, kad pagal miesto gyventojų % (apskričių urbanizacijos lygį) Telšių apskritis yra žemiau Lietuvos vidurkio. Teritoriniu aspektu miestai ir kaimo gyvenamosios vietovės nėra tolygiai pasiskirstę apskrities teritorijoje. Iš 9 lentelės matome, kad daugiausia miestų yra Mažeikių rajone (3), o Plungės rajone ir Rietavo sav. po vieną. Mažiausias kaimo gyvenviečių skaičius yra Rietavo savivaldybėje. Didžiausias kaimo gyvenviečių skaičius tenkantis vienam miestui yra Telšių rajone – 213 (skirtumas 3,3 karto).

Taigi, galime daryti išvadą, kad Telšių apskrityje ir jos apskritims būdinga gyventojų skaičiaus kaitos tendencija: gyventojų skaičius mažėjo panašiais tempais kaip valstybėje ir daugelyje apskričių.

3.3. Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija

Migracija Telšių apskrityje yra intensyvesnė nei vidutiniškai Lietuvos Respublikoje. (žr. 12 lentelė). Viena iš priežasčių yra tai, kad regionas yra prastesnėje ekonominėje būklėje, ypač didelės socialinio – ekonominio pobūdžio problemos kaime. Todėl jaunesnio, darbingo amžiaus asmenys yra linkę aktyviai ieškoti darbo kaip kituose Lietuvos regionuose bei miestuose, taip ir užsienyje. Sutinkamai, migracijos saldo yra labiau neigiamas nei vidutiniškai valstybėje. Tai gerai atsispindi migracijos srautų, tenkančių tūkstančiui gyventojų, rodikliuose. [58].

Migracija Telšių apskrityje yra intensyvesnė nei vidutiniškai Lietuvos Respublikoje. Viena iš priežasčių yra tai, kad regionas yra prastesnėje ekonominėje būklėje, ypač didelės socialinio – ekonominio pobūdžio problemos kaime. Todėl jaunesnio, darbingo amžiaus asmenys yra linkę aktyviai ieškoti darbo kaip kituose Lietuvos regionuose bei miestuose, taip ir užsienyje.

12 lentelė

Gyventojų vidinė ir tarptautinė migracija 2007 m.

	Atvykusiųjų skaičius <i>Arrivals</i>	Išvykusiųjų skaičius <i>Departures</i>	Migracijos saldo <i>Net migration</i>
<i>Iš viso – Total</i>	65044	70288	-5244
Miestas – <i>Urban areas</i>	41752	46012	-4260
Kaimas – <i>Rural areas</i>	23292	24276	-984
Telšių apskritis	4067	4761	-694
Miestas	2593	2787	-194
Kaimas	1474	1974	-500
Mažeikių r. sav.	1650	1994	-344
Miestas	1120	1353	-233
Mažeikiai	992	1251	-259

	Atvykusiųjų skaičius <i>Arrivals</i>	Išvykusiųjų skaičius <i>Departures</i>	Migracijos saldo <i>Net migration</i>
Seda	40	39	1
Viekšniai	88	63	25
Kaimas	530	641	-111
<i>Plungės r. sav.</i>	<i>1127</i>	<i>1155</i>	<i>-28</i>
Plungė	698	621	77
Kaimas	429	534	-105
<i>Rietavo sav.</i>	<i>232</i>	<i>310</i>	<i>-78</i>
Rietavas	99	112	-13
Kaimas	133	198	-65
<i>Telšių r. sav.</i>	<i>1058</i>	<i>1302</i>	<i>-244</i>
Miestas	676	701	-25
Telšiai	636	659	-23
Varniai	40	42	-2
Kaimas	382	601	-219

Šaltinis Telšių apskrities statistikos poskyris. gyventojų skaičius Telšių apskrityje 2008 01 01

3.4. Užsienio investicijos

Lietuvos Respublikos Vyriausybės "Dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos" nutarime teigiama, kad regioniniuose ekonomikos augimo centruose reikia įgyvendinti papildomas valstybės intervencines priemones, skirtas investicinio ir gyvenamosios aplinkos patrauklumo didinimui. Tokiems miestams – regioniniams ekonomikos augimo centrams, vadovaujantis Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija, valstybėje priskiriami ir Telšiai, (Utena ir Visaginas). Šis regioninis ekonomikos augimo centras išskirtas atsižvelgiant į tai, kad Telšiai yra Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane numatytas regioninis ekonomikos augimo centras, kuris atlieka administracines funkcijas ir priskiriamas pagal socialinę būklę labiausiai prie atsilikusių apskričių. [59].

Telšiai yra ekonominį potencialą turintis regioninis ekonomikos augimo centras, esantys greta siūlomų plėtoti regioninių ekonomikos augimo centrų, jo pridėtinis potencialas (sudarant ekonomikos augimo ašis kartu su kitais regioniniais ekonomikos augimo centrais) sukuria spartesnio šių regionų ekonominio augimo prielaidas. Telšių apskritis iš kitų išsiskiria ir tuo, kad, pasak L.Kmieliausko, čia varžosi stiprūs ir savarankiški rajonai. Telšiuose rengiami sklypų pramonei plėtoti detalieji planai, statybos auga Plungėje ir pan. O pavyzdžiui, Mažeikių verslui kelintus metus trukdo tai, kad šio miesto nepasiekia gamtinės dujos – ir neaišku, kada ši problema bus išspręsta. Dėl to verslas negali būti toks konku-

rencingas kaip gamtines dujas naudojančios bendrovės kituose miestuose, Mažeikius dėl to aplenkia ir investicijos. [60].

2007 m. sausio 1 d. Telšių apskrityje vienam gyventojui teko daugiausia tiesioginių užsienio investicijų valstybėje. Statistikos departamento 2007 m. sausio 1 dienos duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos Telšių apskrityje sudarė 6,3 mlrd. Lt, palyginus su 2006 m. sausio 1 d., padidėjo 65,8 proc. Vidutiniškai daugiausia tiesioginių užsienio investicijų šalyje tenka vienam Telšių apskrities gyventojui - 36191 Lt (2006 m. sausio 1 d. – 21797Lt). Tiesioginės užsienio investicijos atskleidžia tam tikras tendencijas regionų ekonominiame gyvenime. Jos parodo investuotojų požiūrį į konkrečius regionus – investuojama į perspektyvius regionus, pasižyminčius išvystyta infrastruktūra ir kokybiška darbo jėga. Investicijos yra labai svarbios ne tik ekonominei, bet ir socialinei regionų raidai, nes jos tiesiogiai įtakoja naujų darbo vietų kūrimą ir pragyvenimo lygio kilimą.

3.5. Kaimo plėtros procesų specifika Telšių apskrityje

2007 m. Žemės ūkio ministerija pradėjo seminarų apie kaimo plėtrą ciklą. Su Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programa ir jos įgyvendinimo aktualijomis, potencialia parama, jos teikimo sąlygomis. 2007 m. vasario 5 d. Telšiuose Žemės ūkio ministerija surengė seminarą žemės ūkio sektoriaus specialistams „Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 metų programa ir jos įgyvendinimo aktualijos“, kurio metu aktualiausias kaimo plėtros, paramos atskiroms žemės ūkio sritims klausimus.

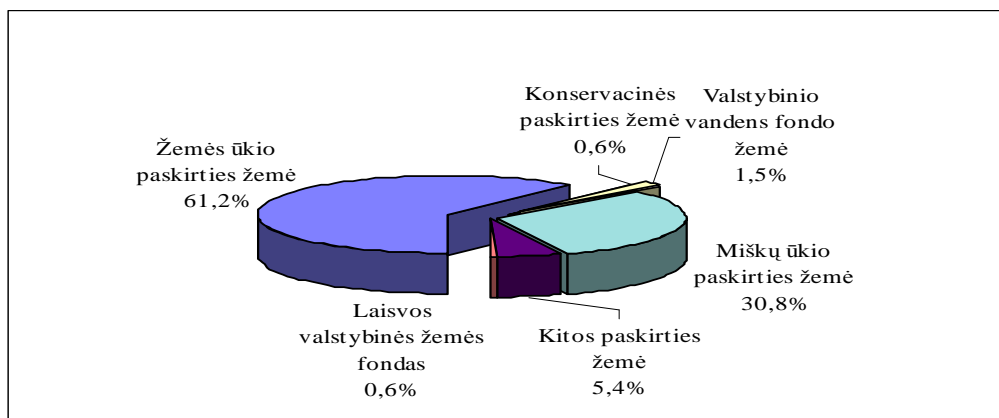
Nacionalinės žemės tarnybos prie ŽŪM generalinis direktorius Kazys Maksvytis viename iš ciklo seminare *"Žemės ūkio ministerijos rengimų seminarų apie kaimo plėtrą ciklą"* pristatė žemės tvarkymo Lietuvoje ypatumus bei ateities kryptis. Jis pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 – 2008 metų programoje, kaimo plėtros ir žemės ūkio politikos skyriuje numatyta sudaryti prielaidas suformuoti konkurencingų ūkių žemėvaldas, teikti žemės ūkio veiklos subjektams valstybės paramą žemės ūkio paskirties žemei įsigyti ir ES lėšų paramą žemės sklypams konsoliduoti, parengti valstybinės žemės konsolidavimo strategiją, užbaigti žemės ir kito nekilnojamo turto gražinimą, kompensacijų už valstybės išperkama žemę, mišką ir vandens telkinius išmokėjimą, teikti paramą subjektams, kad mažo našumo žemės ūkio paskirties žemė būtų apželdinta mišku.. Generalinis direktorius pastebėjo, kad piliečių nuosavybės teisių atkūrimas į žemę, miškų ir vandens telkinius sparčiausiai vyksta Telšių apskrityje. [62].

2007 m. Telšių apskrityje buvo pateikta 14,5 tūkst. paraiškų tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus gauti, deklaruota 182 660 ha ploto. 2007 m. šioje apskrityje jau išmokėta 91 proc. tiesioginių išmokų (apie 26 mln. litų), Telšių r. - net 99 proc.

(apie 8 mln. litų). Kitų rajonų rodikliai nedaug atsilieka: Mažeikių r. išmokėta 90 proc. (11 mln. litų), Plungės r. - 95 proc. (6 mln. litų), kiek mažiau Rietavo r. - 79 proc. (2 mln. litų). [62] Vertinant 2004-2006 m. finansinį laikotarpį, apskrities rodikliai taip pat yra neblogi. Iš viso šiuo laikotarpiu išmokėta per 132 mln. litų paramos: daugiausia mokėtos kompensacijos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse ir vietovėse su aplinkosauginiais apribojimais - 72 mln. litų, kiek mažiau išmokėta pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ - 12 mln. litų, agrarinėms aplinkosaugos išmokoms skirta 11 mln. litų paramos.[63].

3.6. Žemės fondo charakteristika pagal pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį

Žemės fondo sudėtis pagal žemės naudotojų grupes 5 pav. matome kaip dėl Telšių apskrities teritorijoje dėl gamtinių sąlygų 30,8% teritorijos ploto yra neišvinta žemės ūkiui ir naudojama miškų ūkio veiklai. Lyginant su Respublikos vidurkiu (žr. 13 lentelė), apskrityje yra santykinai mažiau urbanizuotų bei kitai paskirčiai naudojamų teritorijų, mažiau vandenių.



5 pav. Telšių apskrities žemės fondas 2006 01 01 pagal žemės naudotojų grupes, proc.

Šaltinis: Telšių apskrities bendrasis (generalinis) planas. I dalis

Palankesnės sąlygos žemės ūkiui plėtoti yra tik Mažeikių rajone, todėl čia santykinai didesnis žemės ūkio paskirties žemės ir žemės ūkio naudmenų plotas. Tačiau dėl savo geografinės padėties Mažeikių rajonas yra rečiau apgyvendintas ir šis faktorius sumažina žemės ūkio gamybos intensyvumą.[64].

Telšių apskrities žemės fondo struktūra 2006 01 01

Rodikliai	Mato vnt.	Savivaldybės				Telšių apskritis	Lietuvos Respublika
		Mažeikių raj.	Rietavo	Plungės raj.	Telšių raj.		
1	2	3	4	5	6	7	8
Žemės ūkio paskirties žemė	ha bendro ploto	79834	24728	67568	94215	266344	3954588
	%	65,4	42,2	61,1	65,5	61,2	60,6
Miškų ūkio paskirties žemė	ha bendro ploto	32670	29740	31831	39769	134009	1972320
	%	26,8	50,8	28,8	27,6	30,8	30,2
Konservacinės paskirties žemė	ha bendro ploto	139	10	1319	975	2442	41678
	%	0,1	0	1,2	0,7	0,6	0,6
Kitos paskirties žemė	ha bendro ploto	8468	2847	5647	6335	23296	376769
	%	6,9	4,9	5,1	4,4	5,4	5,8
Vandens ūkio paskirties žemė	ha bendro ploto	915	592	2321	2598	6427	177682
	%	0,7	1,0	2,1	1,8	1,5	2,7
Laisvos valstybinės žemės fondas	ha bendro ploto	-	654	1868	-	2522	6986
	%	-	1,1	1,7	-	0,6	0,1
Iš viso:	ha bendro ploto	-	58570	110555	143891	435041	6530023

Šaltinis: Telšių apskrities bendrasis (generalinis) planas. I dalis

3.7. Žemės ūkio paskirties žemė

Telšių apskrities bendrajame generaliniame plane nurodyta, kad žemės ūkio paskirties žemė, tai – žemės plotai, skirti arba naudojami žemės ūkio įmonių ir ūkininkų ūkių funkcionavimui bei kitai žemės ūkio veiklai, tarp jų - žemės ūkio naudmenos, žemė užimta gyvenamųjų namų ir ūkinių pastatų kiemais, keliais; žemė, tinkama paversti žemės ūkio naudmenomis; kitos šiuose sklypuose įsiterpusios žemės naudmenos. Respublikoje žemės ūkio paskirties žemė 2006 metų pradžiai sudarė 60,6% viso žemės fondo. Telšių apskrityje žemės ūkio paskirties žemė užėmė 61,2%. [65].

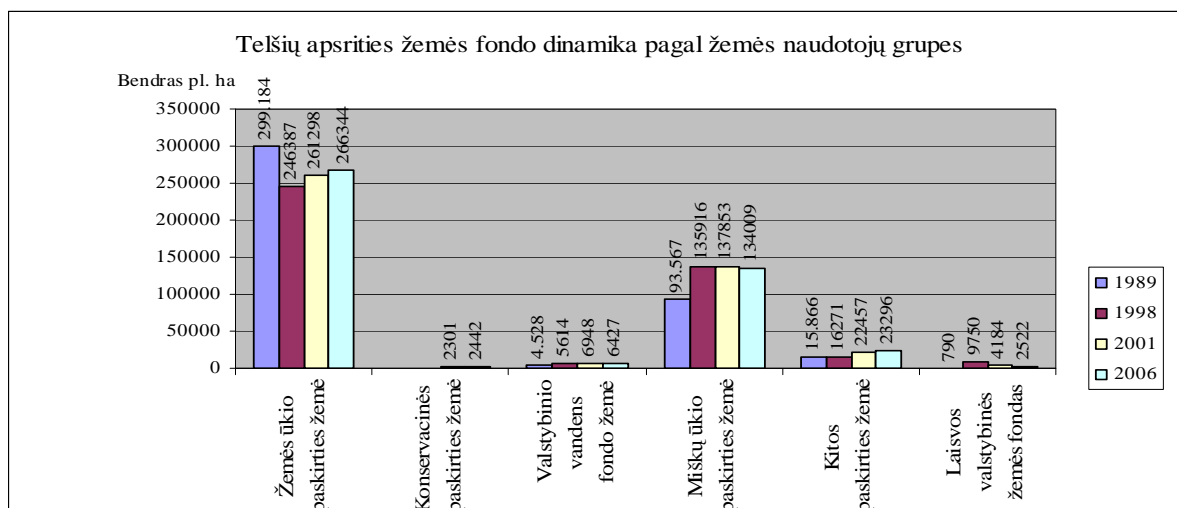
Žemės ūkio paskirties žemė savivaldybės teritorijoje užima 266 tūkst. ha arba iš to ploto ariamoji žemės sudaro 183 tūkst. ha arba 68,8% bendro žemės ūkio paskirties žemės ploto. Per 2000 – 2006 metų laikotarpį bendras žemės ūkio paskirties žemės plotas padidėjo, žemės ūkio naudmenų plotas padidėjo 11461 ha, iš jų ariamosios žemės padidėjo – 14280,7 ha, pievų ir ganyklų sumažėjo – 567,3ha, daugiamečių sodinių padidėjo – 67,5 ha. Pagal žemės naudojimo būdą žemės ūkio paskirties skirstoma žemė skirstoma į 4 grupes:

Sodininkų bendrijų žemė (mėgėjiškų sodų žemės sklypai ir sodininkų bendrijų bendro naudojimo žemė) 2006 m. sausio 1d. Telšių apskrityje. sudaro 10178 sklypai arba (681,6ha).

Specializuotų ūkių žemė Tai žemės sklypai, kuriuos naudoja specializuota žemės ūkio veikla užsiimantys ūkiai – tvenkinių žuvininkystės ūkis arba ūkiai specializuoti tam tikros rūšies augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos gamybai, ir kurių ne mažiau kaip 50% visos gaminamos prekinės produkcijos sudaro specializuotos krypties produkcija.

Rekreacinio naudojimo žemės sklypai. Tai žemės ūkio paskirties žemės sklypai, naudojami kaimo turizmo paslaugoms teikti ir rekreacijai (turizmo) statiniams ir įrenginiams eksploatuoti.

Kita žemės ūkio paskirties žemė. Tai – žemė, kurioje galima žemės ūkio veikla: žemės ūkio, maisto produktų perdirbimas ir šių produktų realizavimas, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimas ir geros agrarinės bei apsauginės žemės būklės išlaikymas. Šioje žemėje galima tik ūkininkų sodybų bei žemės ūkio veiklai reikalingų ūkinių pastatų statyba ar rekonstrukcija.



6 pav. Žemės fondo dinamika pagal žemės naudotojų grupes Telšių apskrityje, ha
Šaltinis: Telšių apskrities bendrasis (generalinis) planas. I dalis

6 pav. parodytos žemės ūkio paskirties žemėje esančios žemės ūkio naudmenos 2006m. sausio 1d. užėmė 219287ha (82,3%), miškai – 20587(7,7%), keliai ir užstatytos teritorijos – 5629ha (2,1%), vandenys - 4400ha (1,7%), kitos ne žemės ūkio naudmenos – 16440ha (6,2%).

Žemės ūkio ministrė Kazimiera Prunskienė puoselėja viltį, kad, sėkmingai įsisavinus Europos Sąjungos (ES) paramą, Lietuvos kaimo žmonėms nebereikės ieškoti laimės svetur. „Manau, kad prasidės atvirkštiniai procesai - vis daugiau žmonių iš miestų pradės keltis į kaimus, nes, pagerėjus gyvenimo kokybei kaime, jis taps patrauklesnis gyventi ir dirbti. Čia savo ateitį norės kurti jaunos ir gyvybingos šeimos“, - sako ministrė.[66].

4. NAUJAUSI NEURBANIZUOTŲ VIETŲVIŲ POKYČIAI, LIETUVAI TAPUS ES NARE

4.1. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai

Prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių yra priskiriamos retai apgyvendintos mažo žemės ūkio naudmenų našumo vietovės. Tai vietovės, kuriose žemės ūkio nuostoliai patiriami dėl riboto žemės ūkio naudmenų našumo ir kaimo gyventojų tankumas yra mažesnis už vidutinį šalyje arba kaimo bendruomenių gyvybingumas (gimusiųjų ir mirusiųjų santykis) nuolat blogėja. Retai apgyvendintos mažo žemės ūkio naudmenų našumo vietovės atrenkamos savivaldybių arba seniūnijų lygmeniu. Vidutinis gyventojų tankumas yra ne daugiau kaip 17 žmonių kvadratiniam kilometre arba nuo 17 iki 18 žmonių kvadratiniam kilometre ir per paskutinius trejus metus mažėjo arba nuo 18 iki 20 žmonių kvadratiniam kilometre, tačiau ne mažiau kaip 28 proc. seniūnijos gyventojų yra 60 metų ir vyresni ir per paskutinius trejus metus šis rodiklis negerėja. [67].

Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento direktorės Virginijos Žostautienės nuomone, Lietuva derybose su Europos Komisija daro viską, kad būtų išsiderėtas kuo aukštesnis procentas žemės ūkio naudmenų ploto, priskirtino mažiau palankių ūkininkauti vietovių kategorijai. Vidutiniškai Europos šalyse mažiau palankios ūkininkauti vietovės siekia 30 proc. bendro žemės ūkio naudmenų ploto.

Remiantis Europos Sąjungos Tarybos reglamento nuostatomis, nustatyta, kad mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms yra būdingos specifinės gamtinės savybės, pavyzdžiui mažas žemės derlingumas, sunkiai įdirbama žemė, todėl gamyba tokioje žemėje negali būti sėkmingai plėtojama dėl netinkamų gamtinių sąlygų, mažas arba mažėjantis tokiose teritorijose gyventojų, kurių pragyvenimas priklauso nuo žemės ūkio veiklos, skaičius.

Remiantis Europos Komisijos rekomendacijomis ir reikalavimais, mažą žemės derlingumą ir produktyvumą apibūdinantys rodikliai - žemės našumas, grūdinių augalų derlingumas - negali būti didesni nei 80 proc. šalies vidurkio, gyventojų tankumas mažesnis negu 50 proc. šalies vidurkio, bei vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas yra 0,5 proc. ir daugiau. [67].

14 lentelėje nurodytos mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms priskirtos šios Šiaulių ir Telšių apskričių seniūnijos.

Mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms priskirtos seniūnijos

Seniūnijos	Mažo našumo žemių dalis žemės ūkio naudmenose, proc.	Kaimo gyventojų tankumas, gyv./km ²	Darbingo amžiaus gyventojų, užimtų žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje, dalis, proc.	Vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas, proc.	Žemės ūkio naudmenų plotas, ha
<i>Akmenės r.</i>					
Kruopių	23,0	11,9	33,6	-7,3	6738
<i>Kelmės r.</i>					
Vaiguvos	27,2	14,7	61,9	-2,9	5477
Užvenčio	23,2	14,9	56,5	-0,5	13279
Kražių	30,8	9,9	57,5	-0,5	14997
Šaukėnų	23,0	15,2	56,5	-0,9	11846
Pakražančio	23,3	14,8	60,8	-0,6	9955
<i>Radviliškio r.</i>					
<i>Mažeikių r.</i>					
Sedos	31,8	15,4	35,5	-2,0	7254
Iš viso					69546

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija. Viešųjų ryšių skyrius

Lietuvoje atrenkant mažiau palankias ūkininkauti vietoves buvo atsižvelgta į šiuos kriterijus:

- žemės našumas. Vidutinis žemės našumo balas Lietuvoje - 39,1 proc. Nustatyta, kad mažiau palankioms ūkininkauti teritorijoms gali būti priskirtos savivaldybės arba seniūnijos, kuriose žemės našumas siekia ne daugiau kaip 32 balus ir mažiau, o tokio našumo žemė užima 23 proc. savivaldybės arba seniūnijos žemės ūkio naudmenų ploto;
- grūdinių augalų derlingumas vietovėse, kurios priskirtos prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, negali viršyti 80 proc. šalies vidurkio. Kadangi Lietuvoje vidutinis grūdinių augalų derlingumas yra 2,7 t/ha, o mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse jis negali viršyti 80 proc. šalies vidurkio, todėl nustatyta, kad prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių gali būti priskirtos tik tos žemės, kuriose grūdinių augalų derlingumas yra 2,18 t/ha ir mažesnis;

Kad teritorija būtų priskirta prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, ji turi atitikti ir demografinius rodiklius:

- gyventojų tankumą, kuris turi būti mažesnis negu 50 proc. šalies vidurkio ir gali būti 15,4 gyv./km² ar mažesnis;
- gyventojų skaičius savivaldybėje arba seniūnijoje gali sumažėti 0,5 proc. ar daugiau;
- darbingo amžiaus gyventojų, užimtų žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje, dalis savivaldybėje arba seniūnijoje turi viršyti 15 proc. [68].

Mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai paskaičiuoti Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto specialistų, remiantis naujausiais statistiniais duomenimis. Pagal šią atrankos tvarką, prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirta 17 savivaldybių bei 36 seniūnijos, priklausančios kitoms savivaldybėms.

Prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos savivaldybės, kurios atitinka visus keliamus kriterijus. Savivaldybės, kurios nėra priskirtos prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių, nes neatitiko reikalavimų, buvo nagrinėjamos seniūnijų lygmeniu. Prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos tos seniūnijos, kurios atitiko visus minėtus kriterijus, išskyrus grūdinių augalų derlingumo kriterijų. Į minėtą kriterijų nebuvo atsižvelgta, nes seniūnijų lygmeniu tokie duomenys nėra kaupiami.

Pažymėtina, kad remiantis Europos Bendrijos reglamentu prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtos ir vietovės su specifinėmis gamtinėmis kliūtėmis, tai yra potvynių užliejamos ir intensyvaus karsto vietovės. Potvynių užliejamos vietovės – tai mažiau palankios ūkininkauti vietovės, kuriose kliūtis ūkininkavimui sukelia periodiškai pasikartojantys potvyniai arba kuriose yra reali šių potvynių grėsmė. Potvynių užliejamoms vietovėms priskiriamos savivaldybės ir seniūnijos, kuriose potvynių užliejami žemės ūkio naudmenų plotai užima 20 proc. ir daugiau bendro žemės ūkio naudmenų ploto. Intensyvaus karsto vietovės – tai mažiau palankios ūkininkauti vietovės, kuriose kliūtis ūkininkavimui sukelia intensyvaus karsto reiškiniai. Intensyvaus karsto vietovėms priskiriamos seniūnijos, kuriose karsto reiškiniai užima 20 proc. ir daugiau bendro žemės ūkio naudmenų ploto. Išimties tvarka prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių priskirtas ir Plungės rajonas, nors jis neatitiko vieno iš demografinių rodiklių, tačiau yra svarbus kraštovaizdžio, bioįvairovės, gyvūnijos apsaugos požiūriu. [69].

4.2. Europinis kaimo plėtros modelis

1997 metais Liuksmerburge įvykusiame Europos Tarybos posėdyje svarbiausiu tolesnės ES žemės ūkio plėtros pagrindu pripažintas europinis žemės ūkio modelis. Aptardamas europietiško modelį M. Treinys pažymi, kad konceptualūs jo bruožai yra tvarus, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė kaimo plėtra. Šis modelis pagrįstas pusiausvyra tarp ekonominių, socialinių bei ekonominių bei ekologinių vertybių. Tai lemia kaimo vietovių veiklos daugiafunkciškumą, pasireiškiantį ne tik žemės ūkio produkcijos gamyba, bet ir kaimo aplinkos bei kraštovaizdžio išsaugojimu, kaimo regionų subalansuota plėtra. [70].

Kaip nurodama Lietuvos kaimo raidoje pagal europinį žemės ūkio modelį žemės ūkis – tai modernus ir konkurencingas sektorius, kuris gali užimti vyraujančią poziciją pasaulinėje rinkoje ir tuo pačiu išsaugantis ES gamintoju gyvenimo standartus bei pajamas. Tai yra darnus ir efektyvus sektorius, kuris naudoja aplinką tausojančius gamybos modelius ir teikia

kokybiškus, paklausius produktus. Taip pat ES sektorius tarnauja kaimo bendruomenėms, palaikydamas jų tradicijas, garantuoja kaimo vietovių gyvenamosios darbo ir gamtos erdvės išlikimą. Lietuvai tapus ES nare, sudaromos palankios sąlygos kaimo plėtotei bendroje politinėje ir ekonominėje erdvėje. ES kaimo plėtros politika orientuota į tris pagrindines kryptis: ekonominės veiklos konkurencingumą, aplinkosaugą, gyvenimo kokybės gerinimą. Lietuvoje šios kryptys siejamos su nacionalinės strategijos prioritetais: žinių visuomenė, konkurencinga ekonomika, socialine sanglauda ir vietos plėtra. [70].

Kaip konstatuoja Jonas Jasaitis "Lietuva, 2004 m. tapusi ES nare, privalo vadovautis šioje bendrijoje priimtu *europiniu žemės ūkio modeliu*, atnaujinti savo agrotechninį potencialą ir atitinkamai patobulinti šio sektoriaus darbuotojų profesinį pasirengimą. Sparčiai modernėjantis žemės ūkis reikalauja radikaliai keisti požiūrį į žemdirbiškas profesijas". Jis teigia, kad "būtina atsisakyti iki šiol vis dar labai paplitusios nuostatos, esą kaime „tradiciškai“ išsiverčiama su mažesniu išsilavinimu ir toleruojama žemesnė gamybos ir buities kultūra, o žemas darbo našumas esąs beveik neatskiriamas kaimo žmogaus veiklos rodiklis". Lietuvai tapus ES nare ir pradėjus įgyvendinti europinį kaimo plėtros politikos modelį, neurbanizuotose vietovėse vykstantys pokyčiai reikalauja naujo požiūrio į etnografinio paveldo išsaugojimą ir kraštovaizdžio puoselėjimą" [71].

Prof. Mečislovas Treinio teigimu - europinis žemės ūkio modelis (EŽŪM), kuris diegiamas ir Lietuvoje, paremtas prielaida, kad žemės ūkis gamina ne tik prekes rinkai, bet ir kuria daug viešųjų (neprekinį) gėrybių, todėl jis daugiafunkciškas. "Kaimo veiklos grindžiamos europinio žemės ūkio modelio kriterijais, įvertinančiais prekinį ir neprekinį gėrybių kūrimo svarbą ir būtinybę išlaikyti kaimo vietovę kaip aktyvią ir patrauklią valstybės infrastruktūrą; galima žemės ūkio substitucija kitais verslais (veiklomis). Kaimo veiklų santykį ir gyvensenos tipą apsprendžia subjektų apsisprendimas, regiono ypatybės, ekonominis apsimokamumas, gamtosauginiai, ūkinio ir kultūrinio paveldo apribojimai." – teigia Mečislovas Treinys. Daugiafunkciškumas būdingas ir kitoms kaimo veikloms: miškininkystei, žuvininkystei, kaimo amatams ir kt. Dėl to gamtos veiksnius panaudojančios kaimo veiklos apsprendžia visuotinę kaimo funkciją – būti visos šalies infrastruktūra. EŽŪM svarbi nuostata – kad gamintojams turi būti kompensuojama ne tik už prekinį, bet ir už viešųjų (neprekinį) gėrybių kūrimą. [72].

4.3. Netradicinė žemės ūkio veikla

Apie netradicinius verslus esame visi daugiau ar mažiau girdėję ir kiekvienas iš mūsų jų įsivaizduojame savaip. Vieniems – dekoratyvinių žvakių liejimas, kitiems – mezgimas ar pynimas, tretiems – kalvystė ir pan. Visi daro tai, ką geriausiai išmano.

Kalbėdami apie kaimo žmogų, iš karto įsivaizduojame bulvių ir burokų laukus, ganyklas ir galvijų bandas. Pastaruoju metu vis daugiau žmonių kaime susidomi ekologiniais ūkiais, netradicinio ūkininkavimo galimybėmis. Vieni neapsisprendžia ką daryti, o kiti, žiūrėk, jau stručius, laukinius šernus, sliekus, sraiges augina ar vėžius veisia.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne [73] "*tradicija*" apima papročių, apeigų, vaizdinių, idėjų, simbolių išlaikymas, perdavimas iš kartos į kartą, tai kas – išlaikoma. Tada kalbiniu aspektu netradiciškumas suvokiamas kaip "tradicijų nebuvimas", naujumas.

Sunkumai parduodant tradicinę žemės ūkio produkciją, nepakankamos pajamos skatina žemdirbius atsisakyti įprastos veiklos ir ieškoti kitų rinkai patrauklių žemės ūkio verslų. Viena iš perspektyvių netradicinių ūkininkavimo krypčių, padedančių žemdirbiams labiau įsiskverbti į rinką ir dirbti pelningai yra netradicinių žemės ūkio produktų auginimas. Tačiau norint sėkmingai ūkininkauti, pelningiau parduoti produkciją, įgyti konkurencinį pranašumą tenka spręsti atsiradusias veiklos problemas. Šiandien alternatyvia žemės ūkio veikla pripažįstama ne tik kaimo turizmas, paslaugų sfera, miško verslas, bet ir:

- vaistinių bei prieskoninių augalų auginimas ir rinkimas;
- kailinių žvėrelių auginimas, grybų verslas;
- bitininkystė;
- retų paukščių veisimas ir laikymas;
- sraigių auginimas
- šilauogių auginimas;
- žilvičių auginimas.

Minėtos veiklos patrauklios ne vienam ūkininkui, tačiau jų vystymą stabdo arba per mažos galimos gamybos apimtys, arba gan didelės investicijos siekiant išplėsti gamybą. Spręsti šias problemas turėtų padėti ne tik teikiama ES finansinė parama, bet ir smulkesniųjų ūkininkų kooperacija.[74].

E. Ribašauskienės ir D.Kšivickienės "Mažai išplėtos gamybos žemės ūkio produktų siūlomo sąrašo" siūloma, kad netradicinė žemės ūkio veikla ir jos produktai suprantami (remiantis užsienio šalių patirtimi):

- kaip neturinti gilių tradicijų, tam tikroje teritorijoje atsiradusi naujovė;
- nauji žemės ūkio produktai, turintys pridėtinę vertę;
- tai veikla nesukurianti ženklus darbo vietų skaičiaus, negarantuojanti pajamų masto ir yra pernelyg menka, kad turėtų reikšmingą poveikį kaimo vietovėms;
- dalis veiklų reikalauja daug rankinio darbo arba specifinių įrengimų, yra žemo mechanizacijos lygio, kuri riboja aukšta įrengimų įsigijimo/išlaikymo kaina, dideli darbuotojų, galinčių dirbti su tokiais įrengimais, samdos kaštai;

- produktai užima labai mažą dalį šalies rinkoje ar eksporto struktūroje bei auginami nedideliame žemės plote (jei tai augalai);
- produktams reikia ilgo laiko įsitvirtinimui rinkoje ir investicijų atsipirkimo.[75].

Netradiciniams verslams būdinga, kad jie vykdomi tam regionui nebūdingų veiklų plėtojimas atsižvelgiant į vietovės sąlygas ir rinkos poreikius. Taip pat tai veikla, kuria užsiima nedidelių individualių įmonių savininkai ir darbuotojai, taip pat atskiri žmonės, dirbantys pagal verslo liudijimus arba įregistravę individualią veiklą ir užsiimantys netradicinėmis veiklomis. Netradicinių verslų plėtrą skatina pirmiausia tai, jog Lietuvos rinka yra „perpildyta“ tradiciniais produktais ir netgi didelė dalis yra eksportuojama, kai tuo tarpu netradicinių šakų gamybos produktai yra visiškai naujovė, juk nuo senų laikų yra susiformavusi nuomonė, jog kaimas turi išmaitinti ne tik kaimo žmones, bet ir miestą, tad kad būtų kuo mažiau importuojamų prekių į mūsų valstybę, kaimo žmonės turi imtis naujų, perspektyvių verslų, kurie ne tik būtų kaip pragyvenimo šaltinis, bet ir kaip kaimo plėtros, integracijos į visuomenę dalis.

Kitas veiksnys skatinantis netradicinių verslų plėtrą yra tas, jog ES finansuoja ne tik tradicinius verslus, amatus, bet ir netradicinius. ES struktūriniai fondai remia tas veiklas, kurioms ir pati Lietuva skiria finansavimą. Kaip jau minėjau, netradiciniu žemės ūkio verslų plėtra yra remiama. Ūkininkai ir kiti kaimo gyventojai, norintys užsiimti netradiciniu žemės ūkiu, turi galimybę pasinaudoti ES struktūriniais fondais. Taigi netradicinių žemės ūkio augalų ir gyvulių auginimas besiplečiančiai rinkai – perspektyvi alternatyva tradiciniam žemės ūkiui. Kaip teigia autoriai A.Aleksandravičius ir E.Kairyte [76], smulkūs Lietuvos ūkininkai ir kiti kaimo gyventojai turi palankias galimybes nutraukti ne itin pelningos tradicinės žemės ūkio produkcijos gamybą savo nedideliuose ūkiuose, pasinaudoti ES teikiama finansine parama ir, sutelkus šiek tiek pastangų, rasti patrauklų ir pelningą verslą, pateikti rinkai naują žemės ūkio produktą. Amatininkams buvo sudarytos sąlygos pasinaudoti ES parama jau SAPARD programoje, į kurią buvo įtraukti amatai, tačiau šiomis galimybėmis niekas nepasinaudojo. Ši patirtis rodo, jog svarbu padėti amatininkams ugdyti savo verslumą, gebėjimus dirbti šiandieninėmis sąlygomis. Tačiau nemažiau svarbu atkreipti dėmesį į amatinių gaminių rinkodarą. Šiuo metu geresnes sąlygas parduoti savo gaminius turi tik tie kaimo verslininkai, kurie palaiko ryšius su užsieniu. Kad jų pozicijos Lietuvos rinkoje nesilpnėtų, reikia modernių rinkodaros priemonių: amatininkų dirbinių skiriamųjų prekės ženklų, specialių pardavimo tinklų ir kitų šiuolaikinių priemonių, padedančių vartotojui atpažinti ir įsigyti tikrą, autentišką, darbo šiluma spinduliuojantį gaminį.

Kadangi Lietuvoje yra gana nemažai nederlingų žemių, miškų, žmonės vis stengiasi išnaudoti visas galimybes, kad iš šių nors ir nederlingų žemių išmaitinti savo šeimas ir dar gauti papildomas pajamas. Kaip jau analizavau 4 dalyje, netradicinių verslų didėjimo tendencijos

ryškios. Taigi galiu daryti išvadą, jog žmonės neabejingi naujovėms ir gali panaudoti visus išteklius, kuriuos gamta sukuria, o žmogus gali patobulinti. Nemaža veiklos sritis atsivertę, jeigu būtų deramai panaudoti vietos ištekliai, pvz. augalų gaminami prieskoniai bei įvairios žolelių arbatos. Deramai turėtų būti skatinama ir savitų lietuviškų gėrimų (midaus, giros, alaus, sulos ir pan.) gamyba bei sklaida. Čia atsiveria nemažos galimybės ir žaliavų tiekėjams (daugiausia kaimo žmonėms), ir verslininkams.

Kaip teigia J.Rauluškevičienė [77] neigiamas veiksnys - pušynų kirtavietėse trūnija spygliuočių šakos. O juk tai puiki žaliava kvapiems pušų ekstraktams voniai ir pan. Pasidairius būtų galima aptikti ir daug kitų gamtos gėrybių, kurias galima būtų panaudoti vertingų produktų gamybai. Tačiau dar ne viskas yra panaudojama, galbūt trūksta žmonėms paskatinimo, padrašinimo užsiimti naujų gamtos išteklių paieška. (Rauluškevičienė, 2006). Anot vieno iš autoriaus Gedimino Radzevičiaus mūsų valstybės kaimo vietovės, su jų žemės, miškų ir vandenių ūkiu, suteikia erdvę visų valstybės gyventojų rekreacijai ir turi potencialių galimybių ateityje plėtoti tarptautinį agroturizmą ir kitus išlikusios natūralios aplinkos sąlygojamus verslus. Dėl to, žemės ūkiui, kaip labai svarbiam valstybės ūkio ir gyvensenos komponentui plėtotis bei modernizuotis, turi būti teikiama derama ekonominė bei institucinė parama [78]. Vadovaujantis Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų plano priemonių aprašymo projektu 2006, 4 priemone – amatų plėtra, galima teigti, jog netradicinių amatų, grindžiamu tautiniais papročiais, plėtra sukurtų pagrindą rekreacinių paslaugų sektoriaus plėtrai, padidintų kaimo gyventojų užimtumą ir suteiktų papildomų pajamų. [79].

4.4. Alternatyvios žemės ūkiui veiklos perspektyvos

Lietuvoje labai propaguojama alternatyvi žemės ūkio veikla. 2007-2013 m. Kaimo plėtros programos (KPP) trečioji paramos kryptis „Gyvenimo kokybė kaime ir ekonomikos įvairinimas“ numato didinti gyventojų užimtumą jų gyvenamosiose vietose, gerinti kaimo infrastruktūrą. Paramą skiriant pasitraukiantiems iš intensyvios žemės ūkio veiklos, itin didelis dėmesys bus sutelktas kaimo gyventojų užimtumui didinti pereinant prie ne žemės ūkio veiklos: alternatyvios žemės ūkio veiklos, ne žemės ūkio veiklos ir amatų plėtros. Pastarosioms veikloms per 2007-2013 m. ES numato skirti 81 mln. eurų, o verslo kūrimui ir plėtrai kaime - 108 mln. eurų. [74].

LR Žemės ūkio ministro 2004 05 20 Nr. 3D-312 įsakymu patvirtintas tradicinių žemės ūkio produktų sąrašas:

- Gyvulininkystės sektorius: karvės, buliai, avys, ožkos, arkliai, kiaulės, triušiai ir jų produktai.

- Bitininkystės sektorius: bitės ir jų produktai.
- Žvėrininkystės sektorius: kailiniai žvėreliai ir jų produktai.
- Paukštininkystės sektorius: vištos, kalakutai, antys, žąsys ir jų produktai.
- Augalininkystės, sodininkystės ir daržininkystės sektoriai: javai (žieminiai rugiai, žieminiai ir vasariniai kviečiai, žieminiai ir vasariniai miežiai, žieminiai ir vasariniai kvietrugiai, avižos, varpinių mišiniai, griekiai, kukurūzai), žoliniai pašarai (vienmetės ir daugiametės žolės), linai (pluoštui ir sėmenims), pašariniai šakniavaisiai (pašariniai ir cukriniai runkeliai pašarui, pašarinės morkos), aliejiniai ir baltyminiai augalai (rapsai, pupos, žirniai, lubinai, lęšiai), daržovės (morkos, burokėliai, svogūnai, kopūstai, pomidorai, agurkai), šiltnaminės daržovės, bulvės (išskyrus bulves krakmolui), kultūriniai grybai (pievagrybiai, kreivabudės), vaismedžiai (obelys, kriaušės, vyšnios, slyvos, svarainiai) ir jų produktai bei sodinamoji medžiaga, uogakrūmiai (juodieji, raudonieji serbentai, mėlynės, šilauogės, avietės, gervuogės, agrastai, aronijos, vynuogės, šaltalankiai) ir jų produktai bei sodinamoji medžiaga, uogos (braškės, spanguolės) bei jų sodinamoji medžiaga.[80].

Kaip teigia E. Ribašauskienė ir D.Kšivickienė "itin komplikauta padėtis ūkininkaujančių mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Siekiant efektyviau panaudoti paramos lėšas ūkių ekonomikai stiprinti ir jų narių socialiniams poreikiams tenkinti, būtina atsižvelgti į atskirų regionų specifiką".[81]. "Mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse netikslinga investuoti į nuostolingą gamybą. Šiame regione turėtų būti skatinama tokia gamyba, kuri mažiausiai priklausoma nuo žemės kokybės, investicijų poreikio pastatams bei technikai įsigyti ar atnaujinti. Smulkiuose ūkiuose, įvertinus rinkos poreikius, perspektyvu užsiimti daugiau rankų darbo reikalaujančia veikla: auginti sunkiuosius kalakutus, triušius, kailinius žvėrelius, vaistinius bei prieskoninius augalus, uogas, miškingose vietovėse - elnius. Vaizdingose kraštovaizdžio vietovėse netradicinę veiklą naudinga derinti su turizmo verslu. Tokiuose ūkiuose gerėja ūkio narių užimtumas - darbo sąnaudos hektarui, auginant netradicinius augalus, padidėja nuo 614 iki 2 300 valandų, iš jų - apie 90 proc. tenka rankų darbams. Netradicinės veiklos ūkiuose didėja užimtumas, o grynojo pelno 1 ha ŽŪN (atskaičius įdėto darbo vertę), ūkininkaujant skirtingo našumo žemėse, galima gauti nuo 3 iki 10 kartų daugiau negu mišrios gamybos ūkiuose."[81].

Žemės ūkio ministerijos informuoja, kad alternatyvios žemės ūkio veiklos patrauklios ne vienam ūkininkui, tačiau jų vystymą stabdo arba per mažos galimos gamybos apimtys, arba gan didelės investicijos siekiant išplėsti gamybą. Spręsti šias problemas turėtų padėti ne tik teikiama ES finansinė parama, bet ir smulkesniųjų ūkininkų kooperacija. Pasak Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento direktorės J. Stakėnienės, yra labai svarbu

tinkamai atlikti Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonių viešinimą, kad kuo daugiau potencialių pareiškėjų turėtų galimybes susipažinti su paramos gavimo sąlygomis, jos naudojimo tvarka. Svarbu informuoti visą valstybės visuomenę apie teikiamą paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai. [74].

4.5. Kaimo socialinė plėtra

Lietuva priartėjusi prie socialinės ekonominės gerovės valstybės modelio, kur žemas nedarbo lygis, aukšta darbo nedarbo lygis, aukšta darbo kaina, stiprios socialinės garantijos, minimalus skurstančių šeimų skaičius ir aukštas socialinės sanglaudos lygis, sukurta ir išplėta sveikos visuomenės sistema, skatinamos investicijos į sveiką gyvenimo būdą. Geresnė gyvenimo kokybė kartu reiškia ir labiau integruotą visuomenę, kurioje bus gerokai sumažinta skurdo rizika bei socialinė atskirtis, geresnis priėjimas prie kokybiškų viešųjų paslaugų. Socialinė parama orientuota į tuos asmenis, kuriems tos paramos tikrai reikia; jos prioritetas yra padėti darbingiems remiamiems asmenims sugrįžti į ekonomiškai aktyvią veiklą, padėti suderinti šeimos ir darbo pareigas. [82].

Dar didesnę dėmesį reikėtų skirti neįgalumo, skurdo, socialinės atskirties prevencijai, kad būtų pašalintas kraštutinis skurdas. Patys populiariausi verslai kaime, tai – prekyba ir viešas maitinimas. Tarp perdirbimo verslų dominuoja medienos apdirbimas, o tarp gamybinių verslų populiariausi darosi duonos kepimas, miltų, kruopų, konditerinių gaminių gamyba. Beje, kai kuriose kaimo vietovėse yra orientuotų eksportui drabužių siuvimo įmonių. Paslaugų verslas apibrėžtos vietos dar neturi. Tarp dailės verslų kaime populiariausios akmens tašybos ir paminklų darybos verslas. Komunalinių paslaugų sferoje situacija yra tokia: monopolį savo rankose vis dar laiko valstybė ir savivaldybė [77]. Bene labiausiai per pastaruosius metus išryškėjusi kaimo bėda yra išsivystymo skirtumai, kai mažiau palankiuose tradicinių kultūrų auginimo rajonuose, kaimas su visa infrastruktūra nyksta ekstremaliai. Mažėjant gyventojų skaičiui sunku stabilizuoti socialinių paslaugų, kultūros ir sveikatos priežiūros įstaigų tinklą. Mažėjant darbo pasiūlai, mažėja pajamos, netekus perspektyvos nebeinvestuojama į kaimo gyvenviečių sutvarkymą. Šią padėtį, tokią kaimo plėtros strategijos kryptį būtina skubiai keisti, investuojant į kaimo turizmą, verslus, amatus ir kitus alternatyvius užsiėmimus.

Kitas šių regionų gaivinimo būdas būtų Valstybinis žemės fondas (VŽF) veikla superkant apleistas žemes, projektuojant juose specializuotus ūkius alternatyviai veiklai ir per išperkamąją nuomą perleidžiant juos jauniems ūkininkams. Tai suteiktų pradinį postūmį teritorijų gaivinimui, nes ūkio įkūrimui reikalingos darbo rankos, infrastruktūra, technika ir ją prižiūrintys žmonės. Po to seka poreikis sveikatos apsaugai, kultūrai ir socialinėms reikmėms.

5. NETRADICINĖS VEIKLOS PLĖTRA ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE (empirinio tyrimo duomenų analizė)

5.1. Tyrimo metodika

Tyrimų organizavimas. 2007 m. rugsėjo – 2008 m. vasario mėn. Tyrimo vieta, kurioje buvo atliekamas tyrimas ir identifikuojami kaimo gyventojų planuojančių imtis verslo, mokinių ir savivaldybės darbuotojų poreikiai yra Šiaulių ir Telšių apskričių seniūnijose. Mūsų tyrimai buvo integruoti į Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimų centro kompleksinę tyrimų programą. Šiame pranešime apžvelgiame kaimo gyventojų apklausos duomenis.

Dažniausia neįmanoma ištirti visą objektų populiaciją, nes tai pareikalautų daug laiko ir piniginių sąnaudų. Todėl apklausos nukreipiamos į mažesnes gyventojų visumos dalis – imtis. Jos tikslas atrinkti visumos dalį, galinčią tinkamai joms atstovauti ir teikti reikiamą informaciją.

Apklausoje buvo naudojamos iš anksto paruoštos anketos, kurias pildė respondentai.

Tikslinės grupės:

- Kaimo gyventojai.
- Bendrojo lavinimo baigiamųjų klasių (10 – 12 klasių) mokiniai.
- Gyvenamųjų vietovių kaimo verslininkai ir planuojančių imtis verslo gyventojai.
- Kaimo bendruomenių seniūnijų darbuotojai.

Tyrimų imtis:

- 110 kaimo gyventojai Šiaulių ir Telšių apskričių seniūnijų.
- 120 10 – 12 klasių mokiniai.
- 62 kaimo verslininkai ir planuojančių imtis verslo.
- 76 seniūnijų darbuotojai.

Buvo apklaustos devynios Šiaulių apskrities: Gruzdžių, Ginkūnų, Raudėnų, Bubių, Kairių, Kužių, Šakynos, Šinkūnų, Šaulių kaimiškosios, Meškuičių, Kuršėnų ir penkios Telšių apskrities: Papilės, Ventos, Tirkšlių, Vieکشnių, Reivyčių seniūnijų respondentai. Platinant anketas buvos siekiama, kad šias teritorijas reprezentuotų ne tik skirtingo amžiaus, bet ir įvairių socialinių grupių respondentai.

Anketose pateiktų klausimų tikslas – kuo daugiau sužinoti informacijos apie kaimą ištikusias socialines – ekonomines problemas be ateities perspektyvas.

Anketavimo metu buvo apklausta įvairaus amžiaus, išsilavinimo, socialinės padėties žmonių. Gauti rezultatai atsispindi diagramose, grafikuose, o akivaizdesnėms išvadoms parengti rezultatai pavaizduoti procentine išraiška.

5.2. Kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros tobulinimas

Siekiant geriau suprasti, kokios grupės yra labiausiai pažeidžiamos, kokia šių grupių motyvacija, klausimyne buvo pateikti klausimai apie respondentų socialinius demografinius, socialinius ekonominius duomenis, elgesio modelius ir nuostatas.

15 lentelėje pateiktos tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal apskritis.

15 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal apskritis, proc.

<i>Apskritis</i>	<i>Respondentai</i>	<i>Proc.</i>
Šiaulių	225	61
Telšių	143	39
<i>Iš viso:</i>	368	100

Pateiktas amžiaus, lyties, gyvenamąją vietovę ir t.t. apklausos metu anketas užpildė įvairaus amžiaus gyvenamųjų vietovių (žr. 16 lentelė). Pagal apklaustųjų struktūrą, apklaustųjų moterų buvo daugiau negu vyrų. Šiaulių apskrityje moterų buvo apklausta 134 moterys ir 57 vyrai, Telšių apskrityje apklausoje dalyvavo 57 moterys ir 38 vyrai. 15 lentelėje parodyta respondentų lytinė sudėtis tik patvirtina faktą, jog moterų skaičius didesnis už vyrų.

Pagal gyvenamąją vietovę respondentai buvo suskirstyti į 6 kategorijas: Iki 20 m., 21–30 m., 31–40 m. 41–50 m. 51–65 m. 51–65 m. ir daugiau kaip 65 m.

Gausiausiai tyrime dalyvavo respondentai nuo 41–50 metų 25 proc. ir 41–50 metų respondentai (24 proc.). Pasyviausi apklausoje buvo Šiaulių apskrities jaunimas iki 20 metų (12 proc.), bei 41–50 metų amžiaus respondentai (12 proc.).

Telšių apskrityje moterys sudarė 68 proc., vyrai – 32 proc. respondentų, iš jų aktyviausi buvo nuo 21–30 m. respondentų, kurie sudarė 52 proc. Tyrimo metu dėl įvairių priežasčių (sirgo, nebuvo namuose, nenorėjo dalyvauti) nedalyvavo vyresnio amžiaus žmonių, t.y. pensinio amžiaus, daugiau kaip 65 metų amžiaus gyventojai (0 proc.), taip pat labai pasyvūs buvo ir 41–50 metų amžiaus respondentai, kurie sudarė tik 4 proc.

Respondentų lyties ir amžiaus struktūra

Eil.Nr.	Amžiaus grupė	Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį, proc.					
		Šiaulių apskritis	Telšių apskritis	Šiaulių apskritis, pagal lytį		Telšių apskritis, pagal lytį	
				Moteris	Vyras	Moteris	Vyras
1	Iki 20m.	12	16	134	57	57	38
2	nuo 21-30 m.	24	52				
3	nuo 31-40 m.	12	12				
4	41-50 m.	25	4				
5	51-65 m.	13	16				
6	Daugiau kaip 65 m.	14	0				
<i>Iš viso:</i>		<i>100</i>	<i>100</i>	<i>134</i>	<i>57</i>	<i>57</i>	<i>38</i>

Mažiausia dalis respondentų buvo iš vienkiemų 15 proc. didžiausia dalis miestelio gyventojai – 45 proc., kaimo gyvenvietėje gyvenantys respondentai sudaro 44 proc. apklaustųjų. Anketos buvo išdalytos tolygiai visose gyvenvietėse, tačiau ne nevienodą grįžusių anketų skaičių lėmė nevienodas respondentų aktyvumas. Apklaustųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą pavaizduotas 17 lentelėje.

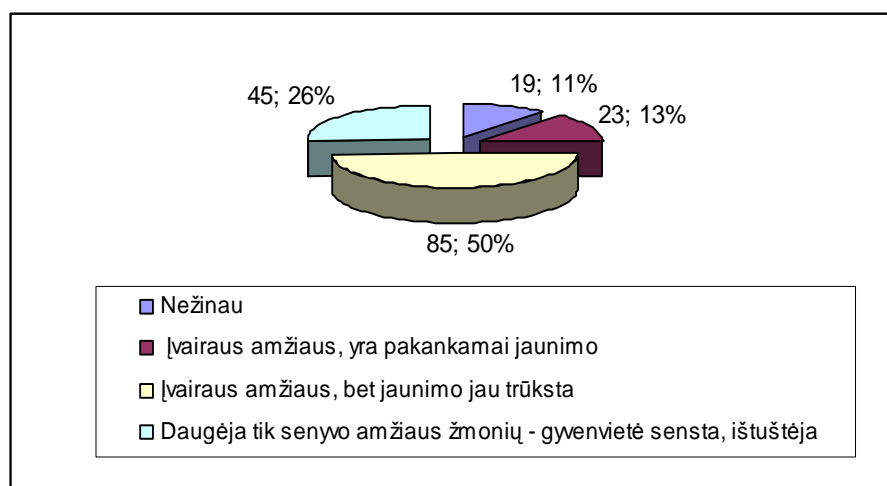
17 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

Gyvenamoji vieta	Respondentai	Proc.
Vienkiemis	19	11
Kaimo gyvenvietė	76	44
Miestelis	77	45
<i>Iš viso</i>	<i>172</i>	<i>100</i>

Gyventojų skaičiaus kaimo vietovėse sumažėjimui įtakos turėjo spartus kaimo gyvenviečių pertvarkymas, intensyvūs melioravimo darbai, vienkiemų nukėlimas. Dalis gyventojų iš nukeliamų vienkiemų nesikėlė gyventi į gyvenvietes, o išvyko į miestus.

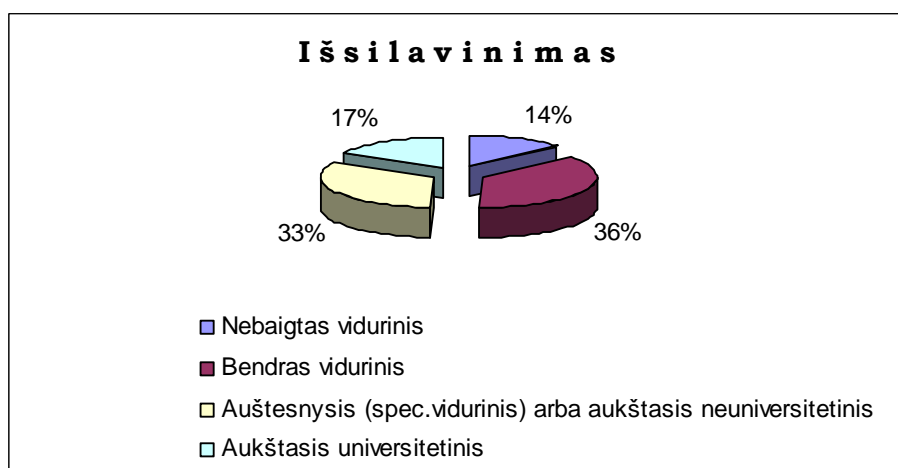
Apklausius (žr. 7 pav.), kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą, pusė apklaustųjų – 50 proc. atsakė, kad jų gyvenamoje aplinkoje gyvena įvairaus amžiaus žmonės, bet pastebėjo, kad labai trūksta jaunimo, todėl matome, kad 26 proc. nurodo, kad daugėja senyvo amžiaus žmonių – gyvenvietė sensta, ištuštėja. Pakankamai jaunimo gyventojų tarpe sudaro 13 proc. ir mažiausiai 11 proc. atsakė nežinau.



7 pav. Respondentų amžius gyvenamojoje aplinkoje, proc.

Didelė ir vis didėjanti visų šiuolaikinio gyvenimo sričių specializacija reikalauja atitinkamo išsilavinimo, o darbinė veikla – ir vis aukštesnės kvalifikacijos. Išsilavinimas susijęs su poreikiu lavintis apskritai: žmogaus pasiryžimas lavintis ir konkretus to siekimas.

Platinant anketas buvo siekiama, kad skirtingas gyvenamąsias vietas reprezentuotų ne tik skirtingo amžiaus, bet ir įvairių socialinių grupių respondentai. Apklausiant išsilavinimą, tyrime dalyvavo 172 skirtingo išsilavinimo respondentai, bet ir įvairių socialinių grupių respondentai, kurių pasiskirstymas pavaizduotas 10 pav. Matome, kad turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą sudaro tik 29 apklaustųjų, tai sudaro 17 proc. apklaustų respondentų. Iš jų didžiąsą dalį 63 (36 proc.) sudaro respondentai turintys bendrą vidurinį išsilavinimą. Kitą pagal dydį respondentų grupę aukštesnįjį (spec. vidurinį) 56 (33 proc.). Nebaigto vidurinio išsilavinimo respondentų grupės pagal išsilavinimą nėra didelės ir neviršija 15 procentų. (žr. 8 pav.). Tai leidžia manyti, jog tyrimo metu gauti duomenys atspindi įvairių sluoksnių gyvenamųjų vietovių gyventojų nuomonę. Kaip žinome, šiais laikais išsilavinimas yra bene pati svarbiausia sąlyga, jei norima rasti bent kokį nors darbą.



8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, proc.

Darbo turėjimas – vienas iš saugiklių, užtikrinančių apsaugą nuo skurdo. Darbas identifikuoja žmogaus poreikius, gabumus, socialinį ir ekonominį statusą.

Darbinė gyventojų veikla tiesiogiai priklauso nuo to, kur jie gyvena: kaimo vietovėse miesteliuose, ar beveik viskuo apsirūpinantys žemdirbiai, savo darbo produktą mainantys pragyvenimui.

Pagal užimtumą didžiausią dalį – 28 proc. sudaro kvalifikuoti darbininkai. Nekvalifikuoti darbininkai sudaro 15 proc. – neturi jokios specialybės ir profesinio pasirengimo, visą gyvenimą dirbo mažai kvalifikuotą ar nekvalifikuotą darbą: statybininkų, valytojų, paprastų darbininkų. Studentai, moksleiviai sudaro 19 proc., tarnautojai sudaro 14 proc. Apklausoje dalyvavo 9 proc. pensininkų, neįgaliųjų..

Per apklausą buvo nustatyti ir 6 proc. bedarbių, nes netoli namų nėra darbo įstaigų, o toli važinėti neleidžia lėšos. Iš ekonomiškai aktyvių žmonių buvo 2 proc. valstybinės įmonės arba įstaigos vadovai ir 1 proc. buvo privačios įstaigos savininkai.

Didesnė dalis apklaustųjų dirba žemės ūkyje – 24 proc., tai lemia, kad jie gyvena kaimo aplinkoje. Dalis dirba prekyboje – 18 proc. Daug respondentų nedirba, nes arti nėra darbo, kur galėtų dirbti, tenka važinėti toliau nuo namų, tam trukdo prastas susisiekimas, santaupos ir jie sudaro 17 proc. Pramonėje ir švietimo įstaigose dirba 7 proc. apklaustųjų. Po 3 procentus pasiskirsto miškininkystė, sveikatos apsaugos ir komunaliniame ūkyje dirbantys respondentai. Mažiausia procentą sudaro respondentai buitinių paslaugų patarnavimai – 1 proc. (žr. 18 lentelė).

Apklausos dalyvių nuomone, kaime išspręsta vos trečdalis darbinio užimtumo problemų. „Kaime įmanoma įsidarbinti vos keliose biudžetinėse įstaigose (mokykloje ir seniūnijoje), vienoje kitoje įmonėje, dirbti viešuosius darbus. Dominuoja žemės ūkio darbai, kuriuos dirba patys ūkininkai ir samdiniai, neturintys nuolatinio darbo. Kvalifikuotam jaunimui kaime įsidarbinti ypač sudėtinga“, teigia respondentai.

18 lentelė

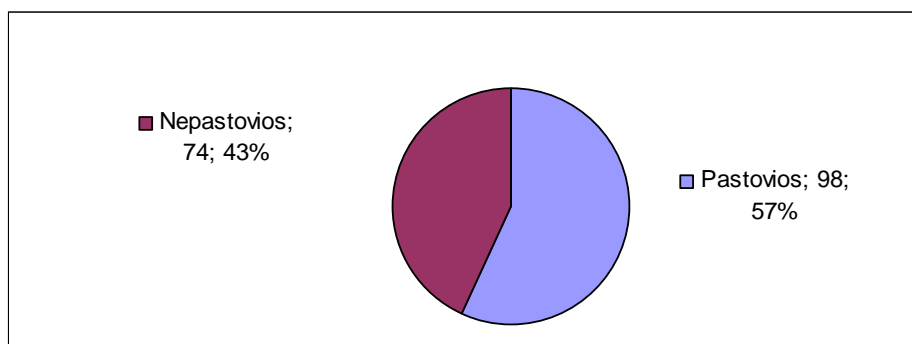
Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą ir darbo sritį

Respondentų užsiėmimai	Proc.	Respondentų darbo sritis	Proc.
Kvalifikuotas darbininkas	28	Žemės ūkis	24
Studentas, moksleivis	19	Prekyba	18
Nekvalifikuotas darbininkas	15	Nedirbu (bedarbis, pensininkas, moksleivis, studentas ir kt.)	17
Tarnautojas, specialistas	14	Kitos sritys	8
Pensininkas, neįgalusis	9	Pramonė	7
Ūkininkas	6	Valstybinė (valdymo) įstaiga	7
		Švietimas, kultūra, mokslas	7
Bedarbis	6	Miškininkystė	3
		Sveikatos apsauga	3

Respondentų užsiėmimai	Proc.	Respondentų darbo sritis	Proc.
Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas	2	Komunalinis ūkis (vandentiekis, aplinkos tvarkymas ir kt.)	3
		Statyba ir remontas	2
Privačios įmonės arba įstaigos savininkas	1	Buitinės paslaugos (kirpimas, siuvimas, drabužių ir avalynės taisymas, automobilių remontas ir kt.)	1
Iš viso	100	Iš viso:	100

Kaimo gyventojų užimtumo kaimo problemos neapsiriboja vien tuo, kad didelė gyventojų dalis yra užimta žemės ūkyje ir dėl to gaunamos nedidelės pajamos. Galima išskirti ir daugelį kitų socialinių problemų, kurios įtakoja kaimo gyventojų užimtumo pokyčius kaimo versle.

Šeimų materialinę finansinę situaciją atspindi gaunamos pajamos, pajamų šaltiniai, galimybė už gaunamas pajamas ne tik prasimaitinti, susimokėti už butą, bet ir turėti lėšų mokslui, laisvalaikiui, skolos bei gyvenimo sąlygos. Apklausus 172 respondentus buvo nustatyta, kad dirba ir turi pastovias darbinės pajamas. Iš jų pastovios jų pajamos sudaro 57 proc., o nepastovios 43 proc. (žr. 9 pav.).



9 pav. Apklaustųjų respondentų pajamos kas mėnesį, proc.

Darbo namuose paklausos didėjimo veiksniai palankias sąlygas sudaro masiškai naudojami personaliniai kompiuteriai, tobulos komunikacijos priemonės tarp darbdavių ir darbuotojų, nors jie ir būtų toli vieni nuo kitų. Ši užimtumo forma ypač patogi moksleiviams, moterims, pagyvenusio amžiaus žmonėms, bei negalios ištiktiems asmenims.

Šis tyrimas parodė, kad pagrindinis pajamų šaltinis yra alga – 41 proc. Iš to galima spręsti, kad dauguma respondentų turi pastovų darbą įmonėje ar įstaigoje, esančioje jų gyvenamojoje aplinkoje. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio sudaro 19 proc., o pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo sudaro 16 proc. Daugiau kaip dešimtadalis – 13 proc. respondentų nurodė, kad jų pragyvenimo šaltinis tai kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje 7 proc. Iš senatvės arba invalidumo pensijos gyvena 7 proc. apklaustųjų. Vienodas skaičius respondentų (2 proc.) gaunančių pagrindines pajamas, tai pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.) ir išlaikančių kitų šeimos narių, esančių užsienyje.

Matyt, kad pajamos iš žemės ūkio veiklos šiuose regionuose daugeliui respondentų yra tik papildomas pragyvenimo šaltinis, o ūkininkavimas vietiniams gyventojams yra daugiau įprotis nei būtinybė pragyventi. (žr. 19 lentelė).

19 lentelė

Respondentų pagrindiniai pragyvenimo šaltiniai

Eil. Nr.	Pagrindinis pragyvenimo šaltinis	Respondentai	Pasiskirstymas (%)
1.	Alga	69	41
2.	Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	32	19
3.	Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	28	16
4.	Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje	23	13
5.	Senatvės arba invalidumo pensija	12	7
6.	Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)	4	2
7.	Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje	4	2
<i>Iš viso:</i>		172	100

5.3. Besimokančio jaunimo aplinkos ir gyvenimo sąlygų vertinimas ir perspektyvos

Spartūs socialiniai – ekonominiai pokyčiai šalyje paskutiniame dešimtmetyje sąlygoja sudėtingą jaunimo situaciją. Viena vertus demokratiškesni pokyčių pasėkoje atsirado naujos galimybės politinei, ekonominei, kultūrinei jaunimo saviraiškai, bet tuo pat metu pastebimi ir šiai socialinei grupei būdingi pilietinio pasyvumo, politinio susvetimėjimo bruožai bei įvairios joje plintančios socialinės negerovės.

Tyrimo dalyvavo 120 respondentų, kurie yra bendrojo lavinimo mokyklų 10 – 12 klasių moksleiviai. Buvo įdomu sužinoti jų nuomone apie tolimesnį gyvenimą savo gyvenamąją vietovę, ateities tikslus, kokie jų planai baigus mokyklą, ar sieja savo ateitį su verslu kaime. Taip pat labai svarbu buvo išsiaiškinti kokios yra aktualios problema jaunimo tarpe. Respondentų pateikti atsakymai pateikti 20 lentelėje.

Kaip rodo apklausos apklausoje dalyvavo dauguma merginų – 68 proc., vaikinai sudarė – 32 proc. Kaimo mokyklose besimokančių sudaro – 64 proc., likusieji 34 proc. mokosi miesto mokyklose. Beveik 50 proc. į klausimus atsakė dvyliktos klasės mokiniai, mažiausiai 18 proc. dešimtokai. Pagal apklausą 40 proc. mokinių jau yra pasirinkę savo būsimą profesiją – 70 proc. ir ketina stoti mokytis toliau, o 40 proc. jaunuolių atsakė, kad ketina eiti dirbti. Matome, kad jaunimui aktualiausias yra išsilavinimo siekimo klausimas. Didesnės galimybės kurti asmeninį gerbūvį yra esminis veiksnys, lemiantis vidinę jaunimo migraciją. Daugiau nei pusę – 50 proc. atsakė įgiję profesiją planuoja grįžti dirbti į savo gimtąjį rajoną ir 18 proc. jaunimo planuoja išvykti dirbti į kitą miestą ar rajoną ir 18 proc. dar negali pasakyti savo apsisprendimo šiuo klausimu. Įdomu pastebėti, kad didžiausias procentas apklaustųjų – 37 proc. norėtų dirbti Lietuvoje. Apklausos atsakymuose matome, kad 3 proc. baigę vidurinę mokyklą ir 4 proc. įgiję specialybę planuoja išvykti gyventi į kitą valstybę.

Pagrindiniai išorinės jaunimo migracijos motyvai yra siejami su materialine gerove, tad 21 proc. jaunimo išvykimą iš Lietuvos sieja su finansine padėtimi, išvykti laikinai, kad grįžę galėtų pradėti savo verslą, įsigyti butą ar pan. Dabartinė jaunimo gyvenamoji vieta bei socialinė aplinka nėra palanki jaunimui save realizuoti bei užsitikrinti ateities gerovę.

20 lentelė

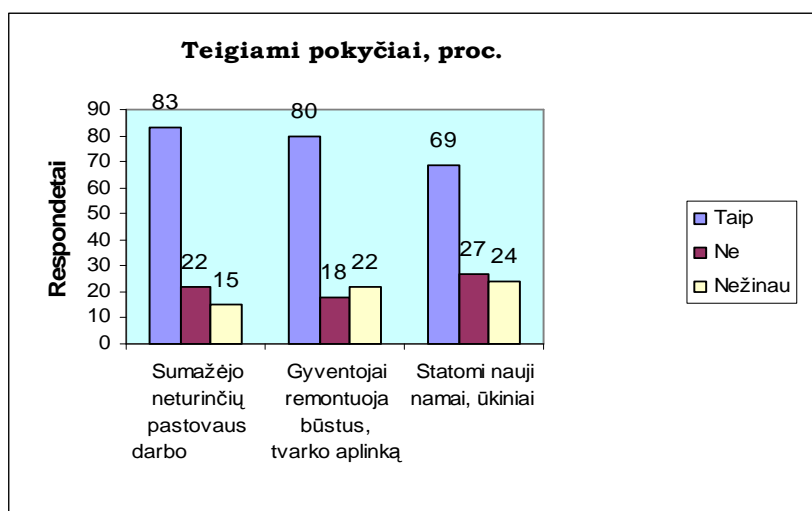
Besimokančio mokykloje jaunimo gyvenimo ir darbo prognozės kaime

Respondentams pateikiami klausimai	Respondentai	Proc.
Į klausimus atsakė:		
• Mergina	82	68
• Vaikinas	38	32
Kurioje mokykloje mokaisi?		
• Kaimo	77	64
• Miesto	43	36
Kurioje klasėje mokaisi?		
• Dešimtoje	21	18
• Vienuoliktoje	40	33
• Dvyliktoje	59	49
Ar jau esi pasirinkęs būsimą profesiją?		
• Ne	14	12
• Dar renkuosi	48	40
• Jau esu pasirinkęs	58	48
Ką nusprendei daryti, kai baigsi vidurinę mokyklą?		
• Dar nežinau	29	18
• Eisiu dirbti	21	24
• Stosiu mokytis toliau	70	58
Ar tavo pasirinktoji profesija gali būti pritaikoma kaime?		
• Nežinau	40	33
• Ne, negali	25	22
• Taip, gali	54	45
Ar norėtum dirbti apmokamą (pavyzdžiui, profesinį) darbą savo namuose arba arti namų, kad iš tokio darbo galėtum pragyventi arba bent gauti papildomų pajamų?		
• Nežinau, nesu apie tai	33	35
• Ne, nenorėčiau	21	18
• Taip, tačiau tik nepilną darbo dieną	43	28
• Taip, pilną darbo dieną	23	19
Ar jūsų gyvenamojoje vietovėje yra populiarus apmokamas darbas namuose?		
• Neteko girdėti, kad kas nors tuo užsiimtų	75	62
• Tuo užsiima nedaug žmonių	37	31
• Namudinis darbas populiarėja, juo užsiima vis daugiau žmonių	8	7
Ar planuojate, įgiję profesiją, grįžti dirbti į savo gimtąjį rajoną (miestą, miestelį)?		
• dar negaliu atsakyti	62	18
• ne, išvyksiu dirbti į kitą rajoną (miestą)	36	30
• planuoju dirbti gimtinėje	22	52
Ar planuojate išvykti gyventi į kitą valstybę?		
• dar neapsisprendžiau	35	29
• norėčiau dirbti Lietuvoje	45	37
• išvyksiu laikinai (užsidirbti, kad grįžęs galėčiau pradėti savo verslą, įsigyti butą ar pan.)	32	27
• išvyksiu pastoviai gyventi į kitą valstybę, baigęs vidurinę mokyklą	3	3
• išvyksiu pastoviai gyventi į kitą valstybę, įgijęs profesiją	5	4
Iš viso:	120	100

Rami ir atoki nuo miesto gyvenvietė? Kur gyventi yra pigiau, patogiau, – nuosavam name ar bute? Kur gyvenimas yra patogesnis: dideliame mieste ar kaime? Kokį gyvenamą būstą norėtum įsigyti ateityje? Neabejingi mokiniai buvo atsakydami į būsimą gyvenamą būstą įsigijimo klausimą. Apklaustos metu moksleivių buvo prašomi įvardinti jų pageidaujamo būsto tipą. Į klausimą kokį gyvenamą būstą norėtum įsigyti kaimo vietovėse gyvenantis jaunimas didžiausias – 33 proc. norėtų įsigyti nuosavą namą dideliame mieste, nuosavą namą miestelyje įsigyti norėtų 20 proc. jaunimo, o ūkyje 17 proc. Negaliu atsakyti – nurodė 20 proc. jaunųjų respondentų. Iš šios apklausos rezultatų galime tik spėti, kad dauguma mokinių nesiruošia įsikurti mažose gyvenvietėse, kaimo vietovėse. Kuo miestas skiriasi nuo kaimo? Vienas pasakys, kad ypatingu santykiu su gamta, kitas – socialine gerove, galimybėmis ir t.t. Paprastai žmogaus būstas ir jį supanti aplinka atspindi jame gyvenančio žmogaus poreikius, pomėgius.

Darbas padeda jaunimui tapti ekonomiškai savarankiškam. Neturėdami darbo, jaunuoliai praranda gyvybingai svarbias galimybes siekti naujų perspektyvų ir integruotis į visuomenę. Įgytas išsilavinimas ir įgūdžiai atveria platesnes įsidarbinimo galimybes, kita vertus, daugiau laiko švietimui ir mokymuisi skiriančios jaunuoliai yra ilgiau priklausomi nuo šeimos ir viešųjų institucijų.

Neabejingai jaunimas sprendžia ir pokyčius savose apylinkėse. 10 pav. parodyti kokius teigiamus pokyčius matote savo gyvenamojoje aplinkoje 120 jaunųjų respondentų atsakė įvertino taip: Teigiamai atsakė 48 proc. moksleivių, neigiamai – 24 proc. ir 28 proc. "nežinau" pareiškė, kad sumažėjo neturinčio pastovaus darbo Kai paklausta atsakyti ar gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką, tai 74 proc. apklaustųjų atsakė teigiamai 18 proc. sudarė atsakymai "nežinau". Ar vykdomos naujos statybos ar ūkiniai pastatai beveik pusė atsakė taip – 49 proc., kita dalis 36 proc. atsake – ne ir 15 proc. nieko negalėjo atsakyti į šį klausimą.

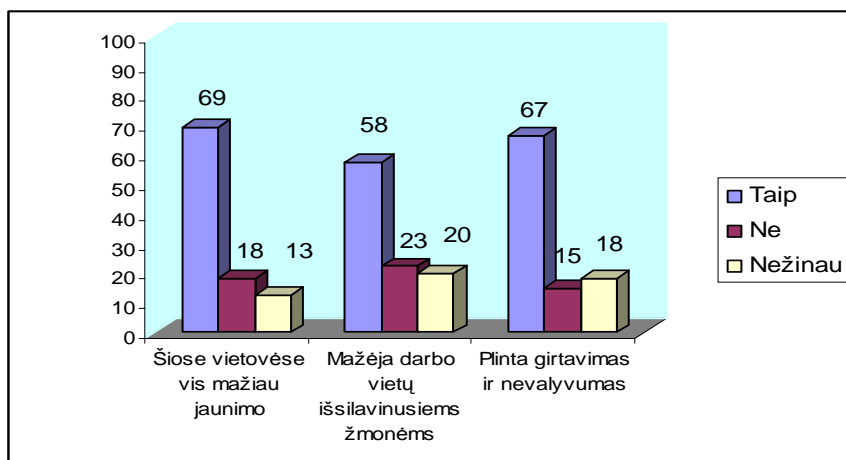


10 pav. Moksleivių pokyčių sprendimo būdai, proc.

Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria kaimo vietovių gyventojai pavaizduotos 11 pav. Matome, kad daugiau kaip pusė – 69 proc. teigia, kad jaunimo mažėja o 18 proc. atsakė, kad nemažėja ir 20 proc. nieko negalėjo pasakyti kaip keičiasi jaunimo tendencija jų aplinkoje.

Dauguma jaunimo teigia, kad mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms – 58 proc., 23 proc. pareiškė, kad darbo vietų su išsilavinimu nemažėja, o 20 proc. pareiškė, kad negalį pasakyti apie esamas darbo vietas.

Jaunimo nusikalstamumo problemos yra labiausiai paplitusios ir yra pačios aktualiausios kaip ekologinės problemos, korupcija ir nedarbas yra paplitusios artimiausioje respondentų socialinėje aplinkoje (namie, darbo ar mokymosi įstaigoje, tarp draugų ir pažįstamų) jaunimo tarpe. 69 proc. moksleivių įsitikinę kad kaime plinta girtavimas ir nevalyvumas, kuris yra didžiausia problema šiuolaikinėse kaimo vietovėse ir nedideliuose miesteliuose. Dėl didžiulio nusikalstamumo - 67 proc. ir policijos pareigūnų stokos žmonės jaučiasi nesaugiai. Nesant galimybės užtikrinti viešąją tvarką, renginių paprasčiausiai atsisakoma. Respondentai prastai vertina policijos darbą, nes ji neužkerta kelio pilstuko prekybai.



11 pav. Kaimo vietovių ir nedidelių miestelių didžiausios problemos, proc.

Jaunimui netradiciniai amatai yra labiau kaip pomėgis, o ne kaip specialybė. To priežastis – sunku įsidarbinti. Antra vertus, galėtų jaunimas savo ateitį ir sieti su netradiciniais amatais, bet tam turi būti sudarytos palankesnės sąlygos verslui plėtoti.

Dažnas žmogus, anksčiau nesusidūręs su verslu, kad "darbas namuose" – galvoja, kad tai galėtų tapti nebloga priemone užsidirbti pinigų ar leistų pradėti verslą Yra daugybė verslo rūšių, kuriose galima dirbti namuose. Būnant namie galima dirbti: siūti rūbus pagal užsakymą, patalynę, užtiesalus ir visus kitus atlikti siuvimo darbelius, piešti (atvirukai, sveikinimai (bet aišku turi būti originalūs), jei sugeba, taip pat galima daryti papuošalus, prižiūrėti vaikus (jei

leidžia galimybė), užsiimti vertimu; gaminti kulinarinius gaminius, mokytis ir vėliau žinias šias panaudoti, kad ir mokytis programuoti, nes kaime visada trūksta gerų specialistų. Daugiau kaip ketvirtadalis respondentų – 28 proc. sutiktų dirbti namuose ir tai tik nepilną darbo dieną. Kad būtų galima dirbti namuose žino 31 proc., o nieko apie tai nežino 35 proc. moksleivių. Daugiau negu pusę – 62 proc. respondentams neteko girdėti, kad jų gyvenamojoje vietovėje yra ar gali būti populiarus apmokamas darbas namuose.

Tyrimo metu buvo siekiama išaiškinti kokie sunkumai įtakoja jaunimo verslo plėtrą kaime. Moksleiviams buvo pateikiami klausimai, kurie atspindi kaip jie vertina veiksnius skatinančius kaimo jaunimą imtis verslo. Atsakydami į klausimus, kurios veiklos sritys galėtų tapti populiariomis jų aplinkoje, dauguma moksleivių dar negalėjo atsakyti.

20 lentelėje pateikiami moterims skirtų darbų respondentai nurodė kad patys populiariausi darbai moterims galėtų būti: daržovių ir gėlių auginimas pardavimui – 38 proc., populiarių valgių gaminimas turistams ir kt., – 21 proc. užkasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais ir kurie sudaro 20 proc., drabužių ir kitų gaminių siuvimas – 18 proc. Kad senelių ir ligonių priežiūra ir nedidelė parduotuvė namuose gali būti populiarūs atsakė – 24 proc., o 24 proc. atsakė "nežinau". Visai nepopuliarūs darbai respondentams pasirodė nedidelis viešbutis namuose – 40 proc., kelionių vadovo paslaugos turistams, privati mokykla ir privatus ikimokyklinio amžiaus vaikų darželis ir prekyba internetu – 33 proc. Dėl daugelio darbų buvo labai abejojama, nes buvo į juos atsakyta "nežinau", mano nuomone, respondentai neįvertina savo gyvenamojoje aplinkoje reikalingų darbų ir darbuotojų paklausumo. Papildomai paprašius atsakyti, kokie darbai moterims galėtų būti populiarūs pati pagal apklausos duomenys buvo nurodytos auklės, siuvėjos, mezgėjos, barmenės, masažistės, kirpėjos. Taip pat respondentai nurodė, kad gali būti reikalingos namų tvarkytojos, slaugės, gatvių valytojos, gėlininkės ir aerobikos trenerės darbai.

Darbo namuose paklausos didėjimo veiksniai kaime palankias sąlygas sudaro masiškai naudojami personaliniai kompiuteriai, tobulos komunikacijos priemonės tarp darbdavių ir darbuotojų, nors jie ir būtų toli vieni nuo kitų. Ši užimtumo forma ypač patogi moksleiviams, moterims, pagyvenusio amžiaus žmonėms, bei negalios ištiktiems asmenims.

Mažai žemės turintys ūkininkai, sunkiai pragyvenantys iš savo ūkio arba asmenys neturintys darbo prie namų galėtų persikvalifikuoti ir įgyti paklausias siuvėjos, gėlių augintojos, buitinės technikos remonto, mašinų remonto ir kt. profesijas, nes šių darbininkiškų profesijų paklausa, kaip rodo tyrimas vyrauja kaime Tokių darbo vietų įkūrimas priklauso nuo gyvenamosios aplinkos gyventojų poreikio. Tai ypač tinka daryti pavasarij, kol neprasidėjo žemės ūkio darbai. Kaimo moterys retai kur gali pradėti dirbti, nes neturi kur palikti vaikų, ypač ikimokyklinio amžiaus. Priklausomai nuo to, kokių moterų yra aplinkinėse vietovėse,

įvairūs darbai gali tapti ir rimtesnės organizacijos pradžia. Gal net išjudinsiančios visą kaimą. Pradžioje galbūt bendruomenė galėtų paremti šią veiklą. Jei gyvena netoli didmiesčio ir gražios gamtos apsuptyje, verta pagalvoti apie savo verslą. Galima būtų kurti mini vaikų lopšelių – darželių keletui vaikų. Miestuose jau yra turtingų tėvelių, kurie norėtų savo atžaloms ypatingos priežiūros. Išsiaiškinus paklausą, jei ji yra, reikėtų ieškoti paramos verslui arba kurti nedidelius mini darželius ar mokyklas nuosavuose namuose. Giliai išsisknijusi nuomonė, kad pagrindinis moters amatas – gimdyti ir auginti vaikus – vis dar sutinkama net šiais technikos laikais. Mat ji puikiai atspindi lietuviškų realiųjų tendencijas.

Namudinis darbas – viena iš išeičių moterims, kurios praradusios viltį susirasti darbo. Kartais tai padaryti trukdo darbdavių požiūris į vyresnes moteris, kartais trūksta kvalifikacijos – tada reikia imtis iniciatyvos pačioms.

21 lentelė

Galimų apmokamų darbų namuose pasiskirstymas pagal populiarumą moterims, proc.

Darbų pavadinimas	Nežinau	Visai nepopuliarūs	Gal būt populiarūs	Populiarūs
Drabužių ir kitų gaminių siuvimas	20	18	45	18
Mezgimas, audimas ir pan.	20	30	38	13
Prekyba internetu	37	35	19	9
Kaimo turizmas	31	19	38	12
Nedidelė parduotuvė namuose	21	22	46	12
Nedidelis viešbutis namuose	23	40	29	8
Kelionių vadovo paslaugos turistams	33	33	23	12
Privatus darželis ikimokyklinio amžiaus vaikams	21	34	31	14
Privati pradinė mokykla	29	33	28	11
Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais	18	19	33	20
Senelių ir ligonių priežiūra	24	16	42	18
Daržovių ir gėlių auginimas pardavimui	13	8	42	38
Populiarių valgių gaminimas turistams ir kt.	35	9	35	21

Norėdami išsiaiškinti, kurios veiklos sritys vyrams gali būti perspektyvios jų gyvenamojoje vietovėje 22 lentelėje pateikiame vaikinų darbų populiarumo pasiskirstymą pagal respondentų gyvenamąją vietovę. Prie ypač populiarių darbų galėtų būti priskiriamas automobilių remontas sudaro didžiausią procentą – 51 proc. Tiems, kurie turi daug pinigų ir važinėja brangiais naujais automobiliais, tokie maži servisi nerūpi – jie važiuoja į firminius servisus, esančius didmiesčiuose. O kaimo, miestelio gyventojui, važinėjančiam senesne mašina, tačiau nenorinčiam važiuoti į miestą, reikalingas būtent toks autoservisas. Dalis respondentų nurodė, kad populiarūs darbai gali būti būtų ir namų remontas – 40 proc. ir žemės ūkio technikos remontas – 36 proc. Prie populiarių darbų buvo priskirti tokie darbai kaip:

kaimo turizmas – 21 proc., parduotuvė namuose – 21 proc., prekyba internetu – 17 proc. Senelių ir ligonių priežiūra 12 proc., taip pat prie populiarių darbų priskiriami užsiėmimai su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pasiskirstė 10 proc. Kuriant verslą, populiarius gali būti tokie darbai kaip: nedidelė parduotuvė – 16 proc., buitinės technikos remontas, turistinių kelionių organizavimas – 10 proc., tai skatintų turizmo verslą ir tik viešbutis namuose sudaro 5 proc. Galime pastebėti, kad paslaugos patarnavimo darbai yra populiarius ir mažuose gyvenvietėse bei kaimuose.

Pats nepopuliariausias verslas, tai nedidelis viešbutis namuose – 38 proc., turistinių kelionių vadovo paslaugos 25 proc., kaimo turizmo nepopuliarumas surinko 15 proc. Apie turistinių kelionių vadovo teikiamas paslaugas reikalingumą "nežinau" atsakė 16 proc. apklaustųjų. Tai lemia mažas turistų ir atvykstančių žmonių skaičius. Galime teigti, kad aptarnavimo paslaugos, kaip buitinės technikos (laikrodžių, radijo ir televizorių, skalbimo mašinų ir kt.) – 22 proc. ar senelių ir ligonių priežiūra – 32 proc. gali būti ir visai nepopuliarūs.

Prie visai nepopuliarių darbų buvo priskirtas užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais – 22 proc. apklaustųjų. Mano nuomone, toks šio užsiėmimo nepopuliarumas lemia įvairūs ruošos darbai namuose.

Jaunimas prognozuoja, kad žemės ūkio technikos remontas gali turėti paklausą – 36 proc., kaimo turizmas ir nedidelė parduotuvė namuose – 44 proc. Nedidelis viešbutis namuose – 27 proc. automobilių remontas – 29 proc. Senelių ir ligonių priežiūra sudaro 29 proc. prie galimų darbų. Tai leistų klestėti turizmui ir paslaugų sferoms.

Nieko moksleiviai negalėjo pasakyti apie turistinių kelionių vadovo paslaugos – 43 proc., nedidelis viešbutis namuose ir užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais – 30 proc. Labai nustebino moksleivių nežinojimas apie prekybą internetu – 27 proc., bei automobilių remontą – 11 proc.

Respondentams anketoje buvo klausama, kokius dar populiarius darbus vyrai galėtų dirbti gyvenamojoje vietovėje. Atsakydami į klausimus apie naujų darbo vietų kūrimą, kurios suteiktų darbo aplinkinių vietovių gyventojams nuomonės pasiskirstė labai įvairiai. Buvo išvardinti tokie paslaugų aptarnavimo specialistai: mechanikai, automechanikai, suvirintojai ir staliai, siuvėjai, santechnikai, šaltkalviai, elektrikai. Anketoje buvo pažymėti ir tokie išskirtiniai darbai kaip taksi paslaugos neįgaliesiems, šluotų rišėjų, medkirčiai. Savo laisvalaikio besirūpinantys vaikinai pageidautų savo gyvenvietėje barmenų, padavėjų, med. punkto darbuotojų, sporto trenerių.

Tyrimo duomenimis, ateities kūrimo prognozė įtakoja mokinių gyvenamoji vieta. Jaunieji respondentai savo gyvenamąją aplinką įsivaizduoja ir tvarko šiek tiek kitaip nei jų

tėvai ar seneliai. Jaunimas savo laukus pasiekia ne pėsčiomis ar su arkliais, o greitaeigiais traktoriais, automobiliais. Apibendrinimui galime spręsti, jog paslaugų aptarnavimo stoka – tai viena iš pagrindinių kaimo problemų. Jauno žmogaus ateitį didelę dalimi lemia išsilavinimas

“Jaunų protų nutekėjimas” iš kaimo gali būti stabdomas netrukdamt jiems realizuoti savo sugebėjimus, suteikiant galimybes dirbti ir užsidirbti Lietuvoje.

Į užsienį išvykusių šeimos narių parama likusiems Lietuvoje gana dažnai būna laikina. Nors jų siunčiami pinigai padeda išspręsti kai kurias materialines problemas ir skatina vartojimą Lietuvoje, tačiau praradimų mastas yra daug didesnis už trumpalaikę naudą.

Siekti realizuoti save, padėti vieni kitiems ir visiems ieškantiems išskleisti savo asmenybes, suvokti atsakomybę atnaujinant ir kuriant savo gyvenamąją aplinką kaip teigia Kolpingas: ”Jei norite geresnės ateities, turite ją susikurti patys!”

22 lentelė

Galimų apmokamų darbų namuose pasiskirstymas pagal populiarumą vyrams, proc.

Darbų pavadinimai	Nežinau	Visai nepopuliarūs	Gal būt populiarūs	Populiarūs
Buitinės technikos (laikrodžių, radijo ir televizorių, skalbimo mašinų ir kt.) remontas	21	22	34	23
Butų ir namų remontas	16	13	32	40
Prekyba internetu	27	31	26	17
Kaimo turizmas	20	15	44	21
Nedidelė parduotuvė namuose	22	18	44	16
Nedidelis viešbutis namuose	30	38	27	5
Automobilių remontas	11	9	29	51
Žemės ūkio technikos remontas	20	8	36	36
Turistinių kelionių vadovo paslaugos	43	25	20	13
Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais	30	37	23	10
Senelių ir ligonių priežiūra	28	32	29	12

Apibendrinimui galime teigti, kad darbas namuose iš esmės yra naudingas, kadangi darbuotojams suteikiama daugiau laisvės kontroliuoti tai, kaip jie dirba, bet atrodo, išlieka nuomonė, kad viešasis darbo pasaulis išlieka vyrų valdžioje, o privatus namų pasaulis priklauso moterims. Jei moterys ir yra darbo rinkoje, jų darbas laikomas antriniu, lyginant su vyrų darbine veikla. Pastaraisiais metais pastebima tendencija, kad dirbančių moterų skaičius, lyginant su vyru, mažėja.

5.4. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra kaime

Sparčiai priekin žengia laikas, o su juo ir gyvenimo įvykiai. Nauji gyvenimo poslinkiai skatina ieškoti naujų kelių, kad būtų pasiekta ekonominė pažanga, socialinė gerovė. Tas liečia ir kaimą, miestelius, mažesnes gyvenvietes regionuose, kuriuose daug įvairių problemų.

Siekiant padidinti kaimo gyventojų pajamas iš netradicinės žemės ūkio ar alternatyvios ne žemės ūkiui veiklos, reikalinga pačių kaimo gyventojų motyvacija.

Pagrindinis, nors ir ne vienintelis kelias padėčiai kaime gerinti – kurti alternatyvius verslus. Iš dalies šią problemą padėtų išspręsti tradicinių amatų atgaivinimas ir retesnių verslų populiarinimas. Taigi remtinos yra visos veiklos, didinančios kaimo žmonių užimtumą. Tačiau esminė alternatyva – sparti smulkaus ir vidutinio verslo plėtra. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės turi energingai žengti į kaimo vietas, o, kita vertus, kaimo žmonėms turi būti sudaromos patogios susisiekimo sąlygos su mieste įsikūrusiomis įmonėmis. Apčiuopiamų poslinkių gali atnešti kaime besikuriančios smulkaus ir vidutinio verslo įmonės. Vienas iš tyrimo tikslų buvo įvertinti, kaip respondentai vertina jų gyvenamojoje vietoje būtų kuriamos naujos įmonės ar įstaigos, kuriose atsirastų naujų darbo vietų.

Pagal pateiktą įmonių ir įstaigų sąrašą, buvo prašoma respondentų atsakyti kokias jų nuomone, Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, galima sukurti jūsų gyvenvietėje? Buvo prašoma pažymėti vieną iš trijų atsakymų "taip", "ne", "nežinau" (žr. 23 lentelė).

Išskirta po penkias labiausiai išryškėjusias apklausos metu įstaigas, įmones, kurios suteiktų vietiniams gyventojams naujų darbo vietų. Apklausos rezultatai pasiskirstė sekančiai:

Daugiau kaip 50 proc. kuriant naujas darbo vietas sudaro šios įstaigos:

- Viešosios tvarkos apsaugos centrui – 64 proc.
- Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės – 59 proc.
- Stalių dirbtuvės – 56 proc.
- Butinės technikos remonto dirbtuvės – 55 proc.
- Automobilių remonto dirbtuvės 52 proc.
- Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė 51 proc.
- Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus – 51 proc.

Pagal pateiktus rezultatus galime spręsti, kad gyventojai savo gyvenamojoje vietoje nesijaučia saugūs ir labai aktuali nusikalstamumo problema, bei kiti viešosios tvarkos pažeidimai. Populiarios įstaigos, kurios suteiktų darbą vietiniams gyventojams būtų žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir pardavimo įmonės, taip pat išryškėja, kad darbo turėtų ir paslaugų teikimo specialistai.

Respondentai pareiškė kurių įmonių ar įstaigų visai nereikėtų kurti jų gyvenamojoje aplinkoje, nes jos neturėtų jokios paklausos. Išryškėjo prognozuojamos penkios įstaigos, kurios nesuteiktų darbo:

- Privati mokykla – 66 proc.
- Viešbutis, motelis – 53 proc.

- Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos – 55 proc.
- Privatus vaikų darželis – 65 proc.
- Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras – 48 proc.

Matyt tokį apsisprendimą lemia jų gyvenamosios vietovės demografijos padėtis, bei aplinkos ir verslo žinių nepakankamumas.

Visai nieko negalėjo pasakyti respondentai apie šias pasirinktas įmones, kurios sudaro daugiau 40 – 50 proc.:

- Biblioteka – skaitykla – 56 proc.
- Kultūros ir sporto centras – 42 proc.
- Valgykla, kavinė, užkandinė – 34 proc.
- Pirtis – 31 proc.
- Kirpykla – 30 proc.

Žinoma nemažai sėkmingai įmonių ar įstaigų įkūrimo kaime pavyzdžių. Tai iš esmės priklauso nuo to, kaip į šį verslą bus reaguojama gyvenamojoje aplinkoje, ar įvairūs gyventojai bendradarbiautų ir veiktų bendra dvasia, kuri leistų pasinaudoti esamomis galimybėmis.

23 lentelė

Įmonių kūrimas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, proc.

Įmonės ar įstaigos pavadinimas	Respondentų atsakymai %		
	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>	<i>Nežinau</i>
Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	48	48	4
Automobilių remonto dirbtuvės	52	28	20
Butinės technikos remonto dirbtuvės	55	35	10
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	59	28	12
Stalių dirbtuvės	56	30	14
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	48	41	11
Kirpykla	38	33	30
Siuvykla	47	32	21
Pirtis	40	29	31
Valgykla, kavinė, užkandinė	45	22	34
Viešbutis, motelis	35	53	12
Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	44	44	12
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	48	44	8
Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras	49	37	14
Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	38	48	13
Biblioteka – skaitykla	24	22	56
Kultūros ir sporto centras	31	27	42
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	41	55	5
Privatus vaikų darželis	28	65	8
Privati mokykla	23	66	10

Įmonės ar įstaigos pavadinimas	Respondentų atsakymai %		
	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>	<i>Nežinau</i>
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	51	42	7
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	51	32	17
Viešosios tvarkos apsaugos centras	64	29	7

Respondentai išreikė savo nuomonę apie savo aplinką, kad labai svarbu supratimas ir padėjimas savam žmogui, pageidavo saugesnio ir įdomesnio gyvenimo miestelyje, kurti renginius ir pritraukti jaunimą, trūksta pramogų įvairaus amžiaus gyventojams, reikėtų daugiau informuoti žmogų apie galimas naujų kaimo plėtros galimybes, nesudarytos sąlygos verslo kūrimui, trūksta informacijos apie projektus verslo kūrimui, prastas valdžios požiūris į kaimo verslininką nesikeičia, sunkus susisiekimasis, trūksta miesteliuose prekybos centro, pašto ir sveikatos priežiūros paslaugų.

Tradiciniai kaimo amatai (kalvio, staliaus, puodžiaus, račiaus ir, pan.) - kol kas nepopuliarūs, neteikiantys pajamų. Kaimo turizmas, statybos ir butų remonto darbų įmonė sveikatos ir reabilitacijos centrų kūrimas, bibliotekos, verslo informacijos centras, vertimo paslaugos, kultūros ir sporto centrai, laisvalaikio organizavimo ir pramogų verslo paslaugos labiausiai pretenduojančios į galimų verslų kūrimą ir naujų darbo vietų atsiradimą.

5.5. Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčių perspektyvos

Galimybių, kuriomis gali ir tikimasi, turėtų pasinaudoti šalies kaimo gyventojai, kaip tiesioginiai vykdomos kaimo plėtros politikos naudos gavėjai, yra daug. Vienos jų skirtos padidinti žemės ir miško ūkio bei žuvininkystės ekonominių veiklų konkurencingumą, kitos skatina ir remia iniciatyvas, orientuotas į aplinkos apsaugą ir kraštovaizdžio gerinimą, o trečios žada spręsti užimtumo alternatyviose tradiciniame žemės ūkiui veiklose problemas, tobulinti fizinę ir socialinę kaimo infrastruktūrą. Todėl teisinga būtų teigti, kad tik nuo pačių kaimo gyventojų, kaimo bendruomenių, vietos veiklos grupių bei vietos ir nacionalinės valdžios aktyvumo priklausys, kiek šiomis, jau atsivėrusiomis ir atsiversiančiomis, galimybėmis bus pasinaudota ir kaip bus pasinaudota.

Atliekant apklausą buvo bandoma išsiaiškinti kokios yra svarbios verslo steigimo kliūtys. Planuojančius imtis verslo respondentų buvo prašoma įvertinti verslo vystymo problemas. Kiekvienam veiksniai įvertinti reikėjo pateikti vieną iš 10 vertinimo sistemos balų. 23 lentelėje įvardinti veiksniai pagal kliūtys verslo plėtrai kaime procentais, pagal jų sunkumą nuo 1 iki 10 vertinimo balų, pažymint pačią didžiausią kliūtį, antruoju kiek mažesnę ir t.t. Nagrinėjant pagrindinius verslo plėtrai trukdančius veiksnius, reikia pastebėti, susidarė

gana plati nuomonių skalė. Pateikti atsakymų analizė leidžia daryti išvadas apie kliūtys trukdančias jų verslo kūrimą gyvenamojoje aplinkoje.

24 lentelėje išskirta pačios reikšmingiausios kliūtys, nurodant jas vertinimo balais ir procentais:

24 lentelė

Verslo steigimo kliūtys (pagal kliūties "sunkumą"), proc.

<i>Kliūtys verslui kaime</i>	Įvertinimo balai, proc.									
	1 balas	2 balai	3 balai	4 balai	5 balai	6 balai	7 balai	8 balai	9 balai	10 balų
Sudėtinga verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka	27	13	16	11	13	6	3	6	2	3
Dideli mokesčiai verslo pradžioje	18	26	10	6	15	0	6	5	8	6
Nepakankama darbuotojų kvalifikacija	3	5	5	5	10	23	27	10	9	2
Nepakankamas darbuotojų darbštumas ir sąžiningumas	6	8	3	2	2	11	15	18	19	16
Sunku apsaugoti įmonę nuo išorės pavojų (vagysčių, gaisrų ir kt.)	2	3	8	10	11	26	8	15	13	5
Didelės draudimo įmokos už verslo įmonę kaime	5	11	21	15	16	10	3	2	8	10
Sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos tvarka	11	14	7	24	11	10	4	5	10	5
Sunku gauti paskolą smulkios įmonės verslo plėtrai	13	15	13	8	16	6	8	6	8	5
Darbo jėgos trūkumas	7	5	11	11	3	5	21	23	8	6
Neigiamas vietos gyventojų požiūris, pavydas ir pan.	8	0	6	8	3	3	5	10	15	42
<i>Iš viso:</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

- 1 balas – sudėtinga verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka – 27 proc.;
- 2 balai – dideli mokesčiai verslo pradžioje – 26 proc.;
- 3 balai – didelės draudimo įmokos už verslo įmonę kaime ir nepakankama darbuotojų kvalifikacija – 27 proc.;
- 4 balai - sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos tvarka – 24 proc.;
- 5 balai - didelės draudimo įmokos už verslo įmonę kaime – 16 proc.;
- 6 balai – sunku gauti paskolą smulkios įmonės verslo plėtrai – 16 proc.;
- 7 balai – nepakankama darbuotojų kvalifikacija – 27 proc.;
- 8 balai – sunku apsaugoti įmonę nuo išorės pavojų (vagysčių, gaisrų ir kt.) - 26 proc.;
- 9 balai - nepakankamas darbuotojų darbštumas ir sąžiningumas – 19 proc.;
- 10 balų – neigiamas vietos gyventojų požiūris, pavydas ir pan. – 42 proc.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Šiaulių ir Telšių regionuose planuojančio imtis smulkaus ir vidutinio verslo atstovų (verslininkai ir savininkai) vertinimais, esama padėtis vertinama nepalankiai, pagrindiniais verslo plėtros trukdžiais įvardinamas sudėtinga verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka, dideli mokesčiai verslo pradžioje. Taip pat regione atsiradusios

ilgalaikio nedarbo tendencijos bei bedarbių pasyvumas ieškant darbo rodo, kad regionas susiduria su darbo vietų stygiumi, o atsižvelgiant į planus ateityje regiono gyventojų, nesiimant jokių priemonių situacijai keisti, tampa akivaizdu, kad regionai gali susidurti su aštriomis nedarbo problemomis.

Viena iš priežasčių, stabdanti verslininko įsiliejimą į vietos bendruomenę, yra neigiamas požiūris į žmones, neretai sulaukia neigiamų vietinių gyventojų priekaištų. Viską lemia būsimo verslininko požiūris į kitą – nepasitikėjimas, nesugebėjimas susitarti. Tai kartais veda į neviltį.

Verslo plėtra yra nenutrūkstamas procesas, todėl labai svarbu kokias palankias sąlygas verslui kurti jų gyvenamojoje aplinkoje numato patys respondentai.

Anketos apklausoje buvo prašoma įvertinti ir palankias aplinkybes verslo plėtrai kaime pagal jų svarbą nuo 1 iki 10, pirmuoju numeriu pažymėdami labiausiai palankią aplinkybę ir t.t. 25 lentelėje nurodyti duomenys procentais, kokias palankios sąlygos gali būti jų verslo kūrimui pagal aplinkybes:

25 lentelė

Palankios aplinkybės verslo plėtrai kaime, proc.

<i>Palankios aplinkybės verslo plėtrai</i>	[vertinimo balai, proc.]									
	1 balas	2 balai	3 balai	4 balai	5 balai	6 balai	7 balai	8 balai	9 balai	10 balų
Palankesnis valstybės institucijų požiūris į smulkųjų verslą kaime	15	3	5	8	5	6	5	5	29	20
Palankesnis visuomenės požiūris į kaimo verslininkus	6	11	13	5	11	8	3	2	21	20
Galimybė lengviau gauti paskolas	23	13	10	13	5	11	6	8	10	6
Didėja gyventojų pajamos ir perkamoji galia	6	17	21	13	13	8	8	8	6	5
Plečiasi įvairių verslo paslaugų poreikis kaime (pavyzdžiui, daugėja statybų)	6	13	13	18	18	6	5	5	5	8
Pigesnė darbo jėga	15	10	10	18	11	10	11	11	3	6
Pareigingesni, labiau vertinantys darbo vietą darbuotojai	3	10	5	10	13	16	13	11	10	5
Darbuotojų draugiškumas ir nuoširdumas	6	8	11	5	13	16	16	16	0	6
Geras susisiekimasis	10	13	6	5	11	11	20	10	6	5
Gražus kraštovaizdis	10	2	6	5	0	8	13	24	10	19
<i>Iš viso, proc.</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

- 1 balas – galimybė lengviau gauti paskolas – 23 proc.
- 2 balai – didėja gyventojų pajamos ir perkamoji galia – 17 proc.
- 3 balai – darbuotojų draugiškumas ir nuoširdumas – 13 proc.
- 4 balai – pareigingesni, labiau vertinantys darbo vietą darbuotojai – 16 proc.

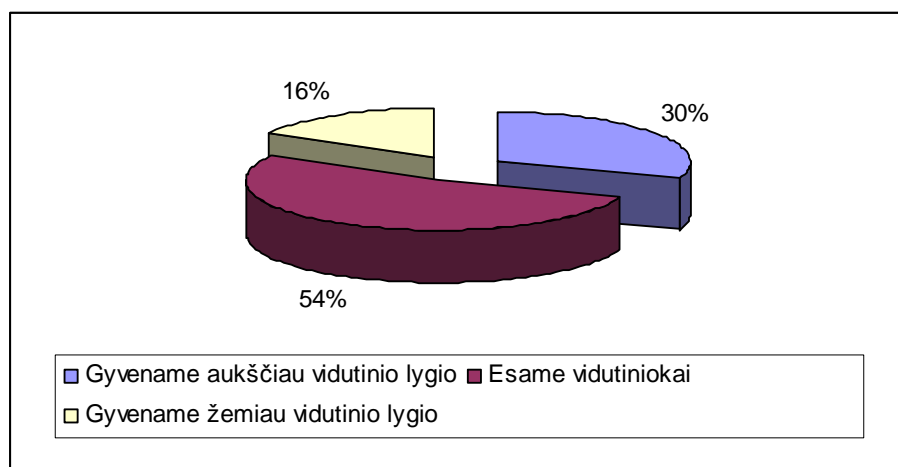
- 5 balai – plečiasi įvairių verslo paslaugų poreikis kaime (pavyzdžiui, daugėja statybų) – 18 proc.
- 6 balai – pareigingesni, labiau vertinantys darbo vietą darbuotojai 16 proc.
- 7 balai – geras susisiekimasis – 20 proc.
- 8 balai – darbuotojų draugiškumas ir nuoširdumas – 16 proc.
- 9 balai – palankesnis valstybės institucijų požiūris į smulkųjį verslą kaime – 29 proc.
- 10 balų – palankesnis visuomenės požiūris į kaimo verslininkus – 20 proc.

Keičiantis bendruomenės santykiams, kaime formuojasi naujos gyventojų kategorijos, kinta požiūris į naujo verslo kūrimą kaime.

Verslo sėkmė labai priklauso nuo susidariusių aplinkybių ir sąlygų. Tačiau ne mažiau kaip 50% sėkmė priklauso ir nuo asmeninių savybių bei gebėjimų.

5.6. Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčių vertinimas

Šiame tyrime apsiribojome tik kai kurių kaimo buities aspektų apžvalga, nes pastaroji problema reikalauja gerokai platesnės analizės. Remiantis šiais atsakymais (žr. 12 pav.), galima konstatuoti, kad 54 proc. save laiko vidutiniokais, 30 proc. kad slegiamais skurdo save laiko 30 proc. ir save laiko gyvenančiais žemiau vidutinio lygio. Žinoma, toks vertinimas yra labai subjektyvus: jį daugiausia lemia asmeniškasis individualių poreikių bei vertybių suvokimas. Tačiau šiame tyrime mus labiausiai domino apklausiamojo nuomonė, nes nuo individualaus vertinimo priklauso jo savijauta, požiūris į save ir į aplinkinius, į visuomenę ir valstybę. Pragyvenimo lygio vertinimas kaime labai priklauso nuo daugelio objektyvių aplinkybių: aplinkos, kurioje jis gyvena, galimybės dirbti pagal profesiją, savarankiškos ūkinės veiklos pobūdžio ir kt.



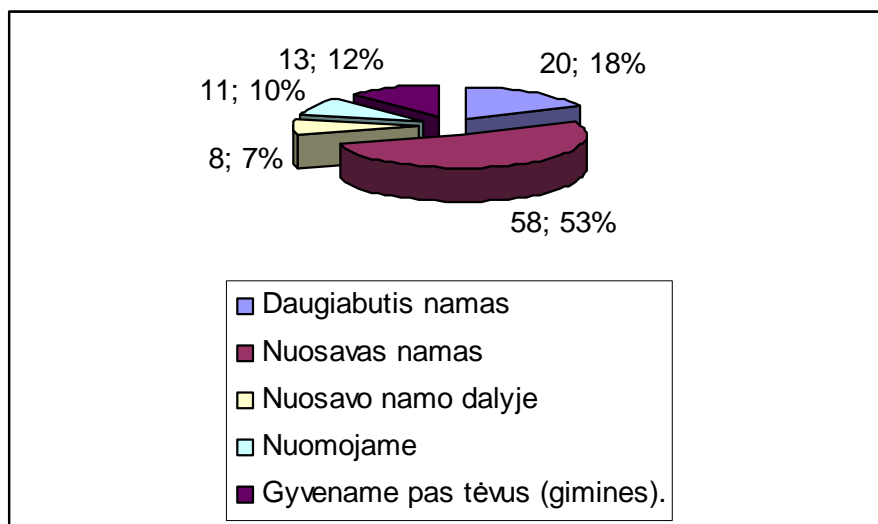
12 pav. Pragyvenimo lygio vertinimas kaimo vietovėse, proc.

Vienas esminių žmogaus aplinkos elementų yra jo busto kokybė. Gyvenamosios vietos įvertinimui šioje apklausoje buvo skirti šie klausimai (žr. 13 pav.):

- Daugiabutis namas
- Nuosavas namas
- Nuosavo namo dalyje
- Gyvename pas tėvus (gimines).
- Nuomojamas butas.

Apklausa parodė, kad daugiau nei pusė gyventojų – 53 proc. kaimo gyventojų gyvena nuosavuose namuose. Pats kaimo gyvenimo būdas neatsiejamas nuo būtinybės turėti savo sodybą ar bent jos dalį. Nuosavo namo dalyje gyvena 7 proc. apklaustųjų. Dalis respondentų neturi savo gyvenamojo būsto, todėl nuomojasi – 12 proc. arba gyvena pas tėvus (gimines) 10 proc.

Daugiabučiuose gyvena 18 proc. apklaustųjų. Sovietmečiu pradėti bandymai statyti kaime miesto tipo daugiabučius namus daugumos kaimo gyventojų nesudomino. Dabartiniu metu tokie namai pustuščiai, o kai kur net visai nebenaudojami, griūvantys. Didžiulė problema – prie daugiabučių besitrinantys vaikai ir paaugliai, neturintys kuo užsiimti po pamokų ar per atostogas, nes jų tėvai dažniausiai savo ūkio neturi. Pažymėtina, jog dėl žemo šeimos pajamų lygio regionų gyventojai nėra pajėgūs apsirūpinti atskirais nuosavais būstais, todėl būtina humanizuoti esamą aplinką apie daugiabučius gyvenamuosius namus, tai yra įrengti sporto aikštynus, vaikų žaidimo aikšteles ir pan.

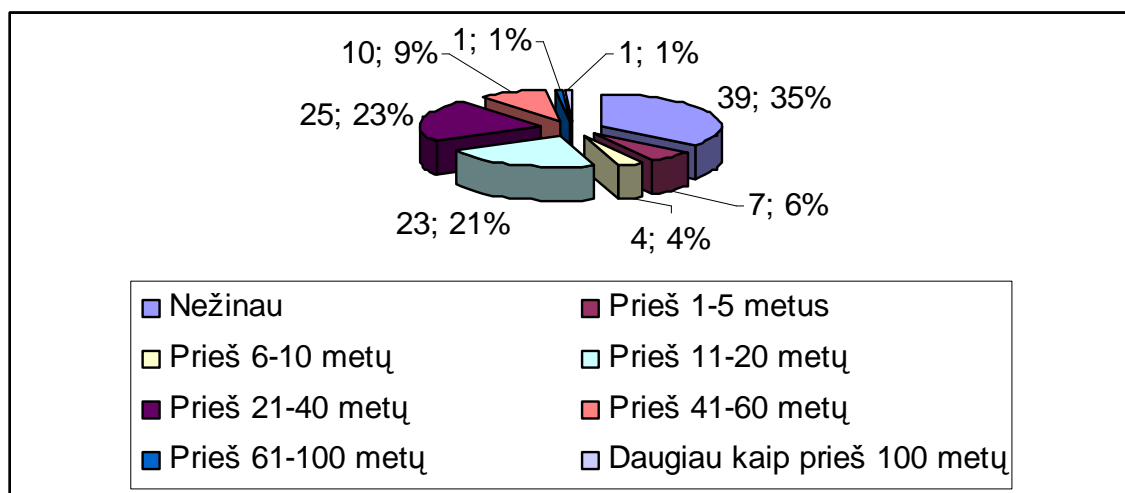


13 pav. Gyvenamojo būsto kategorija, proc.

Tęsiant kaimo gyventojų būsto tyrimus būtina atsižvelgti į kitas aplinkybes: kada namas pastatytas, kokios būstui teikiamos šios paslaugos. Daugiau negu trečdalis – 36 proc. respondentų negalėjo pasakyti kada pastatytas jų gyvenamasis namas, gali būti, kad neliko dokumentų arba tiesiog nežinojo. Tačiau šioje apklausoje išryškėjo, kad ketvirtadalis 25 proc.

namų pastatyti prieš 21 – 40 metus, dar senesni 21 – 40 metų turintys namai sudaro 24 proc. Prieš 41-60 metų statyti namai sudaro 10 proc., o namai trintys 60 metų ir daugiau 100 sudaro 1 proc. (žr. 14 pav.).

Vargu ar galima patikėti, kad per tiek laiko galima išlaikyti pastatus be jokio žymesnio atnaujinimo. Apklausiamieji dažniausiai pripažįsta, kad reikia remontuoti, bet tam nėra lėšų. Galimas dalykas, kad skubiai remontuotinų būstų dalis yra dar didesnė, nes skurdžiausiuose būstuose gyvenantys senoliai, ligoniai bei asocialūs asmenys, kurie retai dalyvauja apklausose.



14 pav. Prieš kiek metų pastatytas namas?, proc.

Sutikime, kad nenaudojami pastatai tikrai nepuošia. Nenaudojami pastatai, kurie apardyti, stovi tartum vaiduokliai, doko gražų aplinkos kraštovaizdį. Nenaudojami pastatai keletą kartų buvo niokoti gaisrų. Kai kurių būklė dabar avarinė, nenaudojami pastatai nepritaikomi bendruomenės reikmėms. Kaip nurodė respondentai, nenaudojamų pastatų jų gyvenamojoje vietovėje yra 59 proc. 33 proc. kad nėra gyvenamojoje aplinkoje laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų (žr. 26 lentelė). 46 proc. respondentų pasisako už tai, kad šiuos pastatus galima panaudoti seniūnijos gyventojų reikšmėms. Nenaudojami pastatai galėtų būti pritaikomi bendruomenės reikmėms, kaip ambulatorijos, laidojimo namų įrengimui ir kitų socialinės infrastruktūros objektų įkūrimui, bendradarbiaujant bendruomenei, rajono ir miesto savivaldybėms, bei įgyvendinant projektus. Vartotojai galėtų būti verslą planuojantys verslininkai, vietos gyventojai, bendruomenė, seniūnijos administracija, rajono savivaldybės.

Nenaudojamų pastatai ir jų panaudojimo pasiskirstymas, proc.

Įmonės ar įstaigos pavadinimas	Respondentų atsakymai %		
	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>	<i>Nežinau</i>
Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų:	59	33	8
Ar įmanoma šiuos pastatus panaudoti seniūnijos gyventojų reikšmėms?	46	12	42

Kaip parodė anketinė apklausa (žr. 27 lentelė), vidutiniškai didelė dalis turi būste teikiamas paslaugas. 63 proc. respondentų nurodė teigiamai: yra centralizuotas šalto vandens tiekimas ir centralizuotą kanalizacija. Centralizuotą šildymą nurodė turintys 58 proc. Malonu buvo sužinoti, kad jų gyvenamojoje aplinkoje yra centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas –pažymėjo 68 proc. atsakiusiųjų. Tai labai palengvina senyvo amžiaus, neįgalius, taip pat mažamečių vaikų turinčias šeimas.

Neigiamai apie centralizuotą šildymą būste atsakė 42 proc. respondentų. Jie taip pat nurodė, kad savo būste neturi centralizuoto šalto vandens – 37 proc., bei karšto vandens – 47 proc. tiekimo. Daugumoje apklaustųjų gyvenamojoje vietovėje nėra centralizuoto šiukšlių, atliekų surinkimo – 32 proc., tad gyventojai patys turi rūpintis atliekomis, kad kuo mažiau būtų teršiama jų aplinka.

Atliekant tyrimą buvo galima pastebėti, kad daugumoje Šiaulių ir Telšių apskričių vietovėse yra gyvenamųjų namų be kanalizacijos, be vandentiekio ir be vandens šuliniuose.

27 lentelė

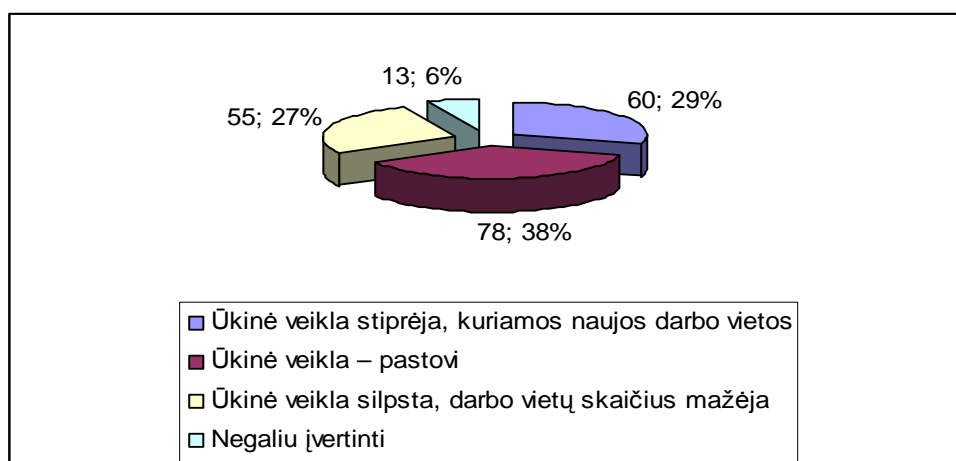
Būstui teikiamų paslaugų pasiskirstymas, proc.

Būstui teikiamos paslaugos	Respondentų atsakymai %	
	<i>Taip</i>	<i>Ne</i>
Centralizuotas šalto vandens tiekimas	63	37
Centralizuotas karšto vandens tiekimas	53	47
Centralizuota kanalizacija	63	37
Centralizuotas šildymas	58	42
Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas	68	32

Apibendrinimui pateikta respondentų apklausos nuomonė apie savo gyvenamosios aplinkos ūkinę būklę. (žr. 15 pav.).

Optimistinį vertinimą pateikė 60 proc. respondentų - ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos, kad ūkinė veikla pastovi atsakė 38 procentai, Pesimistiškai ūkinė veikla gyvenamojoje aplinkoje vertina 27 proc. respondentų, pareikšdami, kad ūkinė veikla silpsta,

darbo vietų skaičius mažėja. Dauguma respondentų negalėjo patvirtinti ūkinės veiklos būklės (6 proc.).



15 pav. Ūkinės veiklos būklės vertinimas, proc.

Labai svarbu, kad bendruomenės, seniūnijų veikla būtų susijusi su ūkinės veiklos įvairinimu, su pagrindinėmis paslaugomis, renovacija, infrastruktūra. Pagal minėtas priemones būtų galima diegti modernias informacines technologijas, sporto, pramogų centrus, gyvenvietėse gali būti teikiamos kombinuotos socialinės švietimo, kultūrinės ir kt. paslaugos, kaimo netradicinis verslas, amatai. Jų dėka kaimo gyventojų užimtumas ne žemės ūkio sektoriuje, paslaugų ir smulkią verslo kūrimas galėtų plėstis, internetas taptų prieinamas daugeliui kaimo gyventojų.

5.7. Galimybės pagerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse

Gyvenimo kokybės gerinimas kaime yra trečioji kaimo plėtros politikos kryptis. Kaime žmogus negyvens, jei jis neturės darbo, negalės patenkinti būtiniausių poreikių. Kita vertus, jei nebus kaime dirbančio žmogaus, nebus ten ir ekonominės veiklos. Gyvybingai ekonominei veiklai reikia aktyvių, kvalifikuotų, patenkintų gyvenimo kokybe kaime žmonių ir, žinoma, tinkamos verslui plėtoti infrastruktūros.

Kaimo gyventojams būtinos sveikatos, švietimo ir kitos paslaugos. Be to, nagingi kaimo gyventojai visada laukiami amatų ir kaimo turizmo versle. Todėl kaimas lieka laisva erdve smulkiąjam ir vidutiniam verslui, kurį pajėgūs kurti vietos gyventojai. Šios galimybės didžiąja dalimi priklauso nuo pačių kaimo gyventojų iniciatyvos ir noro patiems savimi pasirūpinti. Tos kaimo gyventojų iniciatyvos yra skatinamos ir remiamos. Tuo būdu jau buvo paremtas ne vienas kaimo amatų ir veiklų, alternatyvių netradiciniam žemės ūkiui, plėtra.

Labai svarbu, kad kaimo žmonių poreikiai būtų tenkinami vienodai visose srityse: kultūros, sporto, verslo, socialinės bei sveikatos priežiūros.

Atliekant šį tyrimą, galime teigti, kad yra daug neišspręstų problemų (žr. 28 lentelė). Dar ne visur tinkamai suremontuotos kaimo bendruomenių patalpos ir aktyvaus poilsio objektai. Kaip matyti pagal tyrimą, gyvenvietėse, miesteliuose labai apleisti dviračių takai – 74 proc., poilsia vietės – 57 proc., paplūdimiai – 41 proc. ir slidinėjimo trasos – 93 proc.

Dauguma bendruomenių, ypač ten, kur nėra pagrindinių ar vidurinių mokyklų, norėtų išsirengti sportui tinkamas patalpas, kuriose kaimo žmonės, jaunimas galėtų pažaisti lauko žaidimus (futbolas, tinklinis, rankinis). Geriausią vertinimą respondentai nurodė kultūrinių renginių organizavimą – 20 proc.

Seniūnijų darbuotojams būtina skatinti kaimo gyventojus, kad būtų tvarkomi kultūrinės ir poilsio priemonės, tai suteiks norą pastoviai gyventi kaime. Tai leistų sudaryti kur kas geresnes jų pačių buitines, poilsio ir vaikų ugdymo sąlygas, suaktyvins kaimo bendruomenes, praturtins kaimo kultūrinį gyvenimą.

28 lentelė

Respondentų aktyvaus poilsio galimybės, proc.

Vertinimo objektai	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai
Slidinėjimo trasos	1	2	5	93
Dviračių takai	4	8	14	74
Poilsia vietės -stovyklavietės	7	8	28	57
Sporto aikštynai	3	6	57	34
Paplūdimiai, maudymosi vietos	3	9	47	41
Kultūrinių renginių organizavimas	20	22	40	18

Investicijų pritraukimas į kaimo vietas, kaip ir gyvenimo kaime patrauklumas, priklauso nuo kaimo etninės, kultūrinės, fizinės ir socialinės infrastruktūros. Infrastruktūros problemų vieni kaimo gyventojai nepajėgūs išspręsti. Jiems turi padėti valstybės institucijos, remdamos kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių iniciatyvas.

Seniūnijų ir pačių bendruomenės gyventojų rūpesčiu turi tapti institucinės infrastruktūros ir paslaugų teikimo verslui gerinimas, investicijos į paslaugas, turizmo informacines sistemas, kaimo gyventojų perkvalifikavimas ir kompiuterinio raštingumo ugdymas, geriamojo vandens gyvenvietėse ir kaimuose kokybė bei nuotekų šiose vietovėse sistemų tobulinimas, elektroninės infrastruktūros, interneto prieigų plėtra kaime, sveikatos priežiūros paslaugų vystymas ir medicinos įstaigų bazės atnaujinimas, vietinės reikšmės viešųjų kelių asfaltavimas ir priežiūra. Taigi atsakomybės ne mažiau nei pats kaimo

gyventojas, kurio gerovės augimas yra pagrindinis sėkmingos kaimo plėtros politikos įgyvendinimo rodiklis.

Galimybių, kuriomis gali ir, tikimasi, turėtų pasinaudoti šalies kaimo seniūnijos sprendžiant bendruomenės užimtumo alternatyviose tradiciniam ne žemės ūkiui veiklose problemas, tobulinti fizinę ir socialinę kaimo infrastruktūrą. Todėl teisinga būtų teigti, kad tik nuo pačių kaimo gyventojų, kaimo bendruomenių, vietos veiklos grupių bei vietos ir nacionalinės valdžios aktyvumo priklausys, kiek šiomis, jau atsivėrusiomis ir atsiversiančiomis, galimybėmis būtų galima pasinaudoti.

Apibendrinimui galima teigti, kad norint turėti gražų gyvenamosios vietovės veidą, tik reikia pasikviesti verslininkus ir įdėti savo darbo, kad gyventumėm žymiai gražiau ir patogiau. Juo labiau, kad tai turėtų įtakos visam Lietuvos kultūriniam, ekonominiam bei socialiniam gyvenimui. Juk kiekviename miestelyje renginiai, parkai, sodai skatina išeiti laukan,, nueiti į susirinkimo vietas ir pabendrauti. Tokiu paprastu būdu mes galime pakeisti kiekvieno Lietuvos miestelio bei kaimo veidą, tapti patrauklesniais turistams iš užsienio, didžiuotis unikaliu kaimo veidu. Tokiu būdu mažiname kaimo ir miesto atkirtį. Kaimas ir vėl imtų jaunėti, taptų labiau optimistiškas ir neštų didžiulį indėlį į Lietuvos gerovę.

IŠVADOS

1. Užimtumui didinti tikslinga numatyti ir taikyti tokias problemas, kurios atitiktų tiek skirtingų gyventojų grupių, tiek skirtingų vietovių gyventojų poreikius integruojantis i darbo rinką.
2. Pagrindinis, nors ir ne vienintelis kelias padėčiai kaime gerinti – kurti alternatyvius verslus. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės turi energingai žengti į kaimo vietas, o, kita vertus, kaimo žmonėms turi būti sudaromos patogios susisiekti sąlygos su mieste įsikūrusiomis įmonėmis. Deja, šio kelio galimybės labai ribotos.
3. Nepakankama kaimo žmonių kvalifikacija ir išsilavinimas lemia tai, kad dauguma jų nesiryžta imtis kurios nors kitos veiklos kaime, todėl lieka tik sodybinis ūkis, kuris neužtikrina didesnio užimtumo ir neaprupina šeimų pakankamomis pajamomis priimtam gyvenimo lygiui pasiekti.
4. Tyrimai rodo, kad perspektyviausiomis, ypatingų sąnaudų nereikalaujančiomis ne žemės ūkio verslo kūrimo sritimis galėtų tapti viešojo maitinimo įstaigų, vaikų ir paauglių papildomo ugdymo, relaksacijos, reabilitacijos ir sporto centrų, nedidelių šeimyninių viešbučių plėtra, amatininkų veiklos skatinimas. Tokiose įmonėse sau patrauklaus darbo galėtų rasti įvairių profesinį pasirengimą įgijęs jaunimas.
5. Daugeliui persikvalifikuoti sudėtinga, o ir įsigijus kokią nors specialybę (tarkime, siuvėjos, buhalterio, statybininko), gauti darbą kaime beveik neįmanoma. Todėl ne vienas kaimo gyventojas darbo biržų duris varsto ištisis mėnesius ir metus, o vėliau numoja ranka ir verčiasi iš laikinų uždarbių.
6. Netradicinę ir alternatyvią kaimo moterų veiklą ypač reikėtų skatinti mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Siekiant skatinti kaimo moterų verslumą bei didesnes pajamas, būtina palengvinti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių kūrimo sąlygas, organizuoti kryptingą papildomą mokymą.
7. Respondentų nuomone, gauti paramą iš įvairių fondų būtų lengviau, jeigu: informacijos netrūktų ir ji būtų aiški; reikėtų mažiau privačių lėšų; būtų mažiau dokumentacijos ir tikrintojų; nestigtų gebėjimų rašyti projektus; būtų teikiama pagalba rengiant projektus. Respondentai pabrėžė, kad smulkiąjam verslui plėtoti reikia lankstesnių įstatymų, skundėsi, jog smulkiesiems verslininkams verslo planus parengti yra labai brangu, nors projekto vertė maža.
8. Nagrinėjant įmonių veiklos kliūtis, kaip rimčiausias verslininkai nurodo didelius mokesčius, sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos tvarka.

9. Nedarbas, nusikalstamumas bei kiti socialiniai – ekonominiai reiškiniai liudija susiklosčiusią sudėtingą situaciją. Norint ją pagerinti, būtina didinti kaimo gyventojų užimtumą, kurti naujas darbo vietas.

PASIŪLYMAI

1. Kaimo lentpjūvės, stalių ir nesudėtingų metalo gaminių įmonės, siuvyklos cechai, įsikūrusios nenaudojamuose pastatuose patalpose, gali būti priskiriamos mažų įmonių įkūrimui (iki 10 darbuotojų) arba geriausiu atveju smulkaus (iki 50 darbuotojų) verslo kategorijai.
2. Situacija nepasikeis, kol kaime nebus sukurtos verslui palankios sąlygos. Reikia lanksčios investicijų skatinimo, lengvatinių mokesčių ir papildomų kaštų kompensavimo sistemos. Valstybė turi daug būdų skatinti naujų darbo vietų kūrimąsi nedarbo paliestuose rajonuose. Vienas iš jų – parengti specialią kaimo verslo plėtros strategiją ir skirti lėšų jai įgyvendinti iš ES struktūrinių fondų.
3. Kaimo plėtros lėšos turi būti naudojamos ne tik žemės ūkio, bet ir alternatyviai veiklai plėsti, mokymui tobulinti, padėti smulkiąjam verslui, maisto perdirbimo pramonei, paslaugų sektoriui remti, vaikų priežiūros paslaugoms plėsti, kad kuo daugiau kaimo moterų galėtų grįžti į darbo rinką.
4. Daugiau kaimo verslininkams ir planuojantiems imtis verslo teikti konsultacijas, finansinę paramą smulkiąjam verslui
5. Plačiau informuoti apie numatytas kaimo plėtros politikos priemones, pavyzdžiui, verslo kūrimo konsultacijų paslaugos ir maisto produktų perdirbimo bei prekybos jais pagalba. Daugiau reiktų rengti, apmokymų, seminarų, parodų, netradicinių amatų mugių regionuose.
6. Reiktų tobulinti administracines procedūras, pavyzdžiui, supaprastinti verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo, taip pat ir privalomos buhalterinės apskaitos tvarką.
7. Kai kurie respondentai pateikė pastabų bei siūlymų dėl netradicinio žemės ūkio ir alternatyvios žemės ūkiui plėtros kaime. Štai keletas iš jų: „trūksta valstybės dėmesio, konkrečių pavyzdžių, kaip užsiimti šia veikla, nes praktiškai viskas yra kitaip negu valdininkų kabinetuose“, „trūksta specializuotų tautodailininkų parduotuvių ir pigesnių žaliavų“, „būtų gerai sumažinti žmonių nepasitikėjimą savimi“, „sudaryti geresnes sąlygas produkcijai parduoti“.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. 1 Anketa. Kaimo gyventojų apklausa

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti, kaip kaimo vietovėse būtų galima sukurti naujas darbo vietas. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buities sąlygas. Prašome jūsų labai atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymą.

- 1. Šią anketą užpildė:** 1.1. Moteris 1.2. Vyras
- 2. Jūsų amžius:** 2.1. Iki 20 m. 2.2. 21-30 m.
2.3. 31-40 m. 2.4. 41-50 m.
2.5. 51-65 m. 2.6. Daugiau kaip 65 m.
- 3. Jūs dirbate arba mokotės:** 3.1. Dirbu 3.2. Mokausi
3.3. Dirbu ir mokausi 3.4. Nedirbu ir nesimokau
- 4. Darbo arba mokymosi vieta:** 4.1. Mieste 4.2. Kaime 4.3. Nedirbu ir nesimokau
- 5. Gyvenamoji vietovė:** 5.1. Vienkiemis 5.2. Kaimo gyvenvietė 5.3. Miestelis
- 6. Išsilavinimas:** 6.1. Nebaigtas vidurinis
6.2. Bendras vidurinis
6.3. Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis
6.4. aukštasis universitetinis
- 7. Jūs esate:** 7.1. Studentas, moksleivis 7.2. Nekvalifikuotas darbininkas
7.3. kvalifikuotas darbininkas 7.4. Tarnautojas, specialistas
7.5. Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas 7.6. Privačios įmonės arba įstaigos savininkas
7.7. Ūkininkas 7.8. Pensininkas, neįgalusis
7.9. Bedarbis
- 8. Jūsų darbo sritis:** 8.1. Pramonė 8.2. Statyba ir remontas 8.3. Prekyba
8.4. Žemės ūkis 8.5. Miškininkystė 8.6. Švietimas, kultūra, mokslas
8.7. Sveikatos apsauga
8.8. Komunalinis ūkis (vandentiekis, aplinkos tvarkymas ir kt.)
8.9. Buitinės paslaugos (kirpimas, siuvimas, drabužių ir avalynės taisymas, automobilių remontas ir kt.)
8.10. Valstybinė (valdymo) įstaiga
8.11. Kitos sritys (įrašykite)
8.12. nedirbu (bedarbis, pensininkas, moksleivis, studentas ir kt.)
- 9. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis:** 9.1. Alga
9.2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo 9.3. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio
9.4. Senatvės arba invalidumo pensija 9.5. Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)
9.6. Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje 9.7. Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje
- 10. Ar Jūsų pajamos kas mėnesį yra pastovios?** 10.1. Pastovios 10.2. Nepastovios
- 11. Jūsų šeimyninė padėtis:** 11.1. Nevedęs (netekėjusi) 11.2. Vedęs (ištekejusi)
11.3. Išsituokęs (išsituokusi) 11.4. Našlys (našlė)

- 12. Jūsų šeimos narių skaičius:** 12.1. Neturiu šeimos 12.2. Vyras ir žmona
- 12.3. Vyras, žmona ir vaikai (įrašykite jų skaičių)
- 12.4. Vyras, žmona, vaikai (įrašykite jų skaičių)..... ir žmonos (vyro) tėvas arba mama
- 12.5. Motina ir vaikai (įrašykite jų skaičių) 12.6. Tėvas ir vaikai (įrašykite jų skaičių)
- 12.6. Kita šeimos sudėtis (įrašykite):
-
- 13. Išlaikytinių skaičius jūsų šeimoje (įrašykite išlaikytinių skaičių)**
- 14. Jūsų būstas:** 14.1. Daugiabučiame name 14.2. Nuosavame name
- 14.3. Nuosavo namo dalyje 14.4. Nuomojamas butas
- 14.5. Gyvename pas tėvus (gimines)
- 15. Prieš kiek metų pastatytas namas, kuriame gyvenate?**
- 15.1. Nežinau 15.2. Prieš 1-5 metus 15.3. Prieš 6-10 metų
- 15.4. Prieš 11-20 metų 15.5. Prieš 21-40 metų 15.6. Prieš 41-60 metų
- 15.7. Prieš 61-100 metų 15.8. Daugiau kaip prieš 100 metų
- 16. Ar Jūsų būstą reikia remontuoti?**
- 16.1. Ne, nereikia 16.2. Būtų tikslinga šiek tiek suremontuoti
- 16.3. Būtinai reikia remontuoti 16.4. Nebetikslinga remontuoti, šį pastatą jau reikia nugriauti
- 17. Ar savo namuose turite kompiuterį:** 17.1. Taip, prijungtą prie interneto
- 17.2. Taip, bet neprijungtą prie interneto 17.3. Neturiu kompiuterio
- 18. Ar turite nuosavą automobilį:**
- 18.1. Taip, daugiau kaip 10 metų senumo 18.2. Taip, pagamintą prieš 6-10 metų
- 18.3. Taip, pagamintą prieš 1-5 metus 18.4. Neturiu
- 19. Kaip vertinate savo gyvenimo sąlygas?** 19.1. Gyvename aukščiau vidutinio lygio
- 19.2. Esame vidutiniškai 19.3. Gyvename žemiau vidutinio lygio
- Nurodykite, ar jūsų būstui teikiamos šios paslaugos:**
20. Centralizuotas šalto vandens tiekimas: 20.1. Taip 20.2. Ne
21. Centralizuotas karšto vandens tiekimas: 21.1. Taip 21.2. Ne
22. centralizuota kanalizacija: 22.1. Taip 22.2. Ne
23. Centralizuotas šildymas: 23.1. Taip 23.2. Ne
24. Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas: 24.1. Taip 24.2. Ne
- 25. Kaip keičiasi gyventojų skaičius jūsų gyvenvietėje?**
- 25.1. Gyventojų skaičius išlieka pastovus 25.2. Gyventojų daugėja
- 25.3. Gyventojų mažėja 25.4. Nežinau
- 26. Kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą jūsų gyvenvietėje?**
- 26.1. Nežinau 26.2. Įvairaus amžiaus, yra pakankamai jaunimo
- 26.3. Įvairaus amžiaus, bet jaunimo jau trūksta 26.4. Daugėja tik senyvo amžiaus žmonių - gyvenvietė sensta, ištuštėja
- 27. Kiek turite nuosavos žemės?**
- 27.1. Nuosavos žemės visai neturiu 27.2. Tik sodybinį sklypą (iki 15 arų aplink namą)
- 27.3. Iki 1 hektaro 27.4. Nuo 1 iki 3 ha 27.5. Nuo 4 iki 10 ha
- 27.6. 11-20 ha 27.7. 21-30 ha 27.8. 31-50 ha
- 27.9. 51-100 ha 27.10. 101- 200 ha 27.11. 201-500 ha
- 27.12. 501-1000 ha 27.13. 1001-2000 ha 27.14. Daugiau kaip 2000 ha

28. Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų:

28.1. Taip

28.2. Ne

Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, galima sukurti jūsų gyvenvietėje?

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	1. Galima įkurti	2. Negalima	3. Jau įkurta
29	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras			
30	Automobilių remonto dirbtuvės			
31	Butinės technikos remonto dirbtuvės			
32	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės			
33	Stalių dirbtuvės			
34	Statybos ir butų remonto darbų įmonė			
35	Kirpykla			
36	Siuvykla			
37	Pirtis			
38	Valgykla, kavinė, užkandinė			
39	Viešbutis, motelis			
40	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras			
41	Senelių ir neįgaliųjų globos namai			
42	Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras			
43	Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras			
44	Biblioteka – skaitykla			
45	Kultūros ir sporto centras			
46	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos			
47	Privatus vaikų darželis			
48	Privati mokykla			
49	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė			
50	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus			
51	Viešosios tvarkos apsaugos centras			

52. Jeigu ūkininkaujate, kokį ūkininkavimo būdą pasirinkote?

52.1. mišrus, įvairios paskirties ūkis

52.3. mėsinių galvijų ūkis

52.5. daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkis

52.7. kaimo turizmo sodyba

(įrašykite)

52.9. neturiu nuosavo ūkio

52.2. pieno ūkis

52.4. kiaulininkystės ūkis

52.6. laukininkystės (javų) ūkis

52.8. kitos paskirties ūkis

53. Jeigu ūkininkaujate, ar turite papildomą, ne žemės ūkio verslą?

53.1.

neūkininkauju

53.2. neturiu jokio papildomo nuosavo verslo įstaigoje

53.3. papildomai dirbu valstybinėje įmonėje,

53.4. papildomai dirbu privačioje, ne man priklausančioje įmonėje

53.5. turiu nuosavo verslo įmonę

53.6. ruošiuosi imtis papildomo verslo neturiu lėšų

53.7. norėčiau imtis papildomo verslo, bet

54. Įvertinkite ūkinės veiklos būklę jūsų apylinkėse (gyvenvietėje, miestelyje):

- | | |
|---|----------------------|
| 54.1. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos pastovi | 54.2. Ūkinė veikla – |
| 54.3. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja įvertinti | 54.4. Negaliu |

Kurie teigiami pokyčiai matomi jūsų apylinkėse?

- | | | |
|--|------------|----------|
| 55. Sumažėjo nedirbamų žemių plotai
55.3. Nežinau | 55.1. Taip | 55.2. Ne |
| 56. Sumažėjo asmenų, neturinčių pastovaus darbo
56.3. Nežinau | 56.1. Taip | 56.2. Ne |
| 57. Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką
57.3. Nežinau | 57.1. Taip | 57.2. Ne |
| 58. Statomi nauji namai, ūkiniai pastatai
58.3. Nežinau | 58.1. Taip | 58.2. Ne |
| 59. Kaimuose laikoma daugiau gyvulių ir paukščių
59.3. Nežinau | 59.1. Taip | 59.2. Ne |
| 60. Sumažėjo girtaujančių
60.3. Nežinau | 60.1. Taip | 60.2. Ne |

Kurios kaimo vietovių ir nedidelių miestelių problemos yra didžiausios?

- | | | |
|---|------------|----------|
| 61. Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo
61.3. Nežinau | 61.1. Taip | 61.2. Ne |
| 62. Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms
62.3. Nežinau | 62.1. Taip | 62.2. Ne |
| 63. Vis labiau plinta girtavimas ir nevalyvumas
63.3. Nežinau | 63.1. Taip | 63.2. Ne |
| 64. Plinta abejingumas visuomenės reikalams
64.3. Nežinau | 64.1. Taip | 64.2. Ne |
| 65. Blogėja gyventojų išsilavinimas
65.3. Nežinau | 65.1. Taip | 65.2. Ne |

66. Įvardinkite kitas svarbiausias kaimų ir nedidelių miestelių problemas, esančias jūsų apylinkėse. Pateikite pasiūlymus, kaip būtų galima pagerinti šių vietovių ūkinę veiklą ir padidinti jų patrauklumą jaunimui.

.....
.....
.....
.....
.....

Užpildymo vieta (rajono, miestelio, kaimo pavadinimas) :

Užpildymo data: 200... m. mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

2 PRIEDAS. 2 Anketa. Savo ateitį kuriame patys (klausimai 10-12 klasių mokiniams)

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti darbinės veiklos įvairinimo galimybes kaimo vietovėse. Apklauso metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buities sąlygas. Prašome jūsų labai atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymus.

1. Į šiuos klausimus atsakė:
 - 1.1. Mergina
 - 1.2. Vaikinas
2. Kurioje mokykloje mokaisi?
 - 2.1. Kaimo
 - 2.2. Miesto
3. Kurioje klasėje mokaisi?
 - 3.1. Dešimtoje
 - 3.2. Vienuoliktoje
 - 3.3. Dvyliktoje
4. Ar jau esi pasirinkęs būsimą profesiją?
 - 4.1. Ne
 - 4.2. Dar renkuosi
 - 4.3. Jau esu pasirinkęs
5. Ką nusprendei daryti, kai baigsi vidurinę mokyklą?
 - 5.1. Dar nežinau
 - 5.2. Eisiu dirbti
 - 5.3. Stosiu mokytis toliau
6. Ar tavo pasirinktoji profesija gali būti pritaikoma kaime?
 - 6.1. Nežinau
 - 6.2. Ne, negali
 - 6.3. Taip, gali
7. Ar norėtum dirbti kaime, pradėjęs savarankišką gyvenimą?
 - 7.1. Dar nenusprendžiau
 - 7.2. Ne, nenorėčiau
 - 7.3. Taip, norėčiau
8. Kur gyvenimas yra patogesnis: dideliame mieste, nedideliame miestelyje ar kaime?
 - 8.1. Nežinau, apie tai dar negalvoju
 - 8.2. Didmiestyje
 - 8.3. Nedideliame miestelyje
 - 8.4. Vienkiemyje, atskiroje privačioje sodyboje
 - 8.3. Kaimo gyvenvietėje
9. Kokį gyvenamąjį būstą norėtum ateityje įsigyti?
 - 9.1. Dar negaliu atsakyti
 - 9.2. Nuosavą sodybą savo ūkyje
 - 9.3. Nuosavą namą miestelyje (gyvenvietėje)
 - 9.4. Nuosavą namą dideliame mieste
 - 9.5. Nuosavą butą daugiabučiame name mieste
10. Ar norėtum dirbti apmokamą (pavyzdžiui, profesinį) darbą savo namuose arba arti namų, kad iš tokio darbo galėtum pragyventi arba bent gauti papildomų pajamų?
 - 10.1. Nežinau, nesu apie tai galvojęs
 - 10.2. Ne, nenorėčiau
 - 10.3. Taip, tačiau tik nepilną darbo dieną
 - 10.4. Taip, pilną darbo dieną
11. Ar jūsų gyvenamojoje vietovėje yra populiarius apmokamas darbas namuose?
 - 11.1. Neteko girdėti, kad kas nors tuo užsiimtų
 - 11.2. Tuo užsiima nedaug žmonių
 - 11.3. Namudinis darbas populiarėja, juo užsiima vis daugiau žmonių

Kurie apmokami darbai VYRAMS namuose arba arti namų galėtų būti populiarūs jūsų gyvenvietėje? Įvertinkite darbų populiarumą, pažymėdami kryžiuoku atitinkamame langelyje

Eil. Nr.	Darbų pavadinimai	Nežinau	Visai nepopuliarūs	Gal būt populiarūs	Populiarūs
		1	2	3	4
12.	Buitinės technikos (laikrodžių, radijo ir televizorių, skalbimo mašinų ir kt.) remontas				
13.	Butų ir namų remontas				
14.	Prekyba internetu				
15.	Kaimo turizmas				
16.	Nedidelė parduotuvė namuose				
17.	Nedidelis viešbutis namuose				
18.	Automobilių remontas				
19.	Žemės ūkio technikos remontas				
20.	Turistinių kelionių vadovo paslaugos				

21.	Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais				
22.	Senelių ir ligonių priežiūra				

23. Kurie kiti darbai namuose arba arti namų galėtų būti populiarūs vyrams jūsų gyvenamojoje vietovėje? Įrašykite

.....

.....

Kurie apmokami darbai MOTERIMS namuose arba arti namų galėtų būti populiarūs jūsų gyvenvietėje? Įvertinkite darbų populiarumą, pažymėdami kryžiuuku atitinkamame langelyje

Eil. Nr.	Darbų pavadinimai	Nežinau 1	Visai nepopuliarūs 2	Gal būt populiarūs 3	Populiarūs 4
24.	Drabužių ir kitų gaminių siuvimas				
25.	Mezgimas, audimas ir pan.				
26.	Prekyba internetu				
27.	Kaimo turizmas				
28.	Nedidelė parduotuvė namuose				
29.	Nedidelis viešbutis namuose				
30.	Kelionių vadovo paslaugos turistams				
31.	Privatus darželis ikimokyklinio amžiaus vaikams				
32.	Privati pradinė mokykla				
33.	Užklasiniai užsiėmimai su mokyklinio amžiaus vaikais				
34.	Senelių ir ligonių priežiūra				
35.	Daržovių ir gėlių auginimas pardavimui				
36.	Populiarių valgių gaminimas turistams ir kt.				

37. Kurie kiti darbai namuose arba arti namų galėtų būti populiarūs moterims jūsų gyvenamojoje vietovėje? Įrašykite

.....

38. Ar norėtumėte ūkininkauti, t.y. turėti savo ūkį?

38.1. ne, nenorėčiau

38.2. abejoju

38.3. norėčiau

38.4. jau esu apsisprendęs dirbti savo ūkyje

39. Ar planuojate, įgiję profesiją, grįžti dirbti į savo gimtąjį rajoną (miestą, miestelį)?

39.1. dar negaliu atsakyti

39.2. ne, išvyksiu dirbti į kitą rajoną (miestą)

39.3. planuoju dirbti gimtinėje

40. Ar planuojate išvykti gyventi į kitą valstybę?

40.1. dar neapsisprendžiau

40.2. norėčiau dirbti Lietuvoje

40.3. išvyksiu laikinai (užsidirbti, kad grįžęs galėčiau pradėti savo verslą, įsigyti butą ar pan.)

40.4. išvyksiu pastoviai gyventi į kitą valstybę, baigęs vidurinę mokyklą

40.5. išvyksiu pastoviai gyventi į kitą valstybę, įgijęs profesiją

Kurie teigiami pokyčiai matomi jūsų apylinkėse?

41. Sumažėjo neturinčių pastovaus darbo

41.1. Taip

41.2. Ne

41.3. Nežinau

42. Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką

42.1. Taip

42.2. Ne

42.3. Nežinau

43. Statomi nauji namai, ūkiniai pastatai

43.1. Taip

43.2. Ne

43.3. Nežinau

Kurios kaimo vietovių ir nedidelių miestelių problemos yra didžiausios?

44. Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo	44.1. Taip	44.2. Ne
44.3. Nežinau		
45. Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	45.1. Taip	45.2. Ne
45.3. Nežinau		
46. Plinta girtavimas ir nevalyvumas	46.1. Taip	46.2. Ne
46.3. Nežinau		

Užpildymo vieta (rajono, miestelio, kaimo pavadinimas)

.....

Užpildymo data: 200..... m.mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

3 PRIEDAS. 3 Anketa. Kaimo verslininkų ir planuojančių imtis verslo apklausa

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti, kaip kaimo vietovėse būtų galima sukurti naujas darbo vietas. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buities sąlygas. Prašome jūsų labai atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymą.

- 1. Šią anketą užpildė:** 1.1. Moteris 1.2. Vyras
- 2. Jūsų amžius:** 2.1. Iki 20 m. 2.2. 21-30 m.
2.3. 31-40 m. 2.4. 41-50 m. 2.5. 51-65 m. 2.6. Daugiau kaip 65 m.
- 3. Jūs dirbate arba mokotės:** 3.1. Dirbu 3.2. Mokausi
3.3. Dirbu ir mokausi 3.4. Nedirbu ir nesimokau
- 4. Darbo arba mokymosi vieta:** 4.1. Mieste 4.2. Kaime 4.3. Nedirbu ir nesimokau
- 5. Gyvenamoji vietovė:** 5.1. Vienkiemis 5.2. Kaimo gyvenvietė 5.3. Miestelis
- 6. Išsilavinimas:** 6.1. Nebaigtas vidurinis 6.2. Bendras vidurinis
6.3. Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis 6.4. aukštasis universitetinis
- 7. Jūs esate:** 7.1. Verslininkas 7.2. Studentas, moksleivis 7.3. Nekvalifikuotas darbininkas
7.4. kvalifikuotas darbininkas 7.5. Tarnautojas, specialistas
7.6. Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas 7.7. Privачios įmonės arba įstaigos savininkas
7.8. Ūkininkas 7.9. Pensininkas, neįgalusis
- 8. Jūsų darbo sritis** 8.1. Pramonė 8.2. Statyba ir remontas
8.3. Prekyba 8.4. Žemės ūkis 8.5. Miškininkystė 8.6. Švietimas, kultūra, mokslas
8.7. Sveikatos apsauga 8.8. Komunalinis ūkis (vandentiekis, aplinkos tvarkymas ir kt.)
8.9 Buitinės paslaugos (kirpimas, siuvimas, drabužių ir avalynės taisymas, automobilių remontas ir kt.)
8.10. Valstybinė (valdymo) įstaiga 8.11. Kitos sritys (įrašykite)
.....
8.12. nedirbu (bedarbis, pensininkas, moksleivis, studentas ir kt.)
- 9. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis:** 9.1. Alga
9.2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo 9.3. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio
9.4. Senatvės arba invalidumo pensija 9.5. Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)
9.6. Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje 9.7. Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje
- 10. Ar Jūsų pajamos kas mėnesį yra pastovios?** 10.1. Pastovios 10.2. Nepastovios
- 11. Ar savo namuose turite kompiuterį:** 11.1. Taip, prijungtą prie interneto
11.2. Taip, bet neprijungtą prie interneto 11.3. Neturiu kompiuterio

- 12. Ar turite nuosavą automobilį:** 12.1. Taip, daugiau kaip 10 metų senumo
12.2. Taip, pagamintą prieš 6-10 metų 12.3. Taip, pagamintą prieš 1-5 metus
12.4. Neturiu
- 13. Kaip vertinate savo gyvenimo sąlygas?** 13.1. Gyvename aukščiau vidutinio lygio
13.2. Esame vidutiniškai 13.3. Gyvename žemiau vidutinio lygio
- 14. Kaip keičiasi gyventojų skaičius jūsų gyvenvietėje?** 14.1. Gyventojų skaičius išlieka pastovus
14.2. Gyventojų daugėja 14.3. Gyventojų mažėja 14.4. Nežinau
- 15. Kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą jūsų gyvenvietėje?** 15.1. Nežinau
15.2. Įvairaus amžiaus, yra pakankamai jaunimo 15.3. Įvairaus amžiaus, bet jaunimo jau trūksta
15.4. Daugėja tik senyvo amžiaus žmonių - gyvenvietė sensta, ištuštėja
- 16. Kiek turite nuosavos žemės?** 16.1. Nuosavos žemės visai neturiu
16.2. Tik sodybinį sklypą (iki 15 arų aplink namą) 16.3. Iki 1 hektaro
16.4. Nuo 1 iki 3 ha 16.5. Nuo 4 iki 10 ha
16.6. 11-20 ha 16.7. 21-30 ha 16.8. 31-50 ha
16.9. 51-100 ha 16.10. 101- 200 ha 16.11. 201-500 ha
16.12. 501-1000 ha 16.13. 1001-2000 ha 16.14. Daugiau kaip 2000 ha
- 17. Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimnininko) pastatų:**
17.1. Taip 17.2. Ne

Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, galima sukurti jūsų gyvenvietėje? Pažymėkite kiekvienos eilutės atitinkamame langelyje, pasirinkdami vieną iš galimų trijų atsakymų

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	Galima įkurti 1	Negalima 2	Jau įkurta 3
18	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras			
19	Automobilių remonto dirbtuvės			
20	Buitinės technikos remonto dirbtuvės			
21	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės			
22	Stalių dirbtuvės			
23	Statybos ir butų remonto darbų įmonė			
24	Kirpykla			
25	Siuvykla			
26	Pirtis			
27	Valgykla, kavinė, užkandinė			
28	Viešbutis, motelis			
29	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras			
30	Senelių ir neįgaliųjų globos namai			
31	Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras			
32	Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo			

	informacijos centras			
33	Biblioteka – skaitykla			
34	Kultūros ir sporto centras			
35	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos			
36	Privatus vaikų darželis			
37	Privati mokykla			
38	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė			
39	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus			
40	Viešosios tvarkos apsaugos centras			

41. Jeigu ūkininkaujate, kokį ūkininkavimo būdą pasirinkote?

41.1. mišrus, įvairios

paskirties ūkis

41.2. pieno ūkis

41.3. mėsinių galvijų ūkis

41.4. kiaulininkystės ūkis

41.5. daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkis

41.6. laukininkystės (javų)

ūkis

41.7. kaimo turizmo sodyba

41.8. kitos paskirties ūkis (įrašykite)

.....

41.9. neturiu nuosavo ūkio

42. Jeigu ūkininkaujate, ar turite papildomą, ne žemės ūkio verslą?

42.1. neūkininkauju

42.2. dar neturiu jokio papildomo nuosavo verslo

42.3. papildomai dirbu valstybinėje

įmonėje, įstaigoje

42.4. papildomai dirbu privačioje, ne man priklausančioje įmonėje

42.5. turiu nuosavo verslo įmonę

42.6. ruošiuosi imtis papildomo verslo

42.7. norėčiau imtis papildomo verslo, bet

neturiu lėšų

43. Įvertinkite ūkinės veiklos būklę jūsų apylinkėse (gyvenvietėje, miestelyje):

43.1. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos
pastovi

43.2. Ūkinė veikla –

43.3. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja

43.4. Negaliu

įvertinti

Sunumeruokite kliūtis verslo plėtrai kaime pagal jų sunkumą nuo 1 iki 10, pirmuoju numeriu pažymėdami pačią didžiausią kliūtį, antruoju – kiek mažesnę ir t. t.

Eil. Nr.	Kliūtys verslui kaime	Įvertinimo balas
44	Sudėtinga verslo leidimų ir kitų dokumentų išdavimo tvarka	
45	Dideli mokesčiai verslo pradžioje	
46	Nepakankama darbuotojų kvalifikacija	
47	Nepakankamas darbuotojų darbštumas ir sąžiningumas	
48	Sunku apsaugoti įmonę nuo išorės pavojų (vagysčių, gaisrų ir kt.)	
49	Didelės draudimo įmokos už verslo įmonę kaime	
50	Sudėtinga privalomos buhalterinės apskaitos tvarka	
51	Sunku gauti paskolą smulkios įmonės verslo plėtrai	
52	Darbo jėgos trūkumas	
53	Neigiamas vietos gyventojų požiūris, pavydas ir pan.	

Sunumeruokite palankias aplinkybes verslo plėtrai kaime pagal jų svarbą nuo 1 iki 10, pirmuoju numeriu pažymėdami labiausiai palankią aplinkybę ir t.t.

Eil. Nr.	Palankios aplinkybės verslo plėtrai	Įvertinimo balas
54	Palankesnis valstybės institucijų požiūris į smulkųjį verslą kaime	
55	Palankesnis visuomenės požiūris į kaimo verslininkus	

56	Galimybė lengviau gauti paskolas	
57	Didėja gyventojų pajamos ir perkamoji galia	
58	Plečiasi įvairių verslo paslaugų poreikis kaime (pavyzdžiui, daugėja statybų)	
59	Pigesnė darbo jėga	
60	Pareigingesni, labiau vertinantys darbo vietą darbuotojai	
61	Darbuotojų draugiškumas ir nuoširdumas	
62	Geras susisiekimasis	
63	Gražus kraštovaizdis	

64. Įvardinkite didžiausius sunkumus verslo plėtrai kaimuose ir nedideliuose miesteliuose. Siūlykite, kaip juos būtų galima įveikti sutelktomis valstybės institucijų ir visuomenės jėgomis:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Užpildymo vieta (miesto arba rajono, miestelio, kaimo pavadinimas):

.....

Užpildymo data: 200.... m. mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

4 PRIEDAS. 4 Anketa. Anketa seniūnijų darbuotojams

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti, kaip įvairinti ir stiprinti ūkinę veiklą kaimo vietovėse, kaip sukurti naujas darbo vietas. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buitines sąlygas. Prašome jūsų labai atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymus.

1. Ar seniūnijos teritorijoje veikia biblioteka? 1.1. Taip
1.2. Ne

2. Ar seniūnijos teritorijoje yra kino teatras ar salė, kur rodomi kino filmai? 2.1. Taip
2.2. Ne

3. Ar seniūnijos teritorijoje veikia interneto kavinė ar kita įstaiga, kurioje galima naudotis internetu?

3.1. Taip 3.2. Ne

4. Ar seniūnijoje veikia paštas? 4.1. Taip 4.2. Ne

5. Kurios sveikatos priežiūros įstaigos veikia seniūnijoje?

5.1. Poliklinika 5.2. Ligoninė 5.3. Medicinos centras 5.4. Moterų konsultacija
5.5. Privataus gydytojo kabinetas 5.6. Vaistinė 5.7. Stomatologo kabinetas
5.8. Kitos įstaigos (įrašykite).....

6. Kurios viešojo maitinimo įstaigos veikia gyvenvietėje? 6.1. Kavinė 6.2. Baras

6.3. Picerija

6.4. Restoranas 6.5. Valgykla 6.6. Kitos įstaigos

7. Kurios mokymo įstaigos veikia gyvenvietėje?

7.1. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga 7.2. Mokykla-darželis 7.3. Pradinė mokykla
7.4. Pagrindinė mokykla 7.5. Vidurinė mokykla 7.6. Gimnazija
7.7. Specialieji vaikų globos ir auklėjimo namai 7.8. Suaugusiųjų mokykla
7.9. Kitos (įrašykite).....

8. Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų:

8.1. Taip 8.2. Ne 8.3. Nežinau

9. Ar įmanoma šiuos pastatus panaudoti seniūnijos gyventojų reikmėms?

9.1. Taip 9.2. Ne 9.3. Nežinau

Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, galima sukurti jūsų gyvenvietėje? (Atsakymą pažymėkite kryžiu)

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	Galima įkurti	Negalima	Jau įkurta
10	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras			
11	Automobilių remonto dirbtuvės			
12	Buitinės technikos remonto dirbtuvės			
13	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės			
14	Stalių dirbtuvės			
15	Statybos ir butų remonto darbų įmonė			
16	Kirpykla			

17	Siuvykla			
18	Pirtis			
19	Valgykla, kavinė, užkandinė			
20	Viešbutis, motelis			
21	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras			
22	Senelių ir neįgaliųjų globos namai			
23	Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras			
24	Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras			
25	Biblioteka – skaitykla			
26	Kultūros ir sporto centras			
27	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos			
28	Privatus vaikų darželis			
29	Privati mokykla			
30	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė			
31	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus			
32	Viešosios tvarkos apsaugos centras			

33. Ar organizuojate gyventojų ekskursijas, pavyzdžiui, į muziejus, teatrus? 33.1.

Taip 33.2. Ne

34. Ar organizuojate įvairaus pobūdžio mokymus, seminarus gyventojams? 34.1.

Taip 34.2. Ne

Įvertinkite aktyvaus poilsio galimybes seniūnijoje? (Atsakymą pažymėkite kryžiuoku)

Vertinimo objektai	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai
35. Sporto aikštynai				
36. Paplūdimiai, maudymosi vietos				
37. Dviračių takai				
38. Slidinėjimo trasos				
39. Poilsio vietės -stovyklavietės				
40. kultūrinių renginių organizavimas				

41. Kiek šiuo metu yra išvykusių seniūnijos gyventojų uždarbiauti į užsienį?

41.1. Daug (apytiksliai penktadalis gyventojų) 41.2. Ne daugiau kaip šeštadalis 41.3.

Vos vienas kitas

42. Kiek yra grįžusių seniūnijos gyventojų iš užsienio?

42.1. Dauguma jau grįžo 42.2. Nedaug 42.3. Vos vienas kitas

43. Kaip vertinate ūkinės veiklos pokyčius šioje seniūnijoje (gyvenvietėje)?

43.1. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos

43.2. Ūkinė veikla mažai keičiasi

43. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja

44. Kaip vertinate apylinkių kultūrinę veiklą?

44.1. Kultūrinė veikla stiprėja

44.2. Kultūrinė veikla nesikeičia

44.3. Kultūrinė veikla silpsta

45. Kaip vertinate apylinkių gyventojų saugumą?

45.1. Kriminogeninė situacija gerėja, gyventojai jaučiasi saugesni

45.2. Kriminogeninė situacija mažai keičiasi, bet didelių problemų neturime

45.3. Kriminogeninė situacija mažai taisosi, turime nemažų problemų

45.4. Nusikalstamumas auga, gyventojai jaučiasi vis labiau nesaugūs

46. Kurios gyventojų grupės kelia daugiausia teisėsaugos problemų?

46.1. Grįžusieji iš bausmės atlikimo vietų

46.2. Tėvų neprižiūrimų paauglių grupės

46.3. Pavieniai paaugliai bei asmenys, piktnaudžiaujantieji alkoholiu

47. Ar daug seniūnijoje asmenų, neturinčių arba vengiančių darbo?

47.1. Tokių asmenų yra daug ir jų vis daugėja
nebedaugėja

47.3. Tokių asmenų yra, bet jų skaičius mažėja
kitas

47.2. Tokių asmenų yra daug, bet jų

47.4. Tokių asmenų liko vos vienas

48. Ar jūsų seniūnijoje stiprėja vietos bendruomenių veikla?

48.1. Vietos bendruomenių veikla – mažai pastebima

48.2. Vietos bendruomenės pradeda stiprinti savo veiklą

48.3. Vietos bendruomenės veikia gana energingai, jų įtaka gana stipri

Pateikite pastabas ir pasiūlymus, aktualius šios seniūnijos gyventojams:

.....
.....
.....
.....

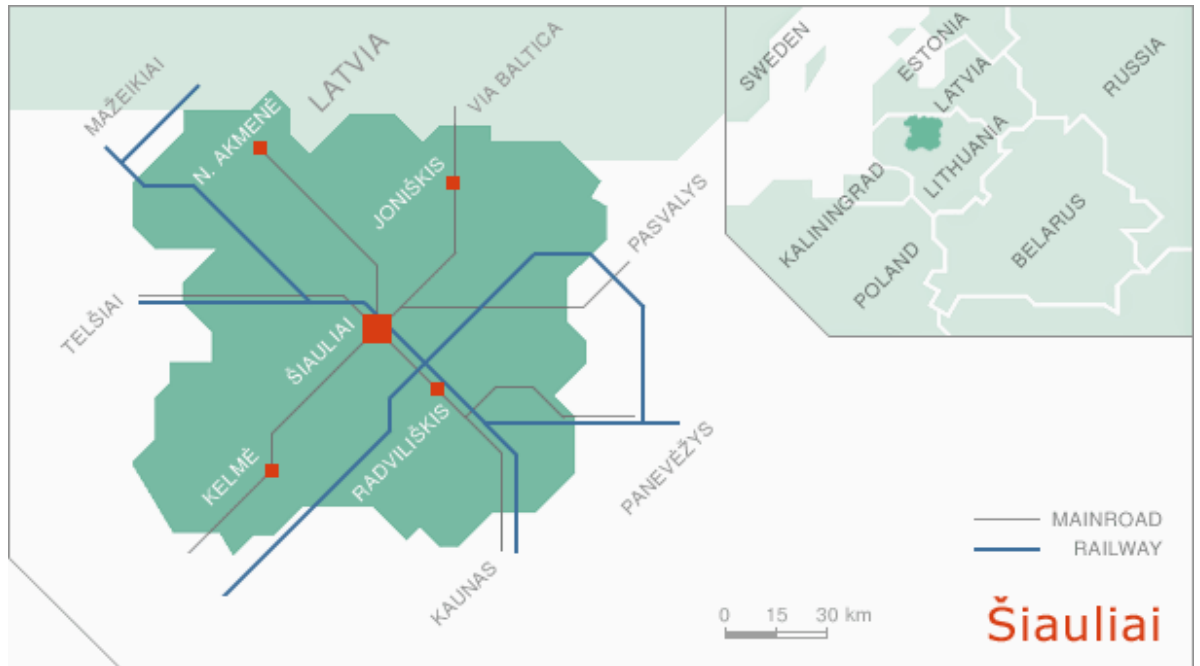
Užpildymo vieta (rajonas, seniūnija)

.....

Užpildymo data: 200.... m.mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

5 PRIEDAS. Šiaulių apskrities žemėlapis



Šiaulių apskrities žemėlapis
Šaltinis: <http://www.siauliuregion.gov.lt>

6 PRIEDAS. Telšių apskrities žemėlapis



Telšių apskrities žemėlapis

Šaltinis: <http://www.telsiai.aps>.

LITERATŪRA

1. Viešasis administravimas: monografija / Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija, 2001. 436 p.
2. Skirmantas Nėnius. Valstybinių institucijų parama ūkininkams. [žiūrėta 2008-06-15]. Prieiga per internetą:
http://ev.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2005/Kaimo%20pletra/Nenius%20Skirmantas.htm.
3. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą:
http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_3342.cfm&langparam=LT.
4. Žemės, maisto ūkio ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2007–2013 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 3D-328.
5. Vilma Atkočiūnienė. Šiuolaikinė kaimo integruotos plėtros mokslinė koncepcija, LŽŪU EVF. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą:
http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/kkpes_2005/va.pdf.
6. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. 2002-06-25, Nr.IX-987, aktuali redakcija – nuo 2004-01-08.
7. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ir kaimo plėtros Įstatymas 2002 m. birželio 25 d. Nr. IX-987 Vilnius. Ketvirtasis skirsnis 16 straipsnis.
8. Kaimo plėtros politika 2007-2013 m. Penktasis skirsnis. Parama žemės ūkiui ir kaimo plėtrai.
9. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. 316 (Žin., 2007, Nr.40-1484).
10. 2004–2006 metų laikotarpio šalies strateginio planavimo dokumentuose – Bendrajame programavimo dokumente (LR Vyriausybės 2003-10-22 nutarimas Nr.1317).
11. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija. – Vilnius, 2003.
12. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 28 d. nutarimu Nr. 316 (Žin., 2007, Nr.40-1484).
http://www.esparama.lt/lt/bpd/apie_BPD

13. Žemės ūkio kaimo plėtros strategija: Tikslai ir įgyvendinimas. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą: <http://www.bendruomenes.lt/news.php?strid=11791&id=7296> (2007 05 22).
14. Europos komisija. Žemės ūkis ir kaimo plėtros Generalinis direktoratas. Bendroji žemės ūkio politika-apžvalga.Europos bendrija, 2007. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_lt.pdf
15. Europos sąjungos oficialusis leidinys. 2006 02 20d. Tarybos sprendimas "Dėl kaimo plėtros Bendrijos strateginių gairių (2007-2013 m. programavimo laikotarpis) (2006/44/EB). Sprendimas 2006/144/EB (OL L 55).
16. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 28 d. nutarimu Nr. 316 (Žin., 2007, Nr.40-1484). http://www.esparama.lt/lt/bpd/apie_BPD
17. Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonių projektas. 2006 metų gruodžio 13 d.
18. Dalia Miniataitė. Kaimo plėtros paramos lėšos - tautos tapatybei ir krašto savitumui išsaugoti. 2008 m. gegužės 21 d. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2008-05-21&rub=1078895039&id=1211309550>.
19. Kaimo plėtros perspektyvos 2007-2013 m. [žiūrėta 2008-06-12]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/min/failai/Ministres.ppt>.
20. Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategija. Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. birželio 13 d. Nutarimas. Nr.VIII-1728.
21. Žemės ūkio ministerijos informacija. Vietos veiklos grupių strategijos skatina teritorinę kaimiškųjų vietovių plėtrą (2008-05-14) [žiūrėta 2008-05-22]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6457/>.
22. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [žiūrėta 2008-05-22]. Prieiga per internetą: <http://www.laei.lt/am.php>.
23. Vilma Gegužienė, Arūnas Poviliūnas Mano ūkis, žurnalas (2007/5) Agroverslas. Lietuvai reikia kaimo plėtros organizatorių Vilniaus universitetas.
24. Viešosios įstaigos Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybos aplinkos ir išteklių analizė. [žiūrėta 2008-06-07]. Prieiga per internetą http://www.lzukt.lt/veikla/programa/1_1_1.htm.
25. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. Pirmasis skirsnis 5 straipsnis. Žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimas. 2002 m. birželio 25 d. Nr. IX-987. Vilnius.

26. Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba. [žiūrėta 2008-06-10]. Prieiga per internetą <http://www.lzukt.lt/>.
27. E.Ribašauskienė. ES šalyje įgyvendinamų kaimo plėtros priemonių analizė. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Kaimo plėtros skyrius. [žiūrėta 2008-06-10]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/publ_fl/TD_santr.pdf.
28. Wilson G.A. (2001):From Productivism to Post-productivism...and Back Again ? Exploring the (un) Changed Natural and Mental Landscapes of European Agriculture Transactions of the Institute of British Geographers 26 77-102; Burtob R.J.F. (2004) Seeing Through the Good Farmers' s' Eyes: Towards Developing an Understanding of the Social Symbolic Value of "Productivist" Behaviour Sociologia Ruralis 44 195-215.
29. Agriculture's contribution to rural development. International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture. Ullensvang, Norway, 2-4 July 2000. – <http://odin.dep.no/ld/engelsk/aktuelt/p10001995/020031-070007/index-dok000-b-n-a.html>
30. Žemės ūkio ministerija. Mokslo indėlis į Lietuvos kaimo dabartį ir ateitį. 2006-11-29. [žiūrėta 2008-06-10]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3014&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=13&list=50.
31. Treinys M. Daugiafunkcinio kaimo plėtra // Lietuvos kaimo raida / Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Autorių kolektyvas: Vadovė - R.Melnikienė: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2005. – p. 5-11.
32. Jasaitis, Jonas, Šurkuvienė, Sonata (2006). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2(7). Mokslo straipsnių rinkinys. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, – p. 85-93.
33. Treinys, Mečislovas (2006). Pogamybinis kaimas: mitas ar ateities realybė? Mano ūkis, Nr. 8
34. Rural Development – 2005 (2005). The 2nd International Scientific Conference. Lithuanian University of Agriculture.
35. Kęstutis Jaskėlevičius Ar įvyks verslo lūžis kaime? Mano ūkis, žurnalas (2004/1) .
36. J.Ramanauskas. Norint investuoti, reikia žinių // Žemės ūkis: agrarinės politikos, mokslo ir pažangaus ūkininkavimo mėnesinis žurnalas. – 2005. – Nr. 2. – P.16-18. ISSN 0134-3173.
37. Šiaulių regiono puslapis. Sveiki atvykę į Šiaulių regioną. [žiūrėta 2007-09-14]. Prieiga per internetą:

- <http://www.siauliairegion.gov.lt/region/selectPage.do?docLocator=AA33E8AA542211D9B288746164617373&inlanguage=lt&pathId=7www.siauliairegion.gov.lt>.
38. Šiaulių apskrities viršininko 2007 – 2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2007-09-15]. Prieiga per internetą:
<http://www.siauliai.aps.lt/ava/selectPage.do?docLocator=527A5CC3C0C611DBA080746164617373&inlanguage=lt&pathId=95>.
 39. Žemės tvarkymo departamentas Šiaulių miesto žemėtvarkos skyrius. [žiūrėta 2008-03-17] Prieiga per internetą:
<http://www.siauliai.aps.lt/ava/selectPage.do?docLocator=63562524962011D98ED8746164617373&inlanguage=lt&pathId=118>
 40. Šiaulių apskrities viršininko administracija. 2007 m. veiklos ataskaita. 2008 m. vasario 20d. Šiauliai. [žiūrėta 2008-03-17] Prieiga per internetą:
<http://www.siauliai.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/VeiklosAtaskaita20072008215114859.pdf>
 41. Leader+. [žiūrėta 2008-02-16] Prieiga per internetą:
<http://www.leaderplus.lt/index.php?id=327>.
 42. Mano ūkis. žurnalas (2004/5) Autorių kolektyvas: dr.G.Radzevičius, dr.I.Kriščiukaitienė, dr.A.Tamošaitienė. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.manoukis.lt/index.php?m=1&s=316&z=19>
 43. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Šiaulių darbo birža. [žiūrėta 2007-12-18]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/siauliai/>
 44. A.Gaigalaitė. Kaimo gyventojų skaičiaus raida XX a.MG/2001/2.
 45. Šiaulių darbo birža. [žiūrėta 2008-02-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.ldb.lt/siauliai>
 46. Lietuvos respublikos Finansų ministerija. [žiūrėta 2007-12-27]. Prieiga per internetą:
<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16555435>
 47. Baršauskienė V., Leliūgienė I. Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. - Kaunas, 2001
 48. Jasaitis J., Šurkuvienė S. (2006). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006 1 (6). Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
 49. Jasaitis J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiško problema. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006. 1 (6), 87–95 Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

50. Stonkutė E. Kaimo plėtros galimybės Lietuvai tapus Europos sąjungos nare// Lietuvos kaimo raida. Autorių kolektyvas: Vadovė - R.Melnikienė . Vilnius LEAL – 2005 P. 27-31.
51. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijos pagrindinės nuostatos. Žemės ūkio ministerija. (2005). Vilnius.
52. Programos “Leader” ir žemdirbių mokymo metodikos centras. [žiūrėta 2007-12-09]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/mmc/>.
53. D. Kšivickienė. Ūkinės veiklos įvairinimo motyvacija. Ne viskas auksas, kas auksu žiba. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas – žiūrėta 2008-01-21]. Prieiga per internetą:
http://64.233.183.104/search?q=cache:8A0MDz8Rb84J:www.lzuu.lt/file.doc%3Fid%3D16701+Pagrindiniai+pragyvenimo+%C5%A1altiniai+kaimo+vietov%C4%97se&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt&lr=lang_lt
54. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas. Taikomasis mokslinio tyrimo darbas pagal 2006 m. gruodžio 5 d. sutartį Nr. 8-835 su LR Ūkio ministerija. Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institutas. 2007 m. liepos 4 d.
55. J. Jasaitis. „Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema“ Žemės ūkio mokslai. 2007. T.14. Priedas. P.41-47.
56. EURES. Europos darbo mobilumo portalas. [žiūrėta 2007-12-29]. Prieiga per internetą:
<http://europa.eu.int/eures/main.jsp?acro=links&lang=lt&catId=2591&parentId=0>
57. Telšių apskrities viršininko administracija. Apskrities statistika. (žiūrėta 2005-11). Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt>.
58. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Gyventojai Telšių apskrityje. [žiūrėta 2007-12-12]. Prieiga per internetą:
<http://siauliaitsv.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1799&PHPSESSID=2257da36609d15866b8a22a7496277bb>.
59. Regionų ekonomikos plėtros iki 2015 metų strategija. Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros strategija. [žiūrėta 2008-01-12]. Prieiga per internetą:
http://www.lrti.lt/veikla/LREP_strategija.
60. L.Kmieliauskas. Norint augti, reikia pasirengti..2005-08-30, Verslo žinios, Nr. 166, 8p., [žiūrėta 2007-09-18]. Prieiga per internetą: <http://wap.vz.lt/>.
61. Žemės konsolidacija – sėkmingai išibėgėjantis procesas Lietuvoje. 2007-06-21. Žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2007-09-18]. Prieiga per internetą:

- http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3309&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=7&list=50
62. M.Kaunietis. Kaimas išliks gyvybingas. Valsviečių laikraštis. 2008-04-05d. [žiūrėta 2008-04-12]. Prieiga per internetą:
<http://www.valstietis.lt/article/articleview/1503/1/337>.
63. Tarptautinis verslo žurnalas JŪRA MOPE SEA. Naujienos ir įvykiai. Iš pirmų lūpų - kaimo plėtros aktualijos apskričių specialistams. [žiūrėta 2008-04-12]. Prieiga per internetą:
<http://www.jura.lt/news/news-page-lt.php?date=20080208&number=1&page=1>
64. VĮ žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. Žemės ūkio paskirties žemės vertę įtakojantys veiksniai. [žiūrėta 2008-05-12]. Prieiga per internetą:
<http://www.vic.lt/ris/index.php?id=518&action=more>.
65. Telšių apskrities teritorijos Bendrasis (generalinis) planas. [žiūrėta 2008-04-12]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt>.
66. Lietuvos respublikos Žemės ūkio ministerija. Iš pirmų lūpų – kaimo plėtros aktualijos apskričių specialistams. [žiūrėta 2008-02-07]. Prieiga per internetą:
http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3610&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=10
67. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių atrankos tvarka. Patvirtina Lietuvos Žemės ūkio ministro 2002 m. sausio 7d. įsakymu Nr.3. [žiūrėta 2007-12-07]. Prieiga per internetą:
http://www.zum.lt/min/index.cfm?attributes.file=File_115.cfm&fuseaction=displayHTML&langparam=LT.
68. E.Ribašauskienė. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių nustatymas. Rinkotyra Nr.3(24), 2004.
69. Nustatyti mažiau palankių ūkininkauti vietovių išskyrimo rodikliai. Žemės ūkio ministerijos viešųjų ryšių skyriaus informacija 2004 kovo 5 d. [žiūrėta 2008-01-26]. Prieiga per internetą:
http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=1731&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=98&list=10
70. M.Treinsys. Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Autorių kolektyvas. Vadovė R. Melnikienė Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. 2005. 5p.
71. Jasaitis J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiško problema. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006. 1 (6), 87–95 Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

72. Prof. Mečislovas Treinys. Šiuolaikinio Lietuvos daugiafunkcinio kaimo transformacijos ir plėtros perspektyvos. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Ekonomikos katedra. Konferencija "Kaimo plėtra 2005". Kaunas – LŽŪU-EVF. 2005 11 17.
73. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. [žiūrėta 2007-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>
74. Propaguojama alternatyvi žemės ūkio veikla. Žemės ūkio ministerijos informacija 2007-07-03. [žiūrėta 2007-07-03]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3322&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=3&list=50
75. E.Ribašauskienė ir D.Kšivickienė. Parengti tradicinių, netradicinių žemės ūkio ir alternatyvių žemės ūkiui veiklų sąrašą. "Mano ūkis"(2004/5). E Tikslinio finansavimo darbas Nr. 4 – [žiūrėta 2007-02-14]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/ats2006/5_Erikos.pdf
76. A.Aleksandravičius. E.Kairyte. ES parama kultūros paveldui. Mano ūkis 2005 (7). - <http://www.manoukis.lt/index.php?k=33&m=1>
77. J. Rauluškevičienė. Kaimo ekonomikos konspektai. – 2006, Kaunas
78. Gediminas Radzevičius, Irena Kriščiukaitienė, Antanina Tamošaitienė. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Smulkūs ūkiai permainų neišvengs - [žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?m=1&s=316&z=19>
79. Lietuvos žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonių projektas. 4 Priemonė 4. P.149. [žiūrėta 2007-02-18]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/failai/KPP_LT_07_02_07-2.pdf.
80. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. 2004 m. gegužės 20 d. įsakymas Nr. 3D-312. Tradicinių žemės ūkio produktų sąrašas. [žiūrėta 2007-06-15]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Isakymai/dsp_isakymas.cfm?IsakymasID=1981&langparam=LT.
81. D.Kšivickienė. E.Ribašauskienė. Ūkinės veiklos įvairinimo kaime sociologinis vertinimas. Žemės ūkio mokslai. 2007 T.14. Priedas P.19-26.
82. Šaltinis: Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos atnaujinimas. Taikomasis mokslinio tyrimo darbas pagal 2006 m. gruodžio 5 d. sutartį Nr. 8-835 su LR Ūkio ministerija. Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institutas. 2007 m. liepos 4 d.